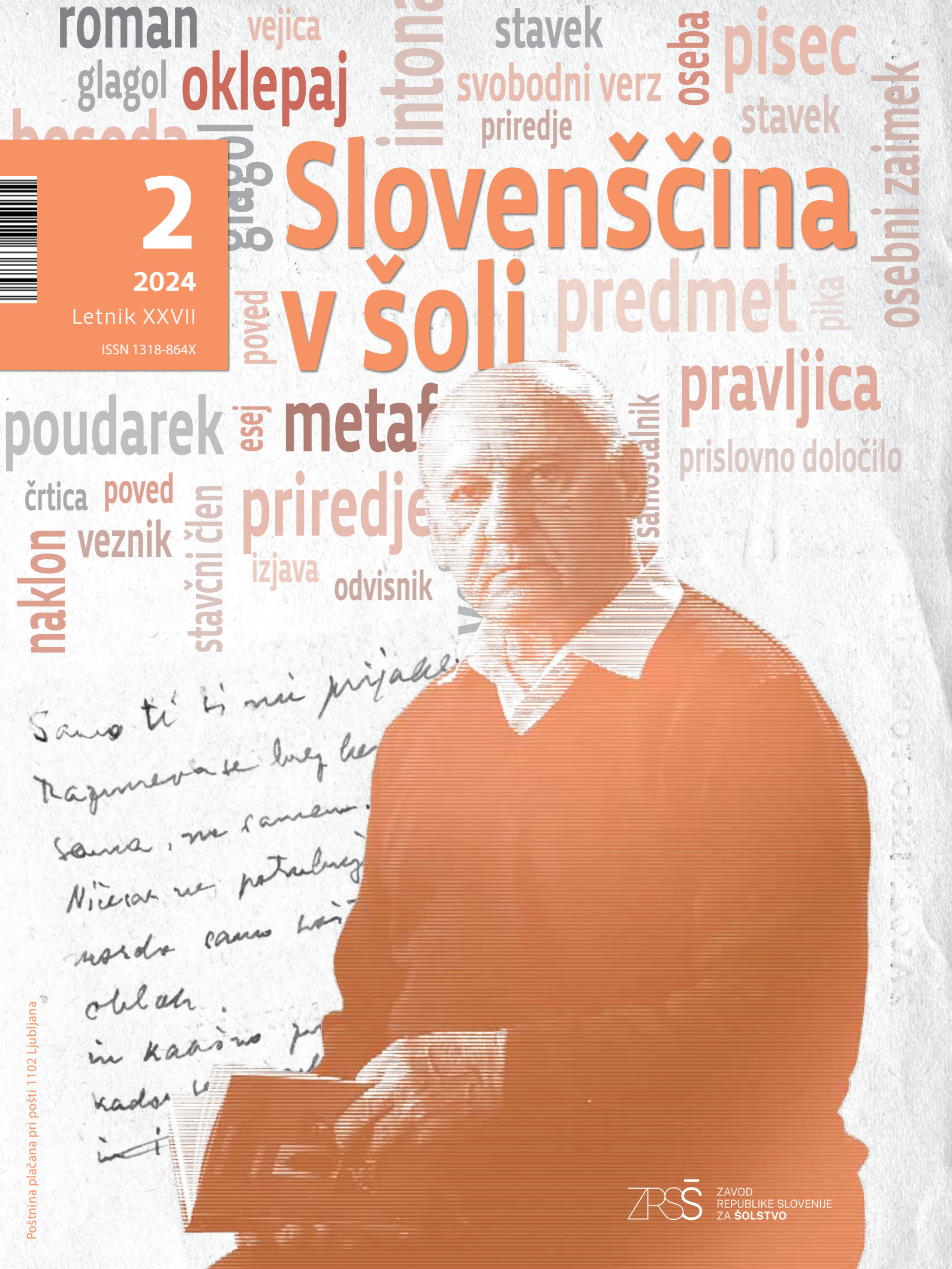

2
2024
Letnik XXVII
ISSN 1318-864X

Slovenščina v šoli

roman
glagol
vešica
oklepaj
intonacija
stavek
svobodni verz
priredje
oseba
pisec
stavek
osebni záimek
poudarek
esej
metaf
poved
črtica
veznik
stavčni člen
priredje
izjava
odvisnik
naklon
pravljica
prislovno določilo
samostalni

Samo ti si mi prijatelj.
Razumeva se brez besed,
samo, ne samemu.
Ničesar ne potrebujem
norda samo hočem
oblati.
in karino pr
kado v
in i

2

2024

Letnik XXVII

ISSN 1318-864X

Slovenščina v šoli

Vsebina

ZA UVOD

Mag. Mirjam Podsedenshek | Ali Modri otok je? | 1

RAZPRAVA

Mira Sušič | Ideologija in mladinska književnost | 3

TEKMOVANJE ZA CANKARJEVO PRIZNANJE

Mag. Mirjam Podsedenshek | Prepusti se, življenje že ve | 21

Pavlina Kovač | Kako Modri otok spreminja tebe in mene | 22

Luka Dobaj | Modri otok je knjiga, ki je odprta in živa | 23

Katarina Smrdel | Prepusti se, življenje že ve | 25

Neža Gračner | **** | 26

Ilenija Prezelj | Zdi se mi, da človek piše
vse življenje eno samo pesem. | 28

Eva Tofant | Umetnost v družbi ali družbena umetnost | 29

Jan Volf | **** | 31

DIDAKTIČNI IZZIVI

Vanja Kavčnik Kolar | Razvijanje kritičnega branja pri
pouku slovenščine v osnovni šoli | 35

Anja Sobočan | Snovanje domačega branja na romanu
Dušana Čatra *Ekstradeviško* | 44

Bojana Modrijančič Reščič / Pesnik Nabrežine | 49

PREDSTAVITVE

Marijana Starc | *Ljubezen na daljavo* – predstavitev
gradiva za roman v pismih | 55

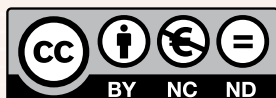
Mag. Mirjam Podsedenshek | K zborniku *Jezik kot temelj
narodne identitete* | 62

Dr. Ljiljana Kač | Pedagoški forum ob evropskem dnevu
jezikov v letu 2023 – z učenjem jezikov
širimo obzorja | 64

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo, pod zaporedno številko 574.

Poštšina plačana pri pošti 1102 Ljubljana.

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Slika na naslovnici: Pinter, Tihomir (2006). Ivan Minatti. URN:NBN:SI:IMG-P8159280 from <http://www.dlib.si>.
Rokopis in tipkopolis iz zapuščine Ivana Minattija hrani NUK.

Mag. Mirjam Podsedensek | odgovorna urednica

Ali Modri otok je?¹

Zagotovo. Pa ne le zato, ker je o tem prepričana večkrat nagrajena avtorica Irena Androjna, ki je napisala mladinski fantazijski roman s tem naslovom, pač pa zato, ker je v literaturi, domišljiji in ustvarjanju mogočih in verjetnih zelo veliko stvari!

Na Modrem otoku literature se v tej številki lahko srečamo z razpravo *Ideologija in mladinska književnost* Mire Sušić, ki nam približa znani mladinski roman, povest Toneta Seliškarja Bratovščina Sinjega galeba. Razčlenjuje prvo, predvojno izdajo, in jo primerja s kasnejšo, ki jo je za natis in objavo prilagodil pisatelj sam, avtorica pa s perspektive časa in prostora opazi in utemeljuje sledi družbenega razvoja in njegovo povezanost z literaturo in vpliv nanj.

Rubrika *Tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje* je seveda prav tako v celoti posvečena književnosti in literarnemu, le da so mladi pisci prvi iskalci pravega izraza o književnem delu in pisanju, ne le kot nagrajeni udeleženci tekmovanja, pač pa predvsem kot iskalci odgovorov na vprašanja človekovega bivanja in biti, saj se pogosto, posredno in neposredno, sprašujejo: »Kdo sem?« in »Kam želim iti?«. Mladostniki znajo in zmorejo primerjati življenje nekdanj – kot ga zaslutijo in lahko spoznajo v Lainščkovem Petelinjem jajcu ali Jančarjevem romanu To noč sem jo videl – s sodobnimi spoznanji posameznika danes.

V skorajda brezčasni liriki Minattijeve poezije, sredi drobnih, majhnih, preprostih stvari vidijo smisel in lepoto, prepoznajo svetlobo in trpkost, tudi trpljenje in izgubo.

Njihovo pisanje potrjuje misel, da je branje naravno in potrebno, tako kot vsakršna srečevanja in srečanja z literaturo in literarnim – kot si v *Didaktičnih izzivih* želita in o čemer pišeta Vanja Kavčnik Kolar v prispevku *Razvijanje kritičnega branja pri pouku slovenščine v osnovni šoli* ter Anja Sobočan ob domačem branju in romanu Dušana Čatra *Ekstradeviško*.

Predstavitve so lahko zanimive zato, ker se v prispevku Marjane Starc in pisanju o *Ljubezni na daljavo* ohranja tudi vez med preteklim in sedanjim; želi biti in je pričevanje o vztrajnosti in trdnosti aleksandrinsk.

Slovenščina v šoli 2

XXVII. letnik
leto 2024
ISSN 1318-864X

Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana

Predstavniki: dr. Vinko Logaj

Uredništvo:

mag. Mirjam Podsedensek (odgovorna urednica)
dr. Lara Godec Soršak (Pedagoška fakulteta Ljubljana)
Mira Hedžet Krkač (Koper)
dr. Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta v Ljubljani)
dr. Maja Melinc Mlekuž (Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko)
Bojana Modrijančič Reščič (Šolski center Nova Gorica)
Vlado Pirc (Zavod RS za šolstvo)
dr. Igor Saksida (Pedagoška fakulteta Ljubljana)
dr. Miha Vrbinc (Deželni svet za Koroško)

Naslov uredništva: Zavod RS za šolstvo, OE Nova Gorica (za revijo Slovenščina v šoli), Erjavčeva ulica 2, 5000 Nova Gorica; tel. 05/330 80 79; mirjam.podsedensek@zrss.si

Urednica založbe: Simona Vozelj

Jezikovni pregled: Katja Križnik Jeraj

Prevod povzetkov: Bumblebee, jezikovno svetovanje, Polonca Luznik s. p.

Oblikovanje: Simon Kajtna

Prelom: Art design d. o. o.

Tisk: Para, d. o. o.

Naklada: 470 izvodov

Naročila: ZRSS – Založba, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana; faks: 01/300 51 99; zalozba@zrss.si

Letna naročnina (3 številke): 35,00 € za šole in druge ustanove, 26,25 € za individualne naročnike; 12,50 € za dijake, študente, upokojece; za naročnike iz tujine 40,00 €; cena posamezne enojne številke v prosti prodaji je 13,00 €; v cenah je vključen DDV

¹ Irena Androjna (2021). Modri otok. Mladinska knjiga.

Tudi jezika, ki je temelj narodne identitete v predstavitvi istoimenskega zbornika Društva katoliških pedagogov Slovenije Mirjam Podsedenshek, in spoznanji Pedagoškega foruma v preteklem letu, o čemer piše dr. Ljiljana Kač.

Literatura lahko vedno znova oživi, zlasti če pisatelj ... »Dvori(m) eni sami oblasti – življenju²,« kot pravi pesnik Tone Pavček.

² Gombač, Andraž, Ipavec, Maksimilijana (2008). Dvorim eni sami oblasti – življenju: pesnik Tone Pavček bo v ponedeljek praznoval 80. rojstni dan. Pogovor o volitvah, ljubezni in sovraštvu, Istri in Dolenjski, življenju in smrti. V: *Primorske novice*, 62 (224), 16–17.

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO) je najpomembnejši dokument Sveta Evrope na področju jezikovnega izobraževanja. Novejša publikacija, imenovana **Dodatek k SEJU**, obstoječi SEJO dopolnjuje z nekaj novostmi, kot so opis zmožnosti rabe znakovnih jezikov ter lestvice za posredovanje.

V pomoč pri delu bo učiteljem jezikov, strokovnjakom za snovanje učnih načrtov in preizkusov znanj ter strokovnjakom s področja slovenskega znakovnega jezika.

Dostopno v Digitalni bralnici ZRSŠ:
www.zrss.si/digitalna-bralnica/referencni-okviri-kompetenc/

Mira Sušić | DIZ Jožef Stefan, Trst

Ideologija in mladinska književnost

Ideology and Youth Literature

Izvleček

V članku bomo najprej predstavili avtorja, zatem bomo analizirali predvojno in povojno izdajo Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba*. Posredovali bomo konkreten primer ideološkega vpliva na besedilo. Pod drobnogled bomo postavili meščansko in komunistično verzijo besedila. Razmišljali bomo o moralnih vrednotah, ki jih knjiga posreduje. Pozornost posvetili bomo besedišču pripovedi v različicah besedila in opisali družbene okoliščine, ki so botrovale izbiri besedišča.

Abstract

The article introduces the author and then analyses the pre-war and post-war editions of Seliškar's *The Brotherhood of the Blue Seagull*. It provides a specific example of ideological influence on the writing. It examines both the bourgeois and communist editions. It reflects on the moral values conveyed by the narrative. It pays attention to the vocabulary of the narrative in both editions and describes the social circumstances that led to the vocabulary choice.

Kratka predstavitev avtorja

Pisatelj in pesnik Tone Seliškar sodi v klasiko mladinske književnosti. Bil je učitelj, novinar in urednik. Življenjske izkušnje so vplivale na izbiro motivov in tem njegovega pesništva in pisateljevanja. Že na začetku literarnega ustvarjanja se je uvrstil med zastopnike proletarske smeri. Pisal je bodisi za odrasle bodisi za mladino. Obveljal je za značilnega predstavnika socialnega ekspresionizma, pozneje socialnega realizma. Sprva je pisal pesniške zbirke (*Trbovlje*, 1923; *Pesem pričakovanja*, 1937) in prozo za odrasle. Pred drugo svetovno vojno je s pisanjem budil delavsko zavest in prikazal malomeščansko okolje v slabi luči.

Tone Seliškar se je uveljavil kot uspešen pisec mladinskih del. Med pisateljeva povojna dela mladinske pripovedi sodijo *Mule*, *Rudi*, *Liščki*, *Deček z velike ceste* in *Fantu so zrasla ušesa*. Snov je jemal iz motivov izseljevanja, življenja revnih ribičev, partizanskih

Ključne besede:

ideologija, mladinska književnost, cenzura, kolektiv, komunizem, pluralizem

Keywords:

ideology, youth literature, censorship, collective, communism, pluralism

*Za Seliškarjevo
mladinsko
pripovedno delo
so značilna bodisi
socialna bodisi etična
naravnost ter
predvsem pravičnost
vzornih junakov, ki
so nosilci moralnih
vrednot.*

časov in spominov na svojo mladost. Za Seliškarjevo mladinsko pripovedno delo so značilna bodisi socialna bodisi etična naravnost ter predvsem pravičnost vzornih junakov, ki so nosilci moralnih vrednot. *Bratovščina Sinjega galeba* (predvojna izdaja 1936) sodi v vrh Seliškarjeve proze za mladež. Po knjižni podlagi so leta 1969 posneli istoimensko nadaljevanko.

Bratovščina Sinjega galeba je Seliškarjeva največkrat ponatisnjena knjiga. Doslej je izšlo 160.000 izvodov. Knjiga sodi v temeljna literarna dela slovenske mladinske književnosti, v klasični kanon predvidenih literarnih del po učnem načrtu za šole. Matjaž Schmidt je opremil knjigo z vrhunskimi ilustracijami.

Ideologija in mladinsko literarno delo: primer predvojne in povojne izdaje Seliškarjeve pripovedi (moralne vrednote in ideološka vizija družbe v *Bratovščini Sinjega galeba*)

Seliškarjeva *Bratovščina Sinjega galeba* je zanimiv primer preobrazbe literarnega kanona in meril vrednotenja literarne vsebine in zgodbe v spremenjeni družbeni klimi pred in po vojni na Slovenskem. *Bratovščina Sinjega galeba* uvrščamo med pomorsko avanturistično prozo, v kateri so opisane dogodivščine, povezane z morjem. Gusarstvo, odkrivanje zakladov in morjeplovstvo so motivi tega žanra. V pripovedi so opisi morja, otokov, obale, vremenskih razmer in seveda občutkov literarnih junakov ter njihove navezanosti na morje. Jadransko morje je dogajalni prostor odvijanja pripovedi in zgodb. Literarno delo uvrščamo v mladinsko aktivistično prozo. Kraji dogajanja zgodbe so Galebji otok, morje in Split, čas dogajanja pa je pomlad.

Socialna misel o skupnosti, v kateri se vsi trudijo za skupno dobro, je bila prepletena z nevsiljivim krščanskim nazorom v predvojni izdaji obravnavane knjige. Socialna enakost, za katero se je Seliškar ogreval, je bila gonila sila zgodbe. Literarni liki se ves čas trudijo za skupno dobro, zato ni bilo v zgodbi sporno potegovanje dečkov za skupino. Socialna ideja *Bratovščine Sinjega galeba* je prišla kot naročena za novo oblast. Skupina dečkov je bila kolektiv, v katerem je veljalo pravilo vsi za enega, eden za vse oziroma vsi prispevajo za skupno dobro. Ta ideja o skupnosti je bila temelj zgodbe že od vsega začetka, ko je knjiga izšla pred vojno. Po drugi svetovni vojni je ideja pripadanja skupnosti postala idejni temelj socialističnega družbenega sistema, zato ni čudno, da je Seliškarjeva knjiga ponovno izšla takoj po koncu vojne, saj jo je oblast ponatisnila in prilagodila družbeni klimi, tako da je bilo besedilo očiščeno krščanskih namigov.

Jezikovne spremembe v duhu časa

Besedilo je bilo spremenjeno, ker je moralo biti v duhu socialističnih vrednot in kanona lepe besede. Zgodba je po vojni ostala taka, kot je bila v predvojni izdaji knjige. Spremenjeni so bili tisti deli besedila, kjer se je predvojna izdaja dotikala krščanske in meščanske tradicije. Treba je bilo ohraniti rdečo nit pripovedi, zato je Seliškar božič ohranil v obeh izdajah.

»Nekaj dni pred božičem so dvignili sidro.« (Seliškar, 1936, str. 61; 1948, str. 68; 1952, str. 98) Sklepamo, da ta avtorjeva izbira ni motila oblasti, ker ni prišlo do črtanja verskega praznika v besedilu. Prav tako ni motil izraz *bratovščina*, ki je ostal v obeh izdajah knjige. *Bratovščina*

ni bila ideološko sporna beseda, ker je namigovala na kolektiv oziroma skupino ali posadko dečkov na barki, čeprav je bila vezana na krščanstvo (krščanske bratovščine).

»Težka vest me je gnala po svetu. Da, Just, zločin, ki sem ga storil nad vami, je bil z enakim maščevan. Živel je v duši, peklo, se razraščalo in pregnalo me je iz kraja v kraj. Bil sem izgubljen, pregnan, najbolj pa me je mučila zavest, da vam nikdar ne bom mogel povrniti svojega brezvestnega dolga. Garal sem v cementni tovarni, pa mi je bilo premalo in iskal sem vsake priložnosti, da bi v igralnicah priigral nazaj denar vaših žuljev. Nada me je pregnala širom naše zemlje, dokler se nisem znašel spet ob morju. Pridobil sem si ladjico, ki leži tu spodaj med pečinami, križaril po vseh zalivih ter iskal miru in izgubljene sreče ... Po nisem našel ne eno, ne drugo. Ko sem od nekega mornarja zvedel, da mi je žena umrla in mi zapustila dete, sem se skril v samotni zatok in živel kakor puščavnik ..., dokler me ni bolezen zgrabila. Tedaj sem potlačil v sebi ponos, ki me je vedno odvrčal od namere, vrniti se na otok, s katerega sem bil izgnan, in prositi milosti - v izgubljenem očetu je rastla nepremagljiva želja pred smrtjo objeti svojega otroka, nad katerim straši očetov greh. Pripravil sem svojo jadrnico in odpeljal. Ves mesec sem križaril med otoki, slab sem bil, bolezen me je grabila bolj in bolj, da sem po več dni počival v zatišjih in bila mi je smrt že tako blizu, da sem obupal ...« (Seliškar, 1936, str. 11)

V odlomku je jasno namigovanje na krščanstvo. Očeta peče slaba vest, ker je zagrešil greh, zato nima miru. Muči ga spomin na dom, ženo in otroka, ki ga je zapustil in odšel v svet. Motiv izgubljenega sina, ki zapravi imetje, ko išče srečo po svetu, je motiv izgubljenega očeta, ki v igralnici poskusi srečo, a izgubi zaslužen denar in zaupane mu prihranke ribičev. Igranje na srečo brez poštenega dela in truda ni torej poplačano. Očeta doleti celo kazneni bolezen, ker je bil na krivi poti. Oče ni živel v skladu s krščansko etiko, zato je njegovo obnašanje opisano v slabi luči. Gre za kesanje človeka, ki se zaveda svojih napak, tako da se vrne domov in naredi pokoro, ko podari sinu ladjico tik pred smrtjo. Vest o smrti žene je zdramila njegovo vest in ga gnala, da se je vrnil domov kljub bolezni. Želja, da bi pred smrtjo zadnjič objel zapuščenega sina, je prispodoba očiščenja izvirnega greha. Izpoved pred smrtjo je kesanje in iskanje miru. *»Izgubljeni oče«* in *»puščavnik«* sta izraza, povezana s Svetim pismom, zato lahko rečemo, da sta v ozadju krščanska miselnost in tradicija. Odlomek napelje na svetopisemsko priliko o izgubljenem sinu. S tem pisatelj opozori na obnašanje, ki ni zaželeno za družinskega očeta ne samo po krščanskem nauku, ampak tudi po miselnosti meščanske družbe. Skrb za ženo in otroka sta glavna, zapravljanje denarja v igralnici pa je huda napaka, vredna moralnega obsojanja.

»Težka vest me je gnala po svetu. Da, Just, zločin, ki sem ga storil nad vami, je bil z enakim kaznovan. Razjedal mi je dušo, žgala mi je vest in se razraščal v meni ter me pregnal iz kraja v kraj Najbolj pa me je mučila zavest, da vam nikdar ne bom mogel povrniti svojega brezvestnega dolga. /.../ Ko sem od nekega mornarja zvedel, da mi je žena umrla in mi zapustila dete, sem se skril v samotni zatok in živel kakor puščavnik ..., dokler me ni bolezen zgrabila. Tedaj sem potlačil v sebi ponos, ki me je vedno odvrčal od namena, vrniti se na otok, s katerega sem bil izgnan, in prositi milosti. Potlej me je zajela ena sama nepremagljiva želja: pred smrtjo objeti svojega otroka in storiti zanj, kar koli dobrega. Pripravil sem svojo jadračo in odplul. Ves mesec sem križaril med otoki, slab sem bil, bolezen me je grabila bolj in bolj, da sem po več dni počival v zatišju in bila mi je smrt že tako blizu, da sem odplul ...« (Seliškar, 1948, str. 15–16)

V povojni izdaji naletimo na nekatere spremembe. Oče ni več izgubljeni oče, ki je sicer padel na dno, ker je naredil nekaj, česar ne bi smel. To sklepamo iz besed *»Razjedal mi je dušo, žgala me je vest, najbolj me je mučila zavest ...«* Občutek slabe vesti ni povezan z namigom na krščanstvo, ampak je stvar človeške vesti, ki žene očeta, da se vrne domov, ker želi narediti nekaj dobrega za sina pred smrtjo. Beseda puščavnik, ki je ostala

Po drugi svetovni vojni je ideja pripadanja skupnosti postala idejni temelj socialističnega družbenega sistema, zato ni čudno, da je Seliškarjeva knjiga ponovno izšla takoj po koncu vojne, saj jo je oblast ponatisnila in prilagodila družbeni klimi, tako da je bilo besedilo očiščeno krščanskih namigov.

v besedilu, je del prvotnega konteksta, kjer je bilo jasno namigovanje na Sveto pismo. Bralec ne prekliče v spomin svetopisemske prilike o izgubljenem sinu, ki je razvidna v predvojnem odlomku. Narediti nekaj dobrega za nekoga oziroma za skupino, je bistvo sporočila. Očetov povratak domov ni več povezan s kesanjem in prošnjo za odpuščanje, ampak je sklenjen z željo narediti nekaj dobrega za skupnost. Beseda milost nima pomena odpuščanja v smislu krščanstva, ampak je povezana z željo odpravljanja napake, ki jo je oče storil družini oziroma skupnosti. V ozadju je torej pojem kolektiva. Če se posameznik zaveda storjene napake, lahko še prispeva svoj delež skupini.

Model zaželenne družbene skupnosti

V povojni izdaji je v ospredju motiv izkoriščanja človeka v meščanski družbi, čeprav Seliškar že v predvojnem času ni bil ravnodušen do socialnih razlik.

V povojni izdaji je v ospredju motiv izkoriščanja človeka v meščanski družbi, čeprav Seliškar že v predvojnem času ni bil ravnodušen do socialnih razlik. Pisatelj je opozoril nanje tudi v predvojni izdaji knjige. Socialna problematika je bila zaželenna, predvsem takrat, ko je prikazala izkoriščanje revnih v meščanski družbi. »Vaški ribiči so bili na planem morju. Bilo je ugodno vreme za lov in se bodo vrnili šele čez nekaj dni. Le ženske in otroci so ostali v naselju.« (Seliškar, 1936, str. 13) Ribiči so ribarili, medtem ko so njihove žene in otroci ostali doma. Ulov rib je bila njihova služba brez delavnika in urnika. Možje na barkah so garali, da so zagotovili družinam borno preživetje.

»Na teh listih je bilo zapisano, da je hudo na svetu zaradi tega, ker človek človeka izkorišča. Ribiči garajo in trpijo, trgovec pa jim plačuje ribe tako slabo, da imajo komaj za polento ... Trgovec bogati, a ribiči vedno bolj propadajo. Če bi se ribiči združili in vsi delavci na svetu v eno samo vojsko, bi bili močni in bi lahko sonce sneli z neba.« (Seliškar, 1948, str. 32–33)

Glavni razredni nasprotnik delavskega razreda oziroma ribičev so trgovci, ki slabo plačujejo ribiče. Trgovec je simbol izkoriščevalskega meščanstva, zato se morajo izkoriščeni ribiči oziroma delavci združiti, ker v slogi in skupini je taka moč, »da bi lahko sneli sonce z neba« oziroma bi bili nepremagljivi. Ta odlomek izraža podobo, ki jo je imela komunistična ideologija o meščanstvu oziroma buržuaziji in delavskemu razredu, mednje je uvrstila tudi ribiče. Med vrsticami se pojavi pojem zadruga oziroma kolektiva. Geslo »Proletarci vseh držav, združite se!« je mišljeno med vrsticami.

Misel o skupnosti najdemo tudi v predvojni izdaji knjige. »Marsikaj je bilo zapisano o ribiških zadrugah, še več o skupnem delu, o tovarištvu in medsebojni pomoči /.../ Misel skupnost pa se povsod zrcali iz teh vrstic.« (Seliškar, 1936, str. 27)

V Seliškarjevi prozi obeh izdaj *Bratovščine Sinjega galeba* se kaže etična moč skupnosti bodisi dečkov bodisi ribičev oziroma kolektiva, ki prebrodi ovire s skupnimi močmi. Delo, etična načela, kot sta poštenost in zvestoba, ter trdna volja vodijo k uspehu skupine. Ne glede na spremembe v besedilu obeh izdaj v knjigi, je ostalo temeljno sporočilo: v skupini je moč.

Seliškar ni bil očitno problematičen avtor za kanon mladinske književnosti, ki se je uveljavil v povojnem času na Slovenskem. Bil je v sozvočju z zahtevami kanona bodisi literarne tradicije bodisi družbene klime, ker je obravnaval socialno tematiko že v predvojnem času. Njegova *Bratovščina Sinjega galeba* je bila sprejemljiva za prevladujočo ideologijo komunistične stranke, ki je usmerjala utrip na vseh področjih kulture.

Ko primerjamo izdajo knjige pred vojno in po vojni, opazimo, da so v povojnih izdajah v zgodbi dosledno izpuščeni elementi krščanstva, npr. predvsem aluzije na svetopisemsko priliko o izgubljenem sinu, pa molitve literarnih junakov, samostan. Celo patra frančiškana ni več v pripovedi. Spremenjen je tudi odnos do meščanstva, ki je opisano v slabi luči,

Ko primerjamo izdajo knjige pred vojno in po vojni, opazimo, da so v povojnih izdajah v zgodbi dosledno izpuščeni elementi krščanstva, npr. predvsem aluzije na svetopisemsko priliko o izgubljenem sinu, pa molitve literarnih junakov, samostan.

npr. trgovci odirajo uboge ribiče in jim slabo plačajo ribe. Tak prikaz meščanstva se uje-
ma z vizijo buržjujske komunistične ideologije, ki je imela buržuazijo za sovražnika dela-
vskega razreda, lastnike tovarn pa za izkoriščevalce delavcev. Preganjanje kulakov v dobi
stalinizma v Sovjetski zvezi je jasen primer odnosa komunistične ideologije do nekaterih
premožnejših slojev v družbi. Kdor je bil premožen, si denarja ni zaslužil z delom, ampak
z izkoriščanjem delavcev v tovarnah in kmetov na posestvih. Element skupne moči de-
lovnih in izkoriščenih ljudi najdemo tudi v predvojni izdaji. Med ribiči se je vnela debata,
kako loviti: vsak s svoj barko in vsak zase ali s skupnimi močmi.

»Stari Just, najstarejši ribak, pa je godrnjal: ‚Ti, ne imej nas za norca. Vemo vsi, kako se lovi,
da je treba take in takšne ladje, toliko in tolikšne mreže,---A, to je za nas vsakega premože-
nje! Vsi skupaj bi že!‘ To je prava beseda starina!‘ ga je prekinil Brazilc? Vsi skupaj! Da, vsi
skupaj! Skupaj živite – čemu ne bi še skupaj delali?– Vse, kar imam, priložim! Nabavimo
si ladjico na motor, metali bomo v morje po dvesto metrov dolge mreže, pojdemo loviti na
plano morje, kjer je morske divjačine na pretek. Skupaj delali – skupaj uživali! Da, edino to
je prava beseda, starina!« (Seliškar, 1948, str. 4)

Ideja združevanja
ljudi in lastnine je
bila v skladu z vizijo
družbe komunistične
stranke, kjer ni ni
bilo več zasebne
lastnine, ker je prišlo
do nacionalizacije
imetja.

Kaj lahko rečemo, ko preberemo ta pogovor? Tu gre za povečevanje skupne moči. Pi-
satelj nakaže razliko moči posameznika in skupine v stiski in pomankanju. Posameznik
tone na dno, ker si ne more sam pomagati. Nima pač dovolj denarja, da bi si kupil ribiško
barko na motor in daljše mreže, ki bi mu olajšale ribolov. Konkurenca med ribiči, ki delajo
vsak zase, je slaba rešitev njihove stiske. Vsi garajo, a zaslužijo malo, da se komaj preživlja-
jo z ulovom rib. Ribiška zadruga je ideja v zakulisju pogovora. Ribiška barka, v katero bi
vsi ribiči vložili denar, je simbol skupne lastnine, ki bi povečala možnost ulova rib in za-
služka. Besede »Skupaj živite – čemu ne bi še skupaj delali?« ponazarjajo idejo združevanja
skupnih moči. Tu gre za novo obliko združevanja ljudi in lastnine. Ta ideja je bila v skladu
z vizijo družbe komunistične stranke, kjer ni ni bilo več zasebne lastnine, ker je prišlo do
nacionalizacije imetja. Lahko rečemo, da najdemo idejo kolektiva tudi v predvojni izdaji.

Besedilo ni bilo ideološko sporno, zato ne moremo reči, da se je cenzura spravila nanj. Po-
trebni so bili le popravki, ko je šlo za odkrita namigovanja na vero in krščansko tradicijo.
Besedilo je bilo pač v duhu levičarske vizije sveta. Tone Seliškar je bil prepričan levičar,
partizan in po vojni je imel družbene funkcije, zato nimamo vtisa, da bi se cenzura ideo-
loško spravila nanj. Seliškar je verjetno popravke naredil iz lastnega prepričanja.

Peter Svetna pravi: »Zakaj s precejšno gotovostjo govorim o tem, da je Seliškar popravke
naredil sam? V pogovoru z Ivanom Minattijem, tedanjim urednikom leposlovja za mladino
pri Mladinski knjigi, kjer je ponatis Bratovščine Sinjega galeba izhajal, mi je Minatti dejal,
da je ‚Seliškar besedilo priredil, oni so ga pa tiskali‘, da ni v besedilo posegel nihče drug kot
pisatelj sam. Na to me po analizi sprememb navajajo tudi popravki, ki v besedilo posegajo
mnogo kompleksneje, kot bi to verjetno napravila urednik in lektor.« (Svetina, 2019, str. 77)

Tone Seliškar je preuredil besedilo brez ideološkega pritiska, prilagodil je zgodbo novim
okolščinam in miselnosti sistema, ki mu ni ideološko nasprotoval. Avtor je dodal v bese-
dilo nekatere dele, da bi ga vsebinsko približal novi stvarnosti in zahtevam prevladujočega
trends. Spremembe so očitne v nekaterih delih zgodbe, npr. v zapiskih Ivočega očeta, ko
jih sin bere.

»Marsikaj je bilo tu zapisano o ribiških zadrugah, še več o skupnem delu, o tovarištvu in med-
sebojni pomoči /.../ Misel skupnosti pa se povsod zrcali iz teh vrstic. Na teh listinah je bilo
zapisano, da je hudo na svetu zaradi tega, ker človek človeka izkorišča. Ribiči garajo in
trpijo, trgovec pa jim plačuje ribe tako slabo, da imajo komaj za polento ... Trgovec bogati,
a ribiči vedno bolj propadajo. Če bi se ribiči združili in vsi drugi delavci na svetu v eno
samo vojsko, bi bili močni in bi lahko sonce sneli z neba.« (Seliškar, 1948, str. 32–33)

Moteči izrazi v besedilu

Socialna ideja tovarštva je zgledno izpostavljena z dodatki besedila, zato je izšel pustolovski mladinski roman v nekoliko predelani obliki, ki je ustrezala poudarku kolektiva in socialnega boja ljudskih izkoriščenih močic.

Vračanje Sinjega galeba na domači otok je doživelo spremembo v povojni izdaji, saj ni bilo namigov na krščansko simboliko. Svetilnik je v prilagojeni povojni izdaji knjige zamenjal samostan in cerkvico. Zvonjenje zvona v otoški vasici ni oznanjalo konec dela in opozarjalo na čas večerne molitve.

Povojna izdaja priredbe Sinjega galeba se glasi tako:

»V zavetnem pristanu se je 'Sinji galeb' umiril, le narahlo se je pozibaval kakor velika zibelka in vsi naši tovariši so krepko spali vse do jutra. Ko je sonce pokukalo izza Biokove planine, so se vedri zbrali na krovu in se razgledali po otočku /.../ Pred njimi se je iz žive skale dvigal **svetilnik**. **Oba čuvaja**, stara pomorščaka, sta gotovo počivala po težavni in naporni nočni službi.« (Seliškar, 1948, str. 6)

V predvojni izdaji je bil ta odlomek drugačen. Namesto svetilnika je bil samostan, meniha sta oskrbovala malo pristanišče namesto službovanja čuvajev v svetilniku.

»Prebudil jih je zvon samostanske cerkve. Zbrali so se na krovu in se zagledali. Pred njimi se je dvigal pod strmo sklalo skromen **samostan**. Z majhno cerkvico, poleg katere je na zvoniku klenkal zvon./.../ **Le dva patra frančiškana** sta še vedno prebivala tu in oskrbovala zasilno pristanišče, kamor so se v viharju zatekale jadrnice.« (Seliškar, 1936, str. 68)

Besedilo je doživelo lektorske popravke, ki se niso dotaknile idejnih prvin, ki si jih je pisatelj zamislil v pripovedi. Popravki so bili na pravopisni in besedotvorni, stilistični in skladenjski ravni npr. užgala – vžgala, prav za prav – pravzaprav, ribak – ribič, Braziljanec – Brazilec, po otočiču – po otočku, in bila mi je smrt – smrt mi je bil, širom naše zemlje – širom po naši zemlji. (Svetina, 2019, str. 76)

V Seliškarjevi *Bratovščini Sinjega galeba* je osrednji literarni lik sirota Ivo, ki je imel v zgodbi glavno vlogo. Literarni liki dečkov in edine deklice so zasnovali družčino (bratovščino). V zgodbi je šlo za kolektivni literarni lik skupine, ki se sooči s kriminalci (tiho-tapci) in jim je družno s skupnimi močmi kos. Skozi skupna doživetja in pustolovščine družčina prijateljev odrasča ter utrdi tovarštvo. In prav s pomočjo družčine, v kateri ima vsak član svojo nalogo in seveda mesto, literarni liki na koncu zgodbe odrastejo. Pisatelj je v knjigi združil socialni motiv s problematiko kolektiva oziroma vloge posameznika in skupine v družbi. S spremembo oblasti se je vloga posameznika v družbi korenito spremenila. V ospredju ni bil več individualizem, ampak kolektivism.

Socialni motiv v poeziji

Avtor pripovedi se je lotil socialne tematike tudi pred vojno, ko je na Slovenskem razvijal proletarsko-socialno književnost. Veljal je za predstavnika proletarsko-socialne smeri. Sočustvovanje s ponižanimi in trpečimi je vpletel v svoje literarno ustvarjanje pred vojno in po vojni.

V pesmi *Služkinja* Tone Seliškar predstavi stvarni portret preprostega dekleta v službi meščanske družine. Dekle piše svojemu fantu, ko ima trenutek za premor. Kočno je lahko dekle malce zadihalo. Edina njena uteha je bila misel na fanta. »Sedaj pa lahko noč, moj fant! / Pozabila bom na mraz in gorje / in bom sanjala o tebi!« (Seliškar, 1929, str. 67)

Pisatelj je v knjigi združil socialni motiv s problematiko kolektiva oziroma vloge posameznika in skupine v družbi. S spremembo oblasti se je vloga posameznika v družbi korenito spremenila. V ospredju ni bil več individualizem, ampak kolektivism.

Seliškar slika
socialno nasprotje.
Revščina in bogastvo
se križata v pesmi
kot v Bratovščini
Sinjega galeba, kjer
ribiči garajo, trgovci
pa tako slabo plačajo
njihove ribe, da
komaj preživijo.

Služkinja je v mrzli sobi brez okna na podstrešju. Ko piše fantu pismo, si mora prižgati svečo. Zanj je rezervirana sobica brez okna in kurjave ter elektrike, gospod in gospa pa si lahko privoščita ogled filma v kinu. Nasprotje med pomanjkanjem in izobiljem boče v oči. Buržuazija živi v razkošju, proletariat pa v pomankanju. Seliškar slika socialno nasprotje. Revščina in bogastvo se križata v pesmi kot v *Bratovščini Sinjega galeba*, kjer ribiči garajo, trgovci pa tako slabo plačajo njihove ribe, da komaj preživijo.

»Tako sem prišla semkaj, dragi moj! / Ti ne veš. kako je hudo! / Brez okna je izba na podstrešju in polnoč je, ko sem vžgala svečo, / da ti pišem v daljni kraj. / Gospod in gospa sta šla v kino / in mene zebe. Mrzla je izba, izba / gospa je zame železo in kamen. / Pa sem tako mlada in tako trpim.« (Seliškar, 1929, str. 67) Trpljenje dekleta ponazorita besede v verzih »gospa je zame železo in kamen.« Mestna dama je nepopustljiva kot železo, trda pa kot kamen, brez srca in sočutja do sočloveka.

Krutost razmer ponazori tudi prihod dekličinega očeta na obisk: »Danes je bil moj oče pri meni. / Denar je hotel. Pa je grunt zapil / in otroke vrgel v svet ... Berači in pije po mestu / in se ga bojim.« (Seliškar, 1929, str. 67) Pijančevanje prinese gorje v družino kot igranje v igralnici v *Bratovščini sinjega galeba*. Očetovstvo je v obeh primerih prikazano v slabi luči, ker je družinski oče zanemaril vlogo družinskega skrbnika. Med vrsticami lahko zaslutimo krščansko idejo in meščansko miselnost o vlogi očetovstva, gre za kritiko neprimerne obnašanja, ki vodi samo na dno obstoja človeka.

»... Tako sem sama in gospa je tako huda! / Pa ona prejšnja je bila še bolj! / Tepla me je in me je ponoči vrgla na cesto. / Koliko sem že prestala! / Njihova miza je polna, jaz pa sem lačna. / In že dva meseca mi ne plača; / onadva pa bosta šla danes v bar! /.../ Kadar jih ni ponoči doma, grem v njihovo spalnico, da se pogrejem in si mislim, kako je prijetno tu, ko je vse v zrcalih in svili -- /.../ In gospod je vedno pijan in sili vame in mi ponuja denar. / Pa sem samo tvoja in vedno mislim nate.« (Seliškar, 1929, str. 67) Bogata meščanska družina je prikazana v slabi luči. Beda in pomankanje v nasprotju z bogastvom, izkoriščanje gospodarjev zaposlenih je motiv, ki ni bil tuj komunistični ideologiji, zato je bil dobrodošel v preobrazbi kanona v novih okoliščinah družbeni odnosov.

Zanimiv je prizor v pesmi, ko hčerka gospodinje zbolí. »Deklica je zbolela, ki jo imam tako rada, / pa sem bila opsovana: Lenoba, ničvrednica! / Vse mi jo rekla in da sem jaz kriva. / Nosila sem jo v naročju vse noči / in sem jokala in sem mislila nate!« (Seliškar, 1929, str. 67)

Mati zvali krivdo na služkinjo in jo zmerja. Bogata gospa nima sočutja, meščanstvo je kruto, brezbrizno, skrbi samo zase in zvali krivdo na uslužbenke, če je kaj narobe pri hiši. Vzvišen odnos gospodinje je portret meščanske dame, ki ima denarja kot pečka, zato si lahko privoščí marsikaj, ko gre za služinčad pa gospodinja skopari s plačilom in žali dekle. Služkinja ni človek, ampak bitje brez pravic. Besede »lenoba in ničvrednica« jasno ponazorita idejo poniževanja služkinje. Za mestno damo ni pomembno, da je dekle nosilo njeno hčerko v naročju vse noči, konec koncev jo je plačala za to, torej je to njena službena dolžnost.

Ni bilo človeškega sočustvovanja med mestno damo in služkinjo. Šlo je za razmerje delodajalec–uslužbenec, kjer je prevladal odnos nadrejeni–podrejeni ali gospodar–delavec, ki nista bila v enakem razmerju in družbenem položaju. Misel na fanta je bila v stiski rešilna bilka, ki se je služkinja oprijela, ko je razmišljala o svoji bridki usodi. Njena ljubezen je bila upanje v boljši jutri, neke vrste socialno odrešenje, ko bosta s skupnimi močmi zlezla na zeleno vejo. »Pa bo vendar prijetno, moj dragi! / Si dejal, da spomladi —?! Joj, kako te čakam! / Saj se imava rada!« (Seliškar, 1929, str. 67) Vzajemna pomoč in ljubezen sta tista elementa, ki bosta rešila služkinjo izkoriščanja, ko bo prišel njen fant k njej.

Socialna tematika in kritika meščanske družbe nista bili tuji v Seliškarjevem literarnem delu. Bila je stalna rdeča nit. Glede na pisateljevo politično prepričanje, ki je že pred vojno v *Bratovščini Sinjega galeba* poudarilo socialne razlike v družbi, lahko sklepamo, da je Seliškar iskreno verjel, da bo nov sistem družbenih odnosov omogočil to, za kar so se zavzemali njegovi literarni liki v knjigi *Bratovščina Sinjega galeba* v predvojni izdaji.

»Bratovščina naša živi in bo živela! Na našem krovu je dovolj prostora za poštenega, nesebičnega delavca! In če nam bo ladja pretesna, si bomo zgradili še eno ... v morju je bogastva dovolj za vse! Koče bomo pozidali v lepe hiše, kajti tudi delavec si želi lepega počitka po težkem delu. Nič več ne bo burja odnašala naše krove, ker bodo močni in čvrsti. In našim delavcem ne bo treba hoditi v Brazilijo, ker bo v naši bratovščini kruha za vse. In kadar nas bo tisoč in mnogo tisočev, bomo močni in nihče ne bo več kruha stradal!« (Seliškar, 1936, str. 76–77)

Misel o skupnosti, ki temelji na poštenih vrednotah, in o pravičnejši družbi, kjer nihče ne bo stradal, garal za preživetje in šel v tujino za kruhom, je povezana z vrednotami in duhom krščanstva, ki je bil del tradicije slovenskega naroda. Literarni liki so nosilci želje po enakopravnosti, zato ideja bratovščine ni bila tuja komunistični ideologiji. Bratovščina je bila sinonim kolektiva. Vrednoti poštenost in delavnost posameznika, ki prispeva svoj delež v dobro skupnosti, sta sovpadali bodisi s pisateljevim političnim nazorom bodisi s krščansko tradicijo skrbi za bližnjega. Človeku je treba pomagati, da zleze na zeleno vejo. To lahko stori samo s skupnimi močmi, s prijatelji oziroma tovariši. Prijateljstvo je torej sinonim za tovarštvo.

Stara in nova stvarnost

Seliškar je prilagodil besedilo novi stvarnosti, tako da je odstranil nekatere izraze, ki so bili tipični za meščansko družbo.

»Vse mesto je kmalu zvedelo za te nenavadne dogodke. Množica ljudi je romala v pristanišče, da vidi tega »Sinjega galeba«, in ko so prišli fantje v spremstvu raznih gospodov k ladji, je množica navdušeno pozdravila. /.../ Drugo dopoldne so jim izročili visoko nagrado državnega monopola in časopisi so na dolgo poročali o drznosti in junaštvu mladih pomorščakov. A zdaj bodo odpluli domov. /.../ Nedelja je.« (Seliškar, 1936, str. 75)

Ugledni meščani so navadno šli na promenado dopoldne, v nedeljo na »Gospodov dan«. Gospodje so spremljali dečke. Tu Seliškar zvesto opiše običajne navade premožnih meščanov v nedeljo pred kosilom, s čimer oriše tipičen nedeljski portret navad. V povojni izdaji *Bratovščine Sinjega galeba* pa se pisatelj odloči malce drugače in naredi nekaj popravkov v tem odlomku.

»Vse mesto je kmalu zvedelo za te nenavadne dogodke. Množica ljudi je romala v pristanišče, da bi videla tega »Sinjega galeba« in ko so prišli fantje v spremstvu raznih oficirjev k ladji, jih je množica navdušeno pozdravljala. /.../ Drugo dopoldne so jim izročili še visoko nagrado državnega monopola in časopisi so na dolgo poročali o drznosti in junaštvu mladih pomorščakov. /.../ A zdaj bodo odpluli domov /.../ Nedelja je.« (Seliškar, 1948, str. 84–85)

Gospodje ne spremljajo več dečkov, ampak so fantje v družbi oficirjev. V besedilu ne najdemo več naziva gospod, ki je tipičen za meščansko okolje, ampak besedo oficirji. Zanimivo je, da se Seliškar ni odločil za izraz tovariši, ki je zamenjal naziva gospod in go-spa, ko je šlo za nagovarjane ljudi v povojnem času, ker je prišlo do zamenjave družbene klime in odnosov ter seveda vrednot. Gospod je pomenil razliko v družbenem položaju,

V poznejši povojni
izdaji *Bratovščine
Sinjega galeba* je
prišlo do zamenjave
besede dopoldne
s popoldne. Ta
zamenjava ni
naključna. Izraz
dopoldne namiguje
na navede
meščanstva oziroma
buržuazije ob
nedeljah.

tovariš pa je izražal družbeno enakost ljudi. Končni cilj komunistične ideologije je bila brezrazredna družba enakih ljudi. Izraz tovariš je navidezno izničil socialne razlike, ki so še obstajale v družbi po vojni. Pisatelj se je odločil za ideološko bolj nevtralno varianto besede, ki je zamenjala meščanski naziv. Beseda oficirji jasno pokaže bodisi vpliv bodisi ugled vojske, ki jo je imela v povojni Jugoslaviji.

»Drugo popoldne so jim izročili visoko nagrado državnega monopola in časopis so na dolgo poročali o drznosti in junaštvu mladih pomorščakov /.../ A zdaj bodo odpluli domov /.../ Nedelja je.« (Seliškar, 1952, str. 109–110)

V poznejši povojni izdaji *Bratovščine Sinjega galeba* je prišlo do zamenjave besede dopoldne s popoldne. Ta zamenjava ni naključna. Izraz dopoldne namiguje na navede meščanstva oziroma buržuazije ob nedeljah. Sprehod ali promenada po mestnih ulicah uglednih meščanov se je vršila v nedeljah pred kosilom in po maši. V meščanski družbi je bilo nedeljsko dopoldne čas za javno druženje, za promenado, ki je bila eden od ustaljenih dogodkov premožnih meščanov, poleg obiska kavarne in gledaliških ali filmskih predstav. Ta element v besedilu je verjetno spominjal na meščanske navade, zato je prišlo do zamenjave dela dneva.

Osnovno sporočilo knjige *Bratovščina Sinjega galeba* je bilo sprejemljivo bodisi za družbeno klimo pred vojno in po vojni na Slovenskem, ker je opozorilo na socialne razlike, poudarilo pomen vrednot (poštenost, delavnost, pravičnost), prikazalo nezaželeno obnašanje (zapravljanje denarja, tihotapljenje), podčrtalo pomen prijateljstva oziroma tovarištva. Besedilo idejno ni bilo v nasprotju z družbeno klimo pred vojno in po vojni. V predvojni izdaji se je Seliškar navezal na krščansko tradicijo preprostega slovenskega človeka, ki je hodil k maši in se križal, upošteval je duha verujočih ljudi in vloga krščanstva v slovenski narodni tradiciji.

»Ivo si je privezal naboje in vrvico za pas, drzno se je nasmehnil tovarišem in jim dejal: »Za Sinjega galeba!« Mileva je pohitela za njim, prekrižala ga je na čelu, da ga bo sveti križ božji varoval, in mu zašepetala: 'Bodi previden, Ivo, saj greš za vse nas v nevarnost!'« (Seliškar, 1936, str. 25)

Seliškar je podkrepil
svojo socialno
kritiko z motivi
krščanstva. Verjel je
v moč skupine in v
povezovanje ljudi v
skupnost.

Krščanstvo je bilo del vsakdana ljudi. Kaj opazimo v tem odlomku? V ospredju ni posameznik, ampak skupina. Mileva pohiti za Ivom, ker jo skrbi njegova usoda. Simbol križa nam veliko pove. Križ ni samo simbol vere, ampak tudi želje, da se ne zgodi Ivu nič hudega, zato postane tudi simbol zaščite pred nevarnostjo. Skupina deluje kot skupnost, kjer velja izrek mušketirjev: »Vsi za enega, eden za vse.« Ta ideja ni v nasprotju s krščanstvom, v katerem ima veliko težo skrb za sočloveka. Vrednote krščanstva o skrbi za sočloveka imajo prikrito sporočilo: posameznik ne more spremeniti sveta, če nima podore in pomoči ostalih. Goli individualizem, značilen za meščanstvo, ni prava rešitev za družbo, kjer ni socialne enakosti med ljudmi. Seliškar je podkrepil svojo socialno kritiko z motivi krščanstva. Verjel je v moč skupine in v povezovanje ljudi v skupnost. To je rdeča nit, ki se prepleta skozi pripoved. Tovarištvo oziroma prijateljstvo, pogum in boj za pravičnost združujeta obe izdaji knjige v celoto; sporočilo bralcu je enako.

V skupini fantov je samo ena deklica, Mileva. Dečki sošolke ne sprejmejo medse, ker pač ne sodi zraven, saj gre v klapi za fantovske zadeve. »Saj smo fantje!« je dejal resno Mihael. »Lahko nam poveš, kar hočeš, ničesar ne bomo izdali.« /.../ Mileva se je nekam potrt hotela odstraniti, pa jo je Ivo potegnil za roko k sebi in spregovoril: 'Ti si dobra punca! Tebi lahko zaupam.'« (Seliškar, 1936, str. 47)

Vloga žensk v družbi oziroma deklic med igro je imela v preteklosti drugačno težo. Ženske so imele manjši ugled, dekleta pa se niso šle nekaterih iger. Ivo se je postavil

sošolki v bran, saj je bila zanj vredna zaupanja. Seliškar tu namigne na enakopravnost med moškim in žensko. Mileva je prisegla kot ostali fantje. »Vi fantje, mislite, da deklice vse izklepetamo,« pravi Mileva. »Obljubila sem molčati in molčala bom!« (Seliškar, 1936, str. 47)

Literarni lik dekleta

Lik Mileve predstavlja bistvo iskrenega prijateljstva. Deklica se zavzame za dečka in mu skuša pomagati po svojih močeh, ko oba poskusita vleči jadnico. Pravega prijatelja spoznaš v stiski. Pravi prijatelji so redki. Tu se v besedilu pokaže teža prijateljstva. Prijateljeva pomoč ima neprecenljivo vrednost, saj je gonilo tovarštva in moči posameznika, ki ni prepuščen samemu sebi, ampak lahko računa na klapo ali prijatelja. Mileva se tega dobro zaveda.

»'Pomagala ti bom'. Zabrodila je k njemu v vodo in zagrabila za rob ladje. 'Poskusiva oba.' Uprla sta se s hrbtom vsak ob drugo stran, a Galeb se ni premaknil. /.../ 'Pojdem in pokličem tovariše! ›A koga?‹ Petra, Jureta, Mihaela, Pera Franja.'« (Seliškar, 1936, str. 25–26)

Mileva ne vrže puške v koruzo, niti ko je ves trud zaman. Deklica trmasto vztraja in najde rešitev. Klapa bo pomagala.

Deklica želi dobro dečku in ji ni vseeno zanj. Ivo se ji ne smili, ampak ga ima za drznega in ponosnega ter pogumnega fanta, ki si je naprtil na grbo jadnico. Verjame v uspeh sošolca, saj mu reče: »Saj si že velik mož, ko imaš ladjo! /.../ Šel boš na morje in postal gusar!« (Seliškar, 1936, str. 25).

Mileva verjame, da bo Ivo uspešen. Vera v uspeh je povezana s prepričanjem, da so lahko vsemu kos s skupnimi močmi, zato ne dvomi, da ne bodo dečki Ivu pomagali, ker so prijatelji.

Lik Mileve je zanimiv, ker je portret skromne, priljubljene, nadarjene in marljive deklice. Mileva ima samo pozitivne vrline, ker ne viha nosu in se ne nosi naokrog, ni ne avša in niti afna. Seliškar poudari pozitivne lastnosti njenega značaja. Deklica je portret idealne šolarke in prijateljice, ki je uspešna, a njen uspeh je rezultat marljivosti in delavnosti. Uspešen si samo z marljivim in trdim učenjem oziroma delom. Deklica je pač zgled za ostale.

»Saj so imeli Milevo vsi radi: bila je med vsemi deklicami najbolj bistroumna, največ nagrad je dobila v šoli, a nikdar ni zaradi tega vihala nosu.« (Seliškar, 1936, str. 27)

Marljivost, delavnost, skromnost in tovarštvo so vrline, ki odlikujejo pozitivne junake v zgodbi, zato odgovarjajo viziji človeka, ki ga je imela v mislih komunistična ideologija.

Lik deklice izstopa v klapi dečkov ne samo po spolu, ampak tudi po značaju. Deklica si izbori naklonjenost fantov, ker se ne potegne nazaj, ko je treba poprijeti za delo. Njena vloga je enakovredna moškemu spolu v skupini fantov, postane enakopravna, zato je bil Milevin lik v sozvočju z vizijo vloge ženske v socializmu, po meri človeka v skupni državi.

Pravo tovarštvo klape dečkov in deklice se je pozneje pokazalo v kamnolomu. »Spravili so se krepko na delo. Sprva jih je delo zabavalo. Tako so uredili, da sta po dva in dva nosila, tretji pa polnil košare. /.../ Pa je že bila za njimi Mileva. Z veliko leseno bariglo je hodila po vodo, daleč onstran hiba v zasekano dolino, kjer je izviral studenec.« (Seliškar, 1936, str. 35)

V slogi je moč

V zajemna pomoč in delitev nalog v skupini olajšata napor in zagotovita uspešnost akcije. Tu je Seliškar prikazal moč usklajenega dela, kjer vsak prevzame nalogo in prispeva svoj delež. Skupina deluje kot en mož. Bistvo kolektiva je, da si člani pomagajo med sabo in si razdelijo delo in naloge ter odgovarjajo zanje. Gre za idealni prikaz delovanja kolektiva, za katerega se je zavzela komunistična oblast.

Moč skupnosti oziroma kolektiva je temeljna ideja knjige, zato pogledjmo, kaj pomeni kolektiv.

Osrednji pojem je torej skupina oziroma kolektiv. Kaj pa je pravzaprav kolektiv?

V SSKJ je kolektiv razložen zelo kratko »*skupnost, skupina*«. (SSKJ, 2014, str. 367) Če povzamemo, opredelimo skupino ali kolektiv kot tesno povezano skupnost, ki jo sestavljajo osebe. Te osebe imajo iste interese in namene, opravljajo nekaj, zato jih marsikaj povezuje med sabo. To so lahko skupno delo, skupni namen, cilj ter vrednote in lastnosti.

Zakaj ni bil glavni junak zgodbe Ivo problematičen lik za povojno komunistično ideologijo? Ivo je dvanajstletni deček, ki ustanovi bratovščino Sinjega galeba s skupino prijateljev, Petrom, Jurijem, Mihaelom, Franjem in Milevo. Bratovščina je prispodoba kolektiva. Kolektiv je oblika družbenega združevanja, za katero se je ogrevala komunistična oblast, jo spodbujala in jo tudi uvedla v gospodarstvo, ko je razlastila imetje, ki je prišlo v družbeno last v imenu delavstva. Ideja kolektiva ponazori idealno obliko združevanja ljudi v viziji družbenih odnosov komunistične stranke. Ivo je sirota, kar poudari socialni položaj dečka, ki živi sam, ker mu je mama umrla, oče pa je zapustil družino. V ospredju sta revščina in socialna zapostavljenost. Ta element obelodani pomanjkljivosti meščanske družbe.

Z retrospektivo izvemo nekaj o Irovem očetu, Brazilcu, ki je opeharil ribiče, ko je zapravil zbrani denar za nakup ribiške barke. Brazilec je moral v svet, ker so ga ribiči zapodili z otoka, njegovega sina in ženo pa so imeli za nepridiprava. Spomnimo se, kaj je Brazilec predlagal ribičem, ko se je med njimi vnela debata o ribolovu. Predlagal jim je skupen nakup barke in skupno ribarjenje, delavski kolektiv torej. Delavski kolektiv in kmečke zadruge so bile idealna oblika oblikovanja socialističnega gospodarstva, kjer ni bilo zasebne lastnine, delavci in kmetje so bili lastniki proizvodnih sredstev, ker je bila lastnina družbena.

Nagovarjal jih je takole: »*Vsi skupaj! Da, vsi skupaj! Skupaj živite, skupaj požete, skupaj umirate - zakaj ne bi še skupaj delali? ... Omislimo si ladjico na motor ... Skupaj bomo delali, skupaj bomo uživali!*« (Seliškar, 1936, str. 8)

Ideja o nakupu barke in skupnem delu na krovu ribičev je portret ideje kolektiva, idealne oblike združevanja ljudi v delavno skupnost.

Ivov oče se nekega dne vrne na otok. V glavi mu roji še vedno misel: »*Vsa vas sena sama družina /.../ !Vsi ljudje drug za drugega...! Nič zavisti, nič pogoltnosti /.../! Prijateljstvo in ljubezen/... !/ Vsi enako dobri...« Prizanesljivi /.../ Vsak čas pripravljeni pomagati ...!*« (Seliškar, 1936, str. 20)

Skrb za bližnjega, poštenost, delavnost, delati za dobro vseh, ne zavidati nikomur ničesar, si ne prilaščati ničesar. Načela krščanskega nauka se komunistični ideologiji niso zdela tako napačna, da si jih ne bi prisvojila in prikrojila, ko-

Bratovščina je prispodoba kolektiva. Kolektiv je oblika družbenega združevanja, za katero se je ogrevala komunistična oblast, jo spodbujala in jo tudi uvedla v gospodarstvo, ko je razlastila imetje, ki je prišlo v družbeno last v imenu delavstva.

nec koncev je imela cilj doseči družbo enakih ljudi, zato je bila skrb za človeka prikladno geslo v tem odlomku predvojne izdaje knjige. Te vrline človeka so sovpadale z vizijo člana družbe, ki jo je imela v mislih komunistična ideologija.

Ivo je tipičen junak, ki se pogumno žrtvuje za skupnost. Ne ozira se samo nase, zato je portret idealnega dečka, člana kolektiva, ki ga je imela v mislih komunistična ideologija. Ivo je očiten zgled obnašanja za ostale. Vreden je zaupanja, lahko se mu verjame na besedo.

»Fantje srepro gledajo po pečevju in že nekaj sega v srce. Ali se spomniš, Pero, ko te je Ivo potegnil iz morja? Utonil bi, da ni skočil pote ... Ali še veš, kako lepo ti je izžgal rano, Jure, ko te je pičil modras? Veš, ondi na stezi, ko smo šli iz šole? Vsi smo kričali in se razbežali na vse strani, Ivo pa je rano mirno podvezal in te rešil ... A ti Mihael, je šel po nož, ki ti je padel v špiljo. Nihče se ni upal. On pa je šel, četudi so v nji kače, in ti ga prinesel.« (Seliškar, 1936, str. 27)

Ivo da veliko na iskrenost in pomoč v stiski, prijateljstvo in tovarštvo imata zanj veliko težo.

Prijatelji gledajo nekaj časa nanj z zavistjo. Ko izvejo, da ima barko, mu niso naklonjeni. Zavidajo mu jadrnico. *»Po naselju se je že razpasla vest o ‚Sinjem galebu‘ in v fante se je zajedla silna zavist, da ima ta rokovnjač svojo ladjo in da je zdaj že pravcati mož. Skrivaj so si jo že vsi ogledali, blizu pa ni nihče maral, da bi si Ivo mislil, kako malo jim je mar ta vegasta morska ponev. Bah, kar naj jo ima!« (Seliškar, 1936, str. 26)*

Fantje svoje mnenje spremenijo šele, ko jih v to prepriča Mileva, Ivova prijateljica. *»A če bi mu šli vsi pomagat, bi šlo!« je govorila Mileva mirno in blago. »Saj ste mu tovariši.« (Seliškar, 1936, str. 27)*

Tu pride do nasprotja med egoizmom posameznika, ki je nevoščljiv, in tovariškim prijateljstvom, ki se ne ozira na zavist. Individualizem je pokazan kot človeška hiba, ki lahko skali prijateljstvo, če prevlada nad tovarštvom klape. Tovariški duh ne domuje v individualizmu človeka. Sebični posameznik misli nase, zanemarja pa ostale.

»Saj niti jadra ne morem sam razpeti, mreže ne bi mogel sam izvleči, na plano morje ne morem sam zapluti /.../ Bodite mi posadka! Posadka Sinjega galeba! Naj bo ta Galeb lasta vseh! Vsi ga bomo čuvali, vsi oskrbovali, vsi skupaj jadrati na njem /.../« (Seliškar, 1936, str. 32)

Ivo ne more narediti ničesar brez pomoči dečkov. Da je posameznik uspešen, se mora vključiti v skupino, kjer ni nevoščljivosti in preprirov. Bratovščino mora povezovati prijateljstvo, delavnost in tovarštvo ter nesebična pomoč drug drugemu.

»Vsi ga bomo čuvali, vsi oskrbovali, vsi skupaj jadrati na njem ... Ko bomo večji in pogumnejši, si bomo lahko kupili večjo ladjo in bomo mnogo ulovili. Šest nas je! Lepa posadka Sinjega galeba!« (Seliškar, 1936, str. 33)

V tem odlomku pisatelj jasno pove, da posameznik ne more biti vsemu kos brez pomoči, saj Ivo ne more sam na morje z jadrnico. Jadra in mreže so prevelik za-logaj za dečka, ki ni še odrasel možki, zato potrebuje pomoč klape. Edna rešitev zanj je, da fantje postanejo posadka barke. Ivo si ne prilasti jadrnice, ampak jo deli z ostalimi dečki. Sinji galeb ni samo njegov, ampak je od vseh. Na njegovem krovu ne bo razlik med kapetanom in mornarji oziroma posadko. Vsi bodo imeli enake dolžnosti, zato bodo odgovarjali zanj. Vsi skupaj bodo skrbeli in čuvali

Element skupne
lastnine nečesa v
skupnosti dečkov,
ki ga bralec zasluti
med vrsticami, ni
tuj komunistični
ideologiji, ki
je zavračala
individualizem in
zasebno lastno, ker
sta v meščanski
družbi temeljni
osnovi družbenih
odnosov.

jadrnico, ker je Sinji galeb kolektivna oziroma skupinska last dečkov. Tu se pojavi ideja skupne lastnine, kar je značilno za pojmovanje imetja v družbi, kjer so si vsi enaki. Individualizem ne spada v logiko bratovščine. Ideja skupnosti, vzajemne pomoči in odgovornosti je v zakulisju tudi predvojne izdaje knjige. Element skupne lastnine nečesa v skupnosti dečkov, ki ga bralec zasluti med vrsticami, ni tuj komunistični ideologiji, ki je zavračala individualizem in zasebno lastno, ker sta v meščanski družbi temeljni osnovi družbenih odnosov.

Literarni lik dečka

Ivo je pozitiven lik, ker ni egoist in niti individualist, čeprav ima pobudo v klapi dečkov. Ivo ni do tega, da bi prednjačil pred ostalimi in zavladal v skupini kot gazda ter si prilastil privilegije. Ivo je brez dvoma protagonist zgodbe. Z njegovim obnašanjem avtor opiše dečkov značaj. Njegov lik je večplasten. Ivo je nosilec očetove ideje, ni pa opis portreta avtoritativnega vodje. Dečku ne pristaja ukazovalni ton, saj si ne lasti privilegijev, čeprav je podedoval očetovo jadrnico. Ostali dečki niso tako prepričljivo upodobljeni. Bralec jih spozna poimensko. Imajo stransko vlogo v klapi malih pomorščakov, tvorijo posadko, ki jo veže tovariško prijateljstvo.

Oče mu je zapustil in podaril jadrnico z idejo, da uresniči njegove sanje in popravi napako, ko je pred leti zapravil denar, ki so mu ga zaupali ribiči. Kar združuje generacijo očeta in sina, je v bistvu jadrnica, v kateri sobiva očetova in sinova ideja o bratovščini. Oče podari barko sinu, sin jo prevzame z mislijo, da uresniči očetove sanje o skupni bratovščini. »Postajali so otroci morja.« (Seliškar, 1936, str. 86) Klapa otrok je bila skupina dečkov, ki je dala veliko na tovarištvo in prijateljstvo. Bratovščina je bila zgled poguma in boja za pravičnost.

Ivo je bil odločen deček. Bil je vodja skupine, znal je brenkati na prave strune in spodbuditi prijatelje, da se strnejo v močno prepričano bratovščino.

»'Tovariši!' je vzkliknil 'Galeb je naš! Ali je ali ni?' 'Naš je!' so zakričali vsi hkrati? Mar smo zaman garali v kamnolomu? Mar je zaman tvoja rana na čelu?' /.../ Ivo je zapazil na obrazih svojih tovarišev nekakšno skrb, neodločnost Seveda saj ni pomislil, da imajo vsi ti fantje doma svoje drage, očetje, matere, brate in sestre. 'Vrnili se bomo, seveda!' jih je miril 'le toliko zaplovemo venkaj; da jim pokažemo, kako je 'Galeb' naš in da se morja ne bojimo.« (Seliškar, 1948, str. 45–46)

Vzel je usodo v svoje roke, ker je znal poskrbeti zase. Dečku je bila družina prijateljev pri srcu in mu je zlezla pod kožo. Bil je sirota, sošolci in sošolka so bili zanj neke vrste družina. Lik Ive je portret vodje skupine, ki zna prevzeti pobudo in odgovornost nase ter spodbuditi člane skupine, skratka zna imeti vse pod kontrolo v pravem trenutku in v malem mezincu, ne da bi grobo vsilil svojo voljo prijateljem oziroma tovarišem. Ivo je zgled načelnega obnašanja odgovornega vodje kolektiva. Beseda ,tovariši' podčrta pomen tovarištva, ki je več kot običajno prijateljstvo, če mislimo na pomen izraza, ki ga je imel v komunistični ideologiji. Komunist oziroma tovariš je moral biti zgled ali vzor za ostale, skratka pozitivno vplivati na okolje s svojim načelnim obnašanjem.

Vrednote, ki jih posreduje izdaja knjige pred vojno, so prijateljstvo, tovarištvo v skupini, vzajemna pomoč in solidarnost. Individualizem in sovraštvo sta prikazana v slabi luči npr. zapravljanje denarja v igrah na srečo, maščevanje prizadetih in prevaranih ribičev oziroma izgon očeta z otoka in pozneje še zaplenba jadrnice Sinjega galeba.

Skupne vrednote

Da skupina deluje kot en moč, je potrebo zaupanje med člani, zato ni vseeno, kako se nekdo obnaša v skupnosti. Osnova prijateljstva oziroma tovarištva je tudi medsebojno zaupanje. To nam jasno pove prizor povratka Brazilca domov in ribičev na domačem otoku. Brazilec je zapravil denar, ki so mu ga zaupali ribiči, kar je privedlo do hude krvi v ribiški skupnosti. Brez zaupanja ni prijateljstva in niti tovarištva, če prevladata egoizem in individualizem.

Kolektiv oziroma skupina lahko deluje samo, če jo združujejo poleg skupnih interesov tudi skupne vrednote.

»Lahko si mislimo srditost, razjarjenost in razočaranje opeharjenih ribičev. Saj so bili med njimi taki, ki so prodali svojo edino jadrnico v upanju, da jim bo potem bolje in da bodo vendar že sedli na zeleno vejo, kakor pravijo tistim, ki se izkopljejo iz revščine. Zdaj pa so bili vsi na beraški palici.« (Seliškar, 1936, str. 8)

Simbola sovraštva in odpuščanja

Razočaranje ribičev se je spremenilo v jezo in bes, nato pa v sovraštvo in obračun. Verjeli so Brazilcu na besedo in mu zaupali, on pa je zapravil denar in jih izdal.

»Zagnali so se vanj kakor sršeni, ženske so pobirale kamenje, da bi ga kamenjale in prav gotovo bi ga bili ubili, da ga ni rešil Jušt. Toda z otoka so ga le pregnali. Ves pretepen, osramočen in kakor brez uma je bežal iz vasi v vas kdove kam, kajti od takrat ga nihče ni več videl.« (Seliškar, 1936, str. 9)

»Stari Jušt ni nikogar sovražil, tudi Brazilca ne. Še zdaj na hudo stara leta, je včasih miril ribiče, kadar so se ob slabih urah spominjali izgnanca. 'Dobro je mislil. Nesreča ga je srečala, zvalili so ga med karte in zadavila ga je strast. Misel pa, misel, ta je bila zlata vredna!'« (Seliškar, 1936, str. 9)

Sovraštvo ne vodi nikamor, ker samo skali odnose med ljudmi, zato je treba prebroditi zamere in odpustiti. V zakulisju zasledimo krščansko idejo odpuščanja oziroma razumevanja človeške stiske, ko nekdo pade na dno, ker so okoliščine vplivale nanj. Sovraštvo je bilo zlo, ki je prineslo samo maščevanje.

»Jušt, prijatelj moj, pusti me doma umreti!« /.../ Z obema rokama ga je prijel Jušt za izmučeno roko, sedel na rob postelje, se nagnil nadenj in mu dejal blago: Prijatelj, vse je pozabljeno in izbrisano. Spočij se v miru!« (Seliškar, 1936, str. 18)

Poleg vrednote prijateljstva se kaže v Sinjem galebu simbolika odpuščanja, ki je za Seliškarja pomembna vrlina človeka. Tihotaplec Ante in Ivov oče nista povsem negativna junaka, čeprav sta zašla na kriva pota. Oba sta bila po srcu dobra in izjemna pomorščaka. Ante je predal svoje pomorsko znanje dečkom, ko je pristopil na njihovo stran in jih izučil pomorstva ter jim pomagal po svojih močeh. Tihotapci so se znesli nanj in obračunali z njim, tako da so ga ubili. Ivov oče se je zavzemal za skupno dobro, ko je predlagal, da ribiči ribarijo skupaj in združijo moči tako, da si skupaj kupijo ribiški čoln. Na smrtni postelji je predal svojo idejo o bratovščini sinu, ki jo je vzel za svojo in ustanovil bratovščino dečkov na jadrnici Sinjega galeba. Primer tihotapca Anteja je dokaz, da se da popraviti napake, potrebna je samo dobra volja.

Poleg vrednote prijateljstva se kaže v Sinjem galebu simbolika odpuščanja, ki je za Seliškarja pomembna vrlina človeka.

»Ante se je v svojem srcu odločil. Bil je trdno prepričan, da mora prelomiti to pustolovski-
no, hudodelsko življenje, in je bil zdaj, ko je sklenil pri teh fantih popraviti krivico, ki jo
je storil Ivovemu očetu, kakor prerojen. Kakor da je šele zdaj zaživel pravo, edino pošteno
človeško življenje. Toda preden ga bo zajela pokora, preden se bo predal pravici, bo še fan-
te izuril za dobre pomorščake. In se je lotil te naloge z veliko ljubeznijo.« (Seliškar, 1936,
str. 82)

Zlesti na zeleno vejo

Človek lahko
spremeni svojo
usodo, če dela v
prid skupnosti in
se zavzema za
vrednote tovarštva
in prijateljstva.

Seliškar ni bil črnogled, ker je dopuščal, da zleze človek z dna na zeleno vejo, če
spremni obnašanje in se zaveda storjenih napak. Lahko potegnemo sklep, da je v
zakulisju obeh primerov krščanska ideja kesanja, odpuščanja grehov in odrešenja z
dobrimi dejanji. Ivov oče podari sinu jadrnico in mu zaupa svojo zamisel o bratovščini,
tihotapec Ante pa pomaga dečkom, ker jim preda svoje strokovno pomorsko znanje.

Človek lahko spremeni svojo usodo, če dela v prid skupnosti in se zavzema za vrednote
tovarištva in prijateljstva. V obeh izdajah je v ospredju tole sporočilo, zato je Bratovščina
Sinjega galeba prestala spremembe v času, ko sta se spremenili bodisi merilo kanona bo-
disi družbena klima. Knjiga je doživela ponatise in spada v klasiko mladinske književno-
sti. Zob časa ni načel njene vsebine, ker se dotika vrednot, ki so blizu vsakemu človeku,
ki mu je pri srcu prijateljstvo in se zavzema za dobro skupnosti ne glede na versko in
ideološko prepričanje.

Pisateljeve misli o kolektivu in bodoči viziji družbe, za katero se je avtor prizadeval, jasno
ponazorijo te Ivove besede:

»Jaz in moji tovariši smo bratovščina Sinjega galeba. Sklenili smo, da bomo skupaj živeli in
skupaj delali. Dobri in pogumni ribiči bi bili radi. Ko se je vrnil moj oče iz Brazilije nazaj
na Galebji otok, je oznanil ribičem, da bodo uspešno lovili le v skupnem delu, če se vsi ribiči
združijo v eno samo delovno ribiško družino, ker je očitno, da sto rok več zmore kakor dve.
/.../ Zapustil mi je Sinjega galeba in svojo dobro misel. Zbral sem fante iz naselja in sklenil
sem, da jih pridobim za skupno delo. Drug za drugega! Saj smo si v delu vsi enaki in tako je
najbolj prav in dobro. Zdaj smo še dečki, pa bomo mladeniči in krepki možje in naša bra-
tovščina bo dokazala, kaj vse se da doseči s skupnim delom. Verjamem, da bomo, če bomo
tako složni, kakor smo bili doslej, kmalu imeli večjo ladjo in bomo potem lahko odrinili na
odprto morje, kjer je lov obilnejši in izdatnejši. In vsak, kdor bo hotel pošteno delati, bo lah-
ko prišel med nas In nič ne bo zavisti med nami, ker bomo vsi enako delali in enako uživali
trud svojega dela. O, moj oče je to lepo mislil!« (Seliškar, 1936, str. 74–75)

V duhu sodobnega časa

Leta 2022 je izšla pri Mladinski knjigi ponovna izdaja priljubljenega mladinskega
pustolovskega romana *Bratovščina Sinjega galeba*, ki sodi v klasiko mladinske slo-
venske književnosti. Uredništvo založbe se je odločilo za ponovni ponatis predvoj-
ne verzije Seliškarske knjige. Na tržišče je prišlo besedilo iz leta 1936.

Zaradi časovne odmaknjenosti je prišlo do jezikovnega posega, do posodobitve besedila,
da bi zgodbo približali sodobnemu bralcu in jo očistili jezikovnih in pravopisnih zasta-
relosti. Jezikovni pregled se je dotaknil nekaterih prvin besedišča in zapisovanja besed.

V uredništvu so posodobili nekaj očitnih pravopisnih zastarelosti, npr.: **prav za prav** –
pravzaprav, **zanjke** – **zanke**, **povzeli** – **polzeli**, **pljuje** – **pluje**, **od/do/vzdolž obali** – **od/**

do/vzdolž obale, so se oddahnili – so si oddahnili, kaj ne – kajne, se beli glavo – si beli glavo, se ni upal – si ni upal, ukrcajte – vkrcajte, vsedel – usedel, usmeši – osmeši, desak – desk, razrastla – razrasla, zastrmel – se zastrmel, ukrcajte – vkrcajte. (Seliškar, 2022, str. 176–177)

Knjižna izdaja je namenjena predvsem mladim bralcem. Da bi bilo besedilo blizu odraščajočemu bralcu, so v uredništvu posodobili jezik, tako da ni v besedilu duh časa izrazito močan, kar bi mladega bralca odvrnilo od branja. Srbohrvatizmi so bili odstranjeni iz besedila. Nadomestili so jih sodobni slovenki izrazi in besedne oblike, npr.: *zapaadni – zahodni, ribarski – ribiški, pravec – smer, nada – upanje, bi samega sebe lagal – bi same-mu sebi lagal, podizač – dvigalo, nestati – izginiti, započeti – začeti, zanosito – ponosno.* (Seliškar, 2022, str. 176–177)

Poleg srbohrvatizmov so bili nadomeščeni tudi zastareli izrazi, ki ji danes ne uporabljamo ali pa niso tako pogosto rabljeni med govorniki in pisci, npr.: *uverjen – prepričan, prečitati – prebrati, deca – otroci, pljusketanje – pljuskanje, daje pojem – zbuja občutek, dom mu opravlja – za hišo skrbi, se lisa skozi temo – se kaže skozi temo, naselje je po skalnatem bregu zakrito – naselje je skrito za skalnatim bregom, pokvara – okvara, ondi – tam, suhor – prepečenec, semkaj – sem, venkaj – ven, človek prodaja ljudi za sužnje – človek trguje z belim blagom.* (Seliškar, 2022, str. 176–177)

Pustolovska povest se dogaja v morskem otoškem okolju. V besedilu je mnogo besed, povezanih s pomorstvom, ribištvo in jadranjem, npr. **posadka, paluba, jambor, jarbol, krov, premec, konopec, torpedovka, špilja, krmilo, sidro, fregata** itd. To besedišče pričara vzdušje ribiškega življenja na otoku in je del jezikovne pripovedi domačinov, ki živijo ob morju. Teh besed ni bilo mogoče črtati ali najti ustreznega nadomestila zanje, ker ponazarjajo okolje, v katerem se zgodba ves čas odvija. Besede **jambor** in **jarbol** ter **mati** ali **mama** se pojavijo v besedilu kot sopomenke. Uredništvo se je odločilo za tako izbiro, da ne bi izrazi šli v pozabo pri sodobnem odraščajočem otroku.

Besedilo je bilo torej lektorirano, uredništvo pa se ni dotaknilo pisateljevih idejnih prvin predvojne izdaje, zato ni prišlo do ideološkega posega v duhu sodobnega pluralizma meščanske miselnosti. Duh časa, v katerem je verzija knjige nastala – z bogatim opisom ribiške otoške skupnosti –, se je ohranil v pustolovskem mladinskem romanu.

Svetlana Ramšak je v pojasnilih nepoznanih besed in splošnih opombah zadnje knjižne izdaje znamenite Seliškarjeve *Bratovščine Sinjega galeba* zapisala: »Prav zaradi časovne odmaknjenosti ponuja *Bratovščina Sinjega galeba* razburljive spodbude za živahno razpravo v razredu. So vsi liki v povesti enako prepričljivo upodobljeni? Kako Ivo in njegovi tovariši? Jih sploh dobro ločimo med sabo? Ima Mileva večplasten značaj ali jo označuje predvsem njen spol?/.../ V *Bratovščini* je prepoznaven samo Ivo, drugi fantje so zgolj imena, vloge. Mileva pa je pač – 'samo' deklina. Kakšno je razmerje med vodjo in drugimi člani skupine v sodobnih mladinskih povestih in romanih, kakšno v *Bratovščini*? Kakšen je položaj deklie? Kje je več individualizma? Kako resne in zaresne so naloge, ki jih morajo opraviti mladi v teh literarnih delih?« (Seliškar, 2022, 178–179)

Dogodivščine mornarske mlade družine na krovu jadrnice ostanejo iste v vseh izdajah knjige (bodisi predvojne kot povojne). V besedilo posega zob časa, ko gre ne samo za ideološko vizijo družbe, ampak tudi za moralne vrednote pluralističnega duhovnega pogleda na svet. Knjiga še vedno posreduje univerzalno sporočilo tovariškega prijateljstva, občutek pripadnosti skupnosti in moralnega sočutja do sočloveka, zato je še vedno prikladno branje v razredu, ker spodbuja mladostnike k razmišljanju o človeku in njegovi vlogi v družbi.

Sklep

Seliškar je verjel v
boljšo prihodnost
človeštva. Pridevnik
sinji v naslovu
knjige jasno nakaže
idejo o veri v lepšo
prihodnost. Pisatelj
in pesnik ni videl
poti v prihodnost
v sebičnem
individualizmu in
egoizmu, ampak v
moči tovariškega
prijateljstva, v
združevanju ljudi v
skupnost.

Ideologija in družbene spremembe vplivata na kanon in na vrednotenje literarnih del. Moralne vrednote ljudi se spremenijo zaradi političnih sprememb, ko pride do preobrata oblasti in socialnih premikov družbenega razvoja.

Bratovščina Sinjega galeba je zgodba o pogumu, drznosti, sočutju in tovariškega prijateljstva. Gre za zgodbo o napetih dogodivščinah otrok. Glavna ideja mladinskega pustolovskega romana je socialna ideja o solidarnosti. Ideja o solidarnosti med ljudmi sproži dogajanje v pripovedi, saj deček Ivo uresniči očetovo idejo bratovščine oziroma skupnega dela vseh ribičev. Klapa dečkov z Ivom na čelu na krovu jadrnice tvori ubrano posadko. Na koncu zgodbe, po zapletenih dogodkih, dečkom uspe uresničiti, kar si je želel Ivo oče. Vse dogajanje je podrejeno tej ideji solidarnosti v skupini oziroma bratovščini.

Avtorju je bilo blizu delavstvo, ker je izhajal iz delavske družine in odraščal v delavskem okolju. Oče je bil strojevodja, mati pa delavka v ljubljanski tobačni tovarni. Kot učitelj se je srečeval s položajem delavstva, saj je služboval v Trbovljah.

Seliškar je verjel v boljšo prihodnost človeštva. Pridevnik sinji v naslovu knjige jasno nakaže idejo o veri v lepšo prihodnost. Pisatelj in pesnik ni videl poti v prihodnost v sebičnem individualizmu in egoizmu, ampak v moči tovariškega prijateljstva, v združevanju ljudi v skupnost. Sinji Galeb nosi v sebi močan pečat avtorjeve idejne naravnosti, ki se nam zdi časovno odmaknjena, če ne upoštevamo moralnih vrednot, ki jih avtor posreduje bralcu. Te vrednote niso tonile v pozabo, ker so še danes skupne ljudem, ne glede na ideologijo in družbene odnose.

Dobrosrčno prijateljstvo in tovarištvo se kažeta v obeh izdajah *Bratovščine Sinjega galeba*. Knjiga še vedno pove nekaj globokega o tovariškem prijateljstvu mlademu bralcu, ki seže po njej.

Viri in literatura

Kos, J. (2002). *Pregled slovenskega slovstva*. DZS.

Prunk, J. (2023). *Zgodovina slovenske politične misli*. Cankarjeva založba.

Svetina, P. (ur.). (2011). *Pionirji na promenadi: antologija slovenske mladinske književnosti med 1920–1948*. Mladinska knjiga.

Svetina, P. (2019). *Metuljčki in mehaniki. Slovenska mladinska književnost med meščanstvom in socializmom*. Mladinska knjiga.

Seliškar, T. (1936). *Bratovščina Sinjega galeba*. Slovenska matica.

Seliškar, T. (1948). *Bratovščina Sinjega galeba*. Mladinska knjiga.

Seliškar, T. (1952). *Bratovščina Sinjega galeba*. Mladinska knjiga.

Seliškar, T. (2022). *Bratovščina Sinjega galeba*. Mladinska knjiga.

Seliškar, T. (1929). Pismo. Služkinja piše svojemu fantu. *Ljubljanski zvon*. Str. 66-67.

Vodopivec, P. (2007). *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Modrijan.

Zadravec, F. (1999). *Slovenska književnost 2. Moderna, ekspresionizem, socialni realizem*. DZS.

Mag. Mirjam Podsedenshek | **Prepušti se,**
življenje že ve | 21

Luka Dobaj | **Modri otok je knjiga,
ki je odprta in živa** | 23

Neža Gračner | **** | 26

Eva Tofant | **Umetnost v družbi ali
družbena umetnost** | 29

Jan Volf | **** | 31

Mag. Mirjam Podsedenshek | Zavod RS za šolstvo

Prepusti se, življenje že ve¹

Najlepše pri pisanju je, da ostane posamezna človekova misel zapisana in zato vsaj nekaj časa ohranjena. K ohranjenemu se lahko vračamo, iz spomina na brano in prebrano lahko oblikujemo tudi ustvarjalno tradicijo, ki je pri vsaki generaciji nova, zanjo pomembna, a tudi drugačna.

Drugačnost se prepleta s pestrostjo, izvirnostjo, svežino. Literarna besedila so vsako leto druga, tudi izbrani avtorji, a motivi in teme, zanimivi za mladega bralca, v iskanju in branju povezujejo obe generaciji: starejšo, z mentorji in mlajšo - z mladimi bralci.

Tekmovanje v znanju slovenščine za Cankarjevo priznanje z naslovom *Nevidni svetovi*, se zdi, odpira vrata svetu literaturo, ki je pri izbranem avtorju poseben – tako kot je neponovljivo enkrat prav vsak med njimi.

Mladi v spisju predstavljajo fantazijski *Modri otok*, poln sinjine, morja, neba, lepote in neposrednosti, s katero se na otoku na različne načine srečujejo literarne osebe – Lena, Ernest, Marisa - in jih poskušajo ne le sprejeti in spoznati, pač pa tudi živeti. Mladinski roman *Modri otok*, ki ga je otrokom namenila Irena Androjna, pisateljica in jezikovna svetovalka, je zaradi perspektive in metaforike bližje sodobnemu fantazijskemu romanu in mlade vodi k spoznavanju samega sebe in odnosov med ljudmi, v lepem in naravnem okolju pa poudarja tudi etično perspektivo.

Poetika Lainščkovega romana *Petelinje jajce* na drugačni ravni, drugem prostoru panonske ravnice, v družinsko socialnem romanu razkriva moralno pokončnost, vsakdan

Štefana in njegove žene Tereze, a tudi magični realizem avtobiografske pripovedi, prvobitnega, naravnega okolja, perspektivo, rast in razvoj avtorja – protagonista –, ki ga je to okolje ustvarjalno zaznamovalo in v najširšem pomenu postalo dogajalni prostor njegovih literarnih del, s tem pa tudi različnih življenj in človeških usod. Mladi v njem (lahko) čutijo rahločutni spomin na domače in preteklo, a zaslutijo tudi avtorjevo prihodnost.

Dom je lahko spomin na vse tisto, kar poznamo in imamo radi, tudi ko se odločimo za daljne, tvegane poti, saj iščemo smisel svojega življenja v gorah, odrivanju novega sveta – kot so mladi prebirali v *Poti Nejca Zaplotnika*, odmevnem romanu planinske, gorniške literature, in Minattijeve osebne lirike iz njegove zbirke *Nekoga moraš imeti rad*.

Dediščina njegove trajne, mestoma trpke osebne perspektive, pogled na naravo, rastline, ptice, zemljo in človeka v njej razkriva tudi družbeno zaznamovanost.

Izgubljenost Jančarjevega Erdmana iz *Severnega sija*, ki kot Minatti ne najde miru in notranjega ravnotežja v mestu – v njem se žal docela izgubi –, mladi spoznajo v romanu *To noč sem jo videl*, kjer ob bivanjski krizi mladega para iz tridesetih let preteklega stoletja vidijo tudi tragičnost zgodovinskega trenutka in osebnost kot družbeno bitje.

Lepoto in tragičnost, dom in svet, življenje in minevanje, pokončnost in pogum iščejo mladi pisci, zavedajo se, da je v njih ... »moč, da sooblikujem boljši jutri, da... / čutim, verujem, upam ... DA ŽIVIM.²«

1 Katarina Smrdel (2024). Prepusti se, življenje že ve.

2 Ilenija Prezelj (2024). »Zdi se mi, da človek piše vse življenje eno samo pesem.«

Pavlina Kovač | OŠ Šmartno pod Šmarno Goro, 8. razred

Mentorica | Maja Komjanc

Kako Modri otok spreminja mene in tebe

Ljudje živimo tako in drugače. Imamo tistih 80 let za živeti in različno jih izkoristimo. Nekateri živijo vsak dan isto življenje. Nekateri se vse dni smilijo sami sebi. Spet drugim ustreza le mir, le redki pa iščejo, kaj je smisel našega obstoja. Le zakaj sploh živimo?

Na mlade ljudi vpliva veliko različnih reči. Ena izmed teh so gotovo knjige. Knjige odpirajo poglede, razmišljajo o vseh mogočih temah, idejah, svetovih. Vsem vedoželjnim mladim bralcem torej toplo priporočam, da vzamejo v roke slovenski pustolovski mladinski roman *Modri otok*. Ta čudovita, sicer fantazijska pripoved izpod peresa slovenske sodobne pisateljice Irene Androjna, mi je odprla marsikateri pogled in me kar prisilila, da sem razmišljala o meni prej še nerazdelanih temah. Leta 2021 je izšla pri založbi Mladinska knjiga in kaj kmalu doživela velik uspeh, tretji ponatis. V svojem pismu tekmovalcem je pisateljica zapisala, da je *Modri otok* živa in odprta knjiga. Tudi v intervjuju za revijo *Ona* je povedala, da je med pisanjem rasla. V pismu pove, da se ji je zgodba kar sama pisala, hitro je morala dohajati njen tok. Nekatero prizore je videla v resničnosti. Vsak, ki se je za Cankarjevo tekmovanje redno pripravljala, lahko reče, da je avtorica v roman vsekakor vnesla svoje ideje in prepričanja. In da, *Modri otok* je res živa knjiga.

Že z liričnimi, uvodnimi stavki romana (*To je bil otok in ni bil samo otok*), nam je Irena Androjna najavila veliko knjižno pustolovščino. Morda je *Modri otok* na prvi pogled le majhen otoček s sredozemskim podnebjem (beseda *Jadran* se je po nesreči znašla na hrbtni strani knjige), je tudi kraj, kjer lahko vstopimo v Kraljestvo neskončne zarje. Kraljestvo neskončne zarje bo za vedno ostala le naša želja. Želja po resnični sreči. V Kraljestvu neskončne zarje, nekakšnem magičnem vzporednem svetu, naj bi lahko spreminjali svoje usode. V nekaterih stavkih romana lahko izvemo tudi, da je otok vsakega prebivalca prevzel in ga spremenil. Tudi fantazijski elementi otoka nas lahko očarajo - dišeči borovci, kamnite potke, čisti zalivi ... Že samo dejstvo, da je *Modri otok* otok, ga dela posebnega, otok je vendar odmaknjen od celine, torej odmaknjen od vsakdana večine. *Modri otok* je

nekakšen poseben – kot bi rekel Adrijan – sveti kraj. Predstavlja nam odmik, predstavlja nam pobeg, morda samo počitnice, ampak *Modri otok* je drugačen. *Modri otok* je lahko odmik iz našega ne ravno perfektnega vsakdana. Tudi če le kot kratek skok v knjižni, nevidni svet. Kraljestvo neskončne zarje pa je nekaj drugačnega. Ponuja nam rešitev iz naših stisk in težav. Vablivo, ne? Mislim, da je Kraljestvo neskončne zarje nezavedno predmet našega nenehnega iskanja. Iskanje sreče. Kraljestvo neskončne zarje v resničnem svetu bo za vedno ostala le naša želja. Želja po resnični sreči.

Stibor, vsaki zgodbi potreben negativen lik. Pa je res tako? Se za masko norega in samotarskega svetilničarja skriva zaskrbljen ded in oče? Jaz menim, da je skočil s pečine. Menim, da je v sebi nosil veliko krivdo, bil je žalosten in razočaran. Dovolj je imel tega zemeljskega življenja. Ima pa *Mariso*, najbolj zapleteno in skrivnostno članico kolektiva. Sama je povedala, da jo bo vedno vleklo v Kraljestvo neskončne zarje. Verjamem, da bo ostala na otoku. Da bo skrbela le zarod črnega galeba in kdaj pa kdaj spet odpotovala v Kraljestvo neskončne zarje.

V mnogih radijskih in gledaliških igrh Irene Androjna (*Iščemo žogo in medvedka*, *Kostanjev duh*, *Deček in sreča* ...) lahko zasledimo, kako pomembno vlogo imajo prijateljski odnosi. Prijatelji so tisti, s katerimi se prerivamo skozi življenje in z njimi delimo vse vesele in žalostne trenutke. Pravi prijatelji ostanejo za vedno. Menim, da so prava prijateljstva v pismu omenjene zlate niti. Držijo nas skupaj tudi, ko smo daleč narazen. Tudi naši glavni liki so se ob koncu raziskovalnega tabora ločili, a prijateljstva bodo ostala. Zlate niti jih bodo vedno povezovale in tudi to je eno od sporočil romana *Modri otok*. Prijateljstva ostanejo za vedno in povsod. So kot bratstvo.

Čeprav je literarna umetnica, slovenistka in anglistka Irena Androjna rojena leta 1968, se je s svojim romanom zelo približala sodobnim najstnikom. V pismu je napisala, da je nekaj *Marise*, *Lene*, *Adrijana*, *Ernesta* v vsakem od nas in strinjam se z njo. Vsi smo kdaj uporniški, zaskrbljeni, lačni,

nasmejani ... Vsi kdaj iščemo rešitev iz naših težav tudi na zelo nenavadne načine. Vsak izmed nas ima svoje svetove, potrebe, modre otoke, kjer živimo tako kot si zares želi naše srce. In prav je tako. V intervjuju za revijo Ona z Matejo Kočevar je pisateljica Androjna zapisala, da imamo mladi pogostejše jasnejši pogled na svet kot odrasli. Modri otok kot roman in vse ideje in teme, napisane v njem, nam delajo ta pogled še jasnejši.

Modri otok si več kot zasluži nominaciji za Levstikovo nagrado 2023 in večernico, prav tako pa Zlato hruško in uvrstitev v katalog Bele vrane. Prvič sem knjigo prebrala dolgo pred Cankarjevim tekmovanjem in zdela se mi ni nič posebnega. Ob ponovnem branju in resnem predelovanju knjige pa sem spoznala, da je v resnici veliko več, kot sem si predstavljala. Je sodobna, a hkrati brezčasna. Je fantazijska, a spoznamo tudi zelo realistične motive in težave. Prisili

te razmišljati, ko jo zvečer že odložiš na knjižno polico in na pripravah za šolsko tekmovanje je sprožila marsikatero debato. Tudi jaz sem rasla ob knjigi, podčrtovala zanimive odlomke, se postavljala v vloge glavnih likov in se s prstom sprehajala po zemljevidu na notranji strani platnice. Sicer zgodbe nisem pisala jaz, je pa Modri otok pisal mene. Pokazal mi je nove teme, ideje, načine razmišljanja. Ob Modrem otoku sem zrastle bolj kot ob katerikoli knjigi do sedaj. In to mislim čisto resno (ta stavek pogosto uporablja Ernest).

Vsem mladim (ali pa mladim po srcu) toplo priporočam roman Modri otok. Ob izpiljenem jeziku in napeti zgodbi vas ne bo več spustil iz svojih rok. Z iskrenostjo, pogumom in odločnostjo Modri otok kot kraj in Modri otok kot roman spreminja srca in usode. Ne zamudite torej priložnosti, da spoznate nekaj novega o svetu, pa tudi nekaj o sebi. Vsekakor je vredno.

Luka Dobaj | Osnovna šola Miklavž na Dravskem polju, 9. r.

Mentorica | **dr. Katarina Germšek**

Modri otok je knjiga, ki je odprta in živa

Irena Androjna nas v fantazijsko-pustolovskem romanu Modri otok, ki je luč sveta zagledal leta 2021 pri založbi Mladinska knjiga v zbirki Sinji galeb, razvaja z napeto zgodbo mladih treh raziskovalcev – Adrijana, Ernesta in Lene, ki so se v okviru poletnega tabora znašli na Modrem otoku ne vedoč, kaj jim bo ta izkušnja prinesla. Veliko več kot so si ob prihodu lahko predstavljali.

Zgodba iz realističnega obdobja njihovega prihoda na Modri otok vse bolj prehaja na fantazijsko, postopoma v zgodbo vstopajo fantastični in šamanistični dogodki in predmeti, ki jim, korak za korakom nenehno razodevajo veliko odkritje – vstop v Kraljestvo neskončne zarje.

Pisateljica, lektorica in jezikovna svetovalka Irena Androjna na svoj roman gleda kot na knjigo, ki je odprta in živa. Tudi sam bi tako ovrednotil Modri otok, ki je tudi nominiranec za Levstikovo nagrado 2023 in nagrado večernica 2021, saj je napetost v dogajanju nekonstantno razpeta skozi celotno dogajanje in permanentno nenehno narašča in daje občutek, da se ti fantazijski dogodki dogajajo prav tebi.

Avtorica, zaposlena na Upravni akademiji, kjer organizira razna predavanja in seminarje s področja poslovno-uradovne slovenščine, večkrat poudari, da je knjiga vzajemno z njenim pisarjenjem ona prav tako pisala avtorico. V enem od mnogih intervjujev je dejala, da je šamanistične vloške vnesla že mnogo prej, kot se je kasneje bolj resno spoznala s to vedo. Morda je to zgolj naključje, morda pa je to samo še en dokaz več, kako je knjiga »pisala« avtoričino domišljijo.

Modri otok ni najbolj odprta in živa, živahna knjiga v avtoričinih in naših očeh. Je mnogo več! Je obenem rešitev, resnica, fikcija, laž, hrepenenje po nečem, kar predstavlja odrešenje. Hrepenenje po vstopu v Kraljestvo neskončne zarje in s tem spreobrnitev toka oz. delčka življenja, kjer s(m)o naredili kakšno napako. Modri otok je tudi ljubezen – ljubezen do prečudovite avtohtone narave, na katero preži nevarnost človeškega pohlepa in želje po bogastvu preko čudovitih, naravnih površin, ki so nastajale v celotni zgodovini nastanka našega prelepega planeta – Zemlje. Je ljubezen do dobrih in srčnih ljudi, ki jih imamo radi, pa obenem

tudi sovraštvo, ki se v um prikrade ob tem, ko nam nekdo hoče te ljudi ukrasti. Modri otok je spreobrnjenje, ki se pripeti vsakemu, ki stopi vanj. Otok se vsakega posebej polasti s svojimi čari, le izbrane pa doleti tudi izkušnja s spoznavanjem Kraljestva neskončne zarje. Taka izkušnja je doletela tudi Leno, Ernesta in Adrijano.

Kraljestvo neskončne zarje si lahko predstavljamo kot radirko, ki bi lahko izbrisala neljube dogodke, na katere bi radi pozabili. Kot v pismu trdi avtorica, res lahko vsak na Modri otok gleda drugače; prav tako pa tudi na Kraljestvo neskončne zarje. Vsak se spopada z lastnimi tegobami, ki ga pestijo in mu kratijo srečo in mir. Kraljestvo neskončne zarje bi za vsakogar od nas predstavljalo rešitev. Ne moremo trditi, da takšno kraljestvo ne obstaja. Moče se okoli nas vije veliko nevidnih in nepoznanih svetov, ki jih še nismo odkrili. Mogoče jih bomo kdaj odkrili. Mogoče so pa le plod našega dobro poznanega nevidnega sveta - naše domišljije. Vsak ima o tem drugačno mnenje. Menim, da je to dobro, saj je vsak posameznik zase prepričan v to, kar verjame. Iz vsega tega lahko izpeljemo tezo, da je Kraljestvo neskončne zarje pravzaprav naša domišljija. To je čar te čarobnosti, ki se pojavi ob razmišljanju o nevidnih svetovih. Nikoli ne vemo ali pa tudi nikoli ne bomo izvedeli, ali res obstajajo. Lahko pa se zgodi, da jih bomo kdaj odkrili. Do takrat pa naj varno ostanejo v naši domišljiji.

Nedvomno na svetu obstajajo neke povezave, ki nas združujejo. So kot niti, ki se prepletajo v prelep pajčolan. Dobitnik Zlate hruške 2022 Modri otok nam poleg vseh fantastičnih in realističnih prigod kaže prigo, ki je hkrati resnična in fantastična. To so naši medsebojni odnosi. Majhne niti, ki nas povezujejo. Povezujejo nas z ljubljenskimi ljudmi, družino, prijatelji ... Dogodki, pri katerih se družimo z ljubljenskimi, so resnični, vendar so tako lepi, da so hkrati tudi fantazijski. Taka nit povezuje tudi Modri otok. Povezuje Leno, Adrijano in Ernesta na dogodivščini in jih varuje pred vsem zlom, ki preži na mladega človeka. Držati skupaj, se imeti rad - to je pravo sporočilo Modrega otoka. To je zlata nit, ki vodi več kot na tristo tih straneh razpeto zgodbo, vendar se ob zadnji povedi ne ustavi, temveč presedla v resnično življenj. Naše življenje. Življenje vseh srčnih ljudi in nas, mladih bralcev, ki smo ob branju dodatno obudili te niti. Te vezi, ki nas vežejo. Te vezi nas delajo srečne, srčne, pristne in edinstvene. To dokazuje odprtost Modrega otoka. V knjigi se lahko najde vsak. Knjiga je pisala življenje profesorice slovenščine in angleščine ter avtorice knjige Irene Androjna, v času nastajanja in čez - tako kot nam piše življenje zdaj, ko jo mi, mladi bralci, prebiramo.

Irena Androjna, avtorica več radijskih iger, knjižice Čebeličice O velikanu, ki je kradel letne čase, otroškega romana

Začarano poletje ter navsezadnje Modrega otoka, je nekoč dejala, da je zanjo pogum takrat, ko stopiš izven okvirjev, narediš pravo stvar in se poženeš v neznano, kadar je to potrebno. Tako so se tudi Adrijan, Marisa, Lena, Ernest podali v neznano in to neznano raziskovali. Dodaten zagon jim je dajala radovednost, pravičnost in bolečina, ki so jo v svojih mladih življenjih dobili, ta jim je pa za vedno pustila grenak priokus. Moč, ki so jo dobivali ob premagovanju vseh teh žalostnih dogodkov, so pogumno usmerili v raziskovanje Kraljestva neskončne zarje.

Stibor je svoje samotno in dokaj zmerno čudaško življenje končal. Marisa in Adrijan sta se veliko spraševala o smrti. Ali predstavlja konec? Ali predstavlja nov začetek? Morda pa predstavlja nov začetek v Kraljestvu neskončne zarje; morda je Stibor res sklenil življenje na Modrem otoku in ga ponovno začel v Kraljestvu neskončne zarje ter končno odkril stvari o tem kraljestvu, ki jih v času svojega življenja ni uspel raziskati.

Mariso po njenem burnem obdobju iskanja same sebe čaka premagovanje resnih ovir. Čeprav z mladimi »fejk« etnologi niso ustvarili najbolj pristnih odnosov, so se pa med raziskovanjem zblizali. Oni so zapustili Modri otok, ona je ostala. Verjamem, da jo čaka še veliko raziskovanj globin Modrega otoka, ki jih ta želva skrivnostno skriva. Lahko trdimo za šalo, malo pa tudi zares, da je Modri otok najskrivnostnejši in neraziskani plazilec. K temu so svojimi iznajdbami veliko pripomogli Lena, Ernest in Adrijan. A kdo ve, morda Kraljestvo neskončne zarje ni edina skrivnostna stvar na Modrem otoku. Morda bo imela Marisa še veliko dela pri odkrivanju skrivnosti na otoku.

Življenje piše zgodbe, ki se jih ljudje radi spominjamo. Tudi mi pišemo svoje zgodbe, ki ih doživimo s prijatelji, znanci in z vsemi, ki jih imamo radi. Menim, da ljudje vzajemno drug drugemu ustvarjamo zgodbe. Skupaj se dopolnjujemo. Zakaj to ne bi bilo mogoče s knjigo? Vse poučne zgodbe, ki jih preberemo, spoznamo, se jih naučimo, nas prav tako dopolnjujejo. Popolnoma se strinjam z avtorico, da je avtorica pisala knjigo, kot tudi knjiga njo. Ljudje smo odprta bitja, ki rada spoznavajo in se rada učijo od drugih ljudi in stvari. Velikokrat imamo nekoga/nekaj, s čimer smo v sožitju, se dopolnjujemo. Zato tudi zame in tudi za ostale velja to sožitje.

Ni tako pomembno, ali bomo odkrili pomembne svetove ali ne. Osredotočimo se na »tukaj in zdaj.« Spoznajmo, da so za nas pomembni ljudje, ki jih imamo radi, negujmo te »niti«, ki nas z njimi povezujejo, da se nikdar ne pretrgajo. Spoštujmo naš planet in ga ne uničujmo. Krepimo naše medsebojne odnose. Zagotovo bo k temu pripomogel tudi Modri otok.

*Katarina Smrdel | Gimnazija Bežigrad Ljubljana**Mentorica | Tjaša Poznanovič Omers*

Prepusti se, življenje že ve

Vsak bi rad spreminjal svet. Številne tegobe nas pripravijo do tega, da smo s svojim življenjem vedno nezadovoljni. Morda pa je rešitev pogled v romane. Šavrinke Marjana Tomšiča in Petelinje jajce Ferija Lainščka nam predstavijo razmere, polne trpljenja in revščine, pa vendar jih krasijo literarni liki, polni veselja in upanja, ki se prepuščajo toku življenja, in vsem preprekam, ki jih prinese. Dokazujejo, da je ključ do sreče sprejemanje sveta in ljudi v vsej svoji polnosti, brez obsojanj, le z veliko ljubezni.

Roman Petelinje jajce, ki bi ga lahko označili tudi kot družinski ali socialni roman, nam razkriva življenje družine Lainšček, predvsem pa se osredotoči na življenje malega Fereka. Njegov oče, Štefan, je poštenjak, ki ne verjame v politiko ali cerkev, temveč v trdo delo in prave vrednote. V želji, da bi zgradil družini novo hišo, vsak dan trdo gara kot cestar, ker pa njegov zaslužek ni dovolj, se odloči ženo Trejzko poslati na delo v Avstrijo. Po bolečem odhodu matere je Ferek prisiljen dneve preživljati z očetom na cesti, kjer nestrpnost čaka na prihod nadzornika Žekša, pred katerim se bo moral skriti, saj na cesti, kjer dela oče, otroci niso zaželeni. Odloomek opisuje težko pričakovani trenutek, ko se nadzornik pripelje do Štefana, tam pa mu razkrije, da ga otrok na cesti ne moti, temveč ga zanj celo skrbi. Cestar si oddahne, saj se je nadzornika kljub nestrinjanju z njegovo politiko, bal. Dogodek predstavlja trenutek, ko je celo pesimistični Štefan Lainšček moral priznati, da je imel srečo. Po zadregi in presenečenju si opomore, na nadzornikove očitke, da otrok trpi, pa odgovarja z veliko brezbrižnostjo, da je to le del življenja. Menim, da s takim ravnanjem izkazuje preprosto načelo trdega dela kot edine možnosti za preživetje ter sprejemanje vseh življenjskih tegob in sveta kot nekaj, kar je določeno z usodo malega človeka. Na nadzornikove očitke tako odgovarja skorajda napadalno, kar nam avtor pokaže z nestrinjanjem v odgovorih, kjer svoje ravnanje naglo zagovarja. V njegovem odzivu je vidna tudi neomajnost tradicije in njegova odločnost, ko trpljenje svojega sina primerja z delom otrok na njivah, kot da je delo za predšolske otroke že ustaljena navada. Mislim, da Pištek sprejema življenje tako kot je, in nima neuresničljivih upov, temveč prizemljeno sprejema svojo usodo, verujoč, da srečo prinese trdo delo. Zaradi svojih načel ni slab oče, ki bi sinu želel trpljenje, tem-

več si želi v njem vzgojiti prave vrednote poštenosti in spoprijemanje z vsem, kar prinese življenje.

Tudi Katina se tako kot Pištek znajde v zadregi, ko ji nepredvidljivi cigan Ganaš podari osla. V zameno pa od nje ne zahteva ničesar. Katina je kot Šavrinke na začetku svoje poti trdo garala, da bi si prislužila dovolj denarja za osla, ki bi ji pomagal s prenašanjem jajc, a ji je oče vse prihranke vzel, saj je sestra potrebovala doto. Tega ni sprejela z jezo ali zamero, temveč se je s svojo usodo sprijaznila in tako kot Pištek nadaljevala s svojim poslanstvom. Ganeševo darilo ji je pomenilo veliko, saj je osel predstavljal del zaslužka, pa tudi prijatelja in sotrpina na njeni večni poti iz Istre v Trst. Kot preudarno in pošteno dekle je želela Ganešu za žival plačati, ta pa je denar vztrajno odklanjal. Imela je neznansko srečo, čeprav se je njenim staršem zdelo to kot prevara. Katina je bila na trpljenje navajena, sprejemala ga je kot del vsakdana, in si je štela v čast, da lahko sledi stopinjam svojih prednic, ki so se za svojo družino žrtvovale tako kot ona. Bila je v zadregi ob tako nepričakovanem darilu, a je življenje sprejela v vseh vzponih in padcih, in se odločila osla obdržati. Avtor njeno veselje opiše z metaforami, ki se navezujejo na vaško življenje, s čimer da pripovedi edinstven vtis veselja preprostega človeka ob darilu, ki je zanj pomenilo boljše življenje. S premim govorom, v katerega je vključen pregovor, Katinin oče izraža nestrinjanje s kupčijo, v tem pa se odraža njegova strogost, ki je nasprotje lahkotnemu sprejemanju sveta njegove hčere. Katinina sreča ob nenavadnem dogodku je, po mojem mnenju, odraz njenega pristopa k življenju, pozitivnega pogleda na svet in spopadanja s težavami. S svojim trpljenjem ob izgubi denarja za osla se je sprijaznila, njena prizemljenost pa se kaže tudi v kupčiji z Ganešem. Menim, da je prav zaradi svojega trdega dela in sledenja lastnim vrednotam v življenju lahko srečna.

V obeh romanah se pojavljajo srečni in nesrečni dogodki, s katerimi se literarni liki pogumno spoprijemajo. Tomšičeve Šavrinke so odraz istrskega okolja v obdobju med obema vojnama, kjer je avtor deloval kot učitelj in pisatelj, zaradi tega pa se je v svojem romanu lahko dotaknil pristnosti tamkajšnjih ljudi, in svetu predstavil življenjska načela šavrinstva, ki kljub trpljenju vedno temeljijo na sprejemanju življenja takega kot je. Tragični dogodki so v obeh romanah

bolj izraziti kot srečni, a menim, da ni dogodek tisti, ki je ključen za razumevanje likov, temveč kolektivni duh vaških ljudi, ki se s tegobami spoprijemajo brez pritoževanja, le s pogumom in medsebojno pomočjo. Primer takega dogodka je opisan v romanu Šavrinke, ko je revna družina izgubila vola, zato so zbirali denar za nakup novega. Nihče ni obupal ali ostal brezbrizen, temveč so vsi sodelovali, saj so trpljenje v revščini že večkrat občutili na lastni koži. Tudi Ferek je ob odhodu matere v Avstrijo zelo trpel, a je oče storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi življenje kljub temu potekalo normalno. Čeprav je tragičnost ključna v obeh romanih, menim, da je neustrašno spopadanje z njo tisto, kar nosi ključno sporočilo romana.

Načela vseh likov v romanov jasno odražajo takratno okolje, v katerem je bilo trpljenje nekaj vsakdanjega, sprejetega kot del življenja. Tudi v današnjem življenju se srečujemo z mnogimi težavami, pri katerih bi se večkrat morali zateči

k podobnim vrednotam kot Katina in Štefan. Življenje bi morali sprejemati tako, kot s nam ponuja, z vsemi tegobami in stiskami. Miselnost malega vaškega človeka, ki zagovarja hvaležnost za vsako srečo in pogum – ob vsaki stiski, bi morali večkrat uporabiti tudi v današnjem svetu in namesto obtoževanja, pritožb in preprirov svoja dejanja sprejeti, boljše življenje pa si zgraditi s trdim delom in odrekanji ob medsebojni pomoči.

Četudi ne moremo premeniti sveta, nad življenjem ob tegobah ne smemo obupati. Literarni liki iz romana Šavrinke in Petelinje jajce nam služijo kot primer težkih usod vaških ljudi, ki v življenju najdejo srečo. Svojo usodo sprejmejo s trdim delom in odrekanjem, pa vendar sta zadovoljstvo in neomajen pogum tista, ki jim služita kot vodilo za življenje. Po njih bi se morali večkrat zgledovati, se v glasnem vrtincu sveta za trenutek ustaviti in življenje zaživeti s tokom.

Neža Gračner | Srednja zdravstvena in kozmetična šola Maribor

Mentorica | **Nastja Ljubej**

Pištek, s pravim imenom Štefan, je bil popolnoma samosvoja osebnost, velik upornik in garač. Družini je želel zagotoviti lepo življenje in zgraditi hišo, zato je vsakdan garal na cesti. Vseeno pa to ni zadoščalo in mati Trejzka je morala na delo v Avstrijo, Ferek pa z njim na cesto. To je nadzornika Žekša zmotilo, saj se mu je otrok smilil. Ferek je bil že tako sanjav otrok in je velikokrat prepletal dogodke iz realnega življenja z dogodki iz sveta sanj in tudi Pištaka je skrbelo, da bo to slabo vplivalo na otroka. Stisko, ki jo je doživljal Pišek ob srečanju z Žekšem, nam v romanu Petelinje jajce dobro prikaže Feri Lainšček, ki je motive za nastanek romana črpal iz lastnega otroštva. Prav to njegovo magično doživljanje sveta in vztrajno iskanje odgovorov na prva bivanjska vprašanja je avtorju omogočilo zanj poetično in s simbolno govorico in poglobljeno besedilo.

Avtor v romanu Petelinje jajce, ki je sicer subverzija avtobiografskega, napiše, da je Pišek Žekša strahoma vprašal: »Zakaj se vam smili?« Že ta poved dobro izraža Piškovo stisko in dejstvo, da je naredil napako, da je malega Fereka vozil s seboj na delo. Hitro se je začel Pišek tudi bra-

niti: »Češ, kako dobro poskrbi zanj in da se zanj več kot pobriga!« Pravijo, da je obramba najboljši napad in Pišek je mislil, da bo Žekša prepričal, hkrati pa se je vseeno zavedal, da ga je polomil. Vse to nam v romanu, v katerem zasledimo tudi veliko narečnih izrazov in neznanih besed, pripoveduje vsevedni tretjeosebni pripovedovalec, ki bdi nad dogajanjem in je že sam po sebi izraz distance, vendar je njegova pripoved poetična in tenkočutna, polna topline in bližine.

Katina, ki je glavni lik sodobnega romana Šavrinke, pa se je spopadala z drugačno težavo kot Pišek. Sama je bila neizmerno vesela, saj je od cigana Ganeša prejela osla, ki si ga je že tako dolgo želela in za katerega je hranila ves svoj težko prigarani denar. Ko pa je doma družini pokazala osla, niso bili navdušeni, saj ciganu niso zaupali. Zaradi njihovih besed je tudi ona postala sumničava. Vsa sreča, ki jo je doživljala pred prihodom domov, kar nam vsevedni tretjeosebni pripovedovalec prikaže v delu povedi: »... bala se je, da se te resnične sanje ne bi razblinile,« se je tako res razblinila in počutila se je neumno. Marjan Tomšič to v romanu dobro

pokaže, saj je motive lahko črpal iz veliko štorij, ki so mu jih pripovedovale njegova takratna gospodinja in nekdanja Šavrinke Marija Franca in njene prijateljice. Te zgodbe so bile različne, saj smo vsi ljudje drugačni in zato je posebnost romana prav v tem, da je napisan v dveh narečnih govorih, v narečju slovenskega in hrvaškega dela Istre, občasno pa je uporabljena tudi italijanščina. Ljudje takrat niso imeli veliko denarja, zato je bila Katina tako vesela osla. To razberemo iz dela, ko Tomšič napiše, da ji je telo kar žarelo. Katina je doživljala veliko stisko, saj doma niso imeli veliko in hotela jim je pokazati, da zmore poskrbeti zanje.

Mislim, da sta si Pištek in Katina precej podobna in tudi njuni stiski, saj sta oba želela družini le najboljše. Skozi prebiranje romanov sem čutila njuni stiski in vse težave, saj jima res ni bilo lahko. Po mojem mnenju Pišek res ni ravnal prav, da je peljal malega Fereka s seboj na cesto, saj je bil še majhen in bi se mu lahko kaj zgodilo. Vseeno pa ga ni želel pustiti samega doma, saj se je zanj bal. Katinino stisko sem doživljala bolj kot Pištekovo, saj je želela družini prihraniti denar, in je zato ciganu slepo zaupala. Tudi jaz želim družini le najboljše in večkrat zato sprejemam kakšno neumno odločitev, ki jo kasneje obžalujem.

Tako tragični kot srečni izidi v romanu so prikazani zelo avtentično. Predvsem v Šavrinkah so prikazane zgodbe, ki se večinoma nizajo kot bi se utrinjali spomini. Tam se mi zdijo bolje prikazani srečni dogodki. Zelo se me je dotaknil dogodek iz romana, v katerem avtor pojasnjuje Katinino srečo, ko se je vračala domov iz Istre ali iz Trsta in je na domačem hribu že zagledala svoje otroke, ki so ji tekli naproti. Dobro je prikazana tudi sreča, ki so jo doživljale Šavrinke ob pogovorih z ljudmi, od katerih so poleg jajc dobile tudi košček srca. Kljub vsem tragedijam, ki jih vsekakor ni bilo malo, je v romanu prikazan svet, kjer sreča res podaja roko žalosti, kjer se petje srečuje z obupanim trpljenjem, vendar ta svet kljub vsemu nikoli ne pozabi na sočloveka in ne zavrže svoje človečnosti. Tudi v Petelinjem jajcu Lainšček prepleta svet sreče in žalosti, a na koncu vseeno zmaga sreča. Družina je kljub vsem prepirom vedno držala skupaj in kljub pomanjkanju so bili srečni, da imajo drug drugega. Avtorja sta želela prikazati, da nas tragični dogodki utrdijo, da nas napake ne zaznamujejo

celo življenje in da je sreča na koncu vedno močnejša od žalosti in tragedij.

Romana nam želita sporočiti, da se je treba prepustiti toku življenja. Lainšček, ki je za svoja dela prejel številne nagrade, med njimi tudi Prešernovo nagrado za življenjsko delo, v romanu to dobro pojasnjuje. Sam je dejal, da se mu zdi svet, kakšen je danes, zelo nesvoboden. Pištek se je boril za svobodo, saj so ga vse omejitve močno ovirale in dušile. Lainšček je v romanu z lirske zasanjanostjo in nekoliko melanholičnim podtonom pripovedovanja želel pokazati, da v svetu – namesto splošnega sovraštva in nestrpnosti – še vedno lahko najdemo vrednote, kot sta ljubezen in spoštovanje do vsakogar. Tukaj tudi izstopajo prvine magičnega realizma, ki so značilne za njegova romaneskna dela. Tako Lainšček kot Tomšič v svoja dela rada vpletata magijo, saj se jima zdi, da je to rdeča nit naših življenj. Vse tisto, kar meji na magično, dela naša življenja bolj zanimiva. Če nam je hudo, se lahko tako kot mnogi liki iz romanov, zatekamo v magični svet, v katerem je mogoče prav vse. Tam smo lahko tisto, kar sami želimo biti. Šavrinke ne predstavljajo vrha Tomšičevega pisateljevanja, zato ker v njih prikazuje njihova težka življenja. Smisel romana je, da ugotovimo, koliko lepega nam življenje lahko nudi, da lahko premagamo še tako težke ovire in da moramo pričakovati nepričakovano.

Na svetu je vedno več vojn in verjamem, da nas to plaši. Tomšič se je zato v svojem manj znanem segmentu svoje proze dotikal tudi psihološko-fantastičnih prijemov, ki segajo v najgloblje predele človekove notranjosti, hkrati pa ostro analizirajo družbeno realnost. Noben človek ni brez napak, vsi jih delamo, prav pa je, da se iz njih nekaj naučimo in želimo postati boljši ljudje. Svet bo veliko lepši, če si bomo znali pomagati in poskušali razumeti stiske drugih, saj je čut do soljudi tisto, kar lahko privede do lepših in boljših življenj. En sam človek v neskončnosti sveta ne bi preživel, skupaj pa nam to lahko uspe. Verjamem, da se vse zgodi z razlogom in da nas tok življenja nosi v pravo smer. En sam človek je le utrinek sredi večnosti. Tisoč takih utrinkov je le minuta brezkončnosti, ki jo nudi življenje. Prepustimo se toku življenja in ga uživajmo, saj je življenje dar, za katerega se je vredno boriti.

Zdi se mi, da človek piše vse življenje eno samo pesem.

Ljubezen, sreča in hrepenenje so le ena izmed občutij ob branju alpinističnega romana Pot, avtorja Nejca Zaplotnika. Kot pripovedovalca svoje življenjske zgodbe ga spoznamo kot mladega fantiča z Gorenjske. Z vsako stvarjo se bolj spreminja, odrašča v enega najuspešnejših alpinistov pri nas. Prav tako pa ob pripovedi svojih dogodivščin postaja vedno boljši v pisanju besed. Zaplotnik se je rodil 15. 4. 1952, z alpinizmom pa se je začel ukvarjati že zelo zgodaj – leta 1969. Svoje vtise je začel zapisovati v Planinski vestnik že leta 1972, vrh svojega ustvarjanja pa je dosegel prav z romanom Pot, izdanim v 1981, le dve leti pred njegovo tragično smrtjo. Že takrat je bil roman spoznan za senzacijo, kar velja še dandanes.

Z branjem besed pa sem prav tako spoznavala pesnika Ivana Minattija, avtorja uspešne zbirke Nekoga moraš imeti rad. V njej – po mojem mnenju – poet išče samega sebe, s pomočjo narave, ki mu nudi uteho, tolažbo, miren prostor. Lirika je prav zato tako zelo osebna, razpoloženska in čustvena, torej intimistična. Ivan Minatti je bil v času svojega ustvarjanja večkrat nagradjen, prepoznamo pa ga lahko kot urednika, prevajalca in akademika.

V toku besed sem dobila zelo dober vpogled v Minattijevo občutja, tako kot sem spoznavala Zaplotnikove dogodivščine, opremljene s filozofskim razmišljanjem o življenju.

V danih besedilih prav tako zares občutim avtorjeva različna, pa vendar nekako enaka občutja, želje, vrednote in mnogotere izzive.

Zaplotnik v odlomku zelo slikovito opisuje premagovanje samega sebe, bitko z naravo in tudi s samim seboj. Pravi, da je najboljši način za premagovanje najhujšega prav postavitev v drug svet, ki je popolnoma drugačen. Prav zato je verjetno sam tako zelo rad zahajal v gore, saj tam vstopi v nek čisto nov, drugačen svet. Vstopi v svet, kjer obstajajo le narava, on in njegove misli. Sam tudi primerja in opisuje svoje življenje z divjo reko, ki se kot nora zaganja v skale. Čutim, da je hrepenel po notranjem miru, ki se ga je naučil poiskati tam gori, v gorah. Želi se naučiti hoditi po ravnih

tleh, živeti v miru, živeti brezskrbno. Ena izmed njegovih vrednot je torej mir, po katerem tako zelo hrepeni, in ki ga tako zelo ceni. Svoje življenje mi predstavlja kot zelo divje, pa vendar zelo lepo. Z vzponi in padci.

Na drugi strani mi Minatti predstavlja svoja občutja in videnja. Začutim, da v pesem vključuje samega sebe in opisuje tudi svoja vedenja, občutja. V naravi vidi mlade breze, v katerih gnezdiijo sanje. Hrepeni po sanjah, hrepeni po življenju. Zelo rad opazuje naravo, saj v njej začuti svoj dom, počuti se mirnega in varnega. Meni, da se življenje skriva tam onkraj, za vse tiste, ki jim ob pomladnem cvetju zasije nemir v očeh in za vse tiste, ki se jim ob šumu dežja razboli srce. Opisuje ljudi, ki slonijo ob oknu in razmišljajo, na kaj čakajo in po čem hrepenijo. Prav v teh verzih ob branju začutim Minattijevo stisko, njegove skrbi. Mlade breze pa so tisto, kar mu vliva novo upanje. Upanje na boljšo prihodnost. Želi si boljšega življenja. Želi si življenja, mimo katerega ne bi šel le mimo kot slepec, temveč ki bi ga živel zares v polnosti.

Čeprav v danih besedilih opazimo in občutimo, da sta avtorja obupana ter bežita v druge svetove, da bi našla samega sebe in zbežala pred trenutno resnico, lahko še vedno trdim, da v življenju vidita tudi pozitivno, pa čeprav le kanček. Zaplotniku recimo pozitivno v življenju vlivajo njegovi otroci ter tovariši, s katerimi se skupaj podaja na poti odkrivanja novih svetov. Spet na drugi strani Minatti pozitivno vidi naravo, saj ve, da je tam s svojimi mislimi varen in vedno slišan. Pozitivno mu v njegov vsakdan vlivata upanje in hrepenenje po najdenju lepšega jutri.

Naslov »Zdi se mi, da človek piše vse življenje eno samo pesem.« razumem kot občutje obeh avtorjev. Zdi se jima, da je naše življenje bel, še nepopisan list, ki ga lahko popišemo prav mi sami. Mi smo tisti, ki odločamo, kakšna bo naša zgodba, kako dolga bo pesem. In tudi mi smo tisti, ki imamo kanček vpliva na to, kako se bo naša zgodba oz. pesem izšla. Se bomo razočarali ali morebiti presenetili sami sebe? V nas samih je moč, da spreminjamo odvijanje dogajanja, če si le dovolimo in predvsem upamo sanjati velike sanje. Mi-

natti, denimo, prav te sanje najde v naravi, v mladih brezah, ki si jih lahko vsak bralec razlaga po svoje. Mlade breze npr. meni predstavljajo moje misli, v katerih je moč, da sanjam, moč, da hrepenim in moč, da ljubim. Zaplotnik pa svojo moč odkrije ob premagovanju ovir tako v svoji glavi kakor v gorah. Pravi, da ga prav dolgi dnevi na konicah prstov učijo življenja na celih nogah. Z vsako premagano oviro odkrije nov delček sebe, napiše nov verz v pesmi življenja.

Med celotnim procesom branja sem lahko zasledila različne, različne značilnosti besednega jezika. V Minattijevi pesmi sem imela moč začutiti njegovo čutenje prav zaradi tolikokrat omenjenih mladih brez. Začutila sem, kako zelo veliko mu pomenijo in kako zelo si želi, da bi se z njimi zbližal. Med drugim sem s pomočjo besed lahko začutila Nejčevo stisko, strah pred tem, kar prihaja, prav zaradi uporabe stopnjevanja. »Nebo in gora, megla, sneg in skale, vse rohani, tuli in se zvija ...« tako v naravi kakor v njegovih

mislih. Njegova pesem življenja je divja in ponorela, kakor gorski svet, v katerega beži pred norišnico, v kateri je trenutno. Predvsem pa ne velja pozabiti na mnogotere uporabljene pridevke, ki mu dajejo občutek, kako zelo resnično je to njuno čutenje. In kakor pravi Zaplotnik: »Važno je le veliko srce in navdušene iskre v očeh.« Torej hrepenenje, upanje in ljubezen, pa najsi bo to ljubezen do bližnjega, narave ali ljubezen do sanj. Življenje je ena prečudovita ljubezen, če jo le znamo poiskati.

Zame osebno je najprepričljivejša pesnitev Minattija, saj v njej zares globoko občutim njegovo videnje tega sveta. V njegovi poeziji spoznam svet, ki ga vidi on sam, s svojimi očmi. Sporoča mi, da čeprav kdaj pa kdaj življenje postane zelo težka bitka, imam s sanjami, upanjem, hrepenenjem in predvsem z vero – moč v tej bitki zmagati. V meni je moč, da sooblikujem boljši jutri, da sanjarim, čutim, verujem, upam. V meni je moč, da ljubim, v meni je moč, da ŽIVIM.

Eva Tofant | Gimnazija Kranj

Mentorica | **Martina Lušina Basaj**

Umetnost o družbi ali družbena umetnost

Slovenski pisatelj in esejist Drago Jančar je v svojih esejih pogosto izpostavil, da se mu zdi, da njegova dela v očeh bralcev pogosto preraščajo iz literature, torej umetnosti, v popis zgodovine (ali celo avtorjevih misli – ideologij). Za svoj roman Galjot je rekel, da se iz romana iz zgodovine spreminja v zgodovinski roman. Seveda tako v dobrem – kot v slabem smislu – literatura odpira nova vprašanja in omogoča realen pogled na zgodovinske dogodke, po drugi strani pa je literatura vendarle umetnost, torej metafizično ločena od resničnega toka zgodovine. Umetnost naj bi prinašala estetska doživetja, ne pa le popisovala dogodke (za to imamo zgodovino). Vse te avtorjeve misli se tudi praktično odražajo v njegovih delih npr. v romanih Severni sij in To noč sem jo videl.

Drago Jančar se je v svojem življenju večkrat spoprijemal s kritiko in cenzuro, kar je tipično za njegova dela. V njih spretno prikazuje in skriva družbeno kritiko, sploh z ironijo in

cinizmom. Pristopi, v katere je bil pravzaprav prisiljen, če je želel delo ohraniti (vsaj pri nas) nerecenzirano, pa so pripomogli k njegovi inovativnosti in ustvarjalnosti v jeziku. Ta jezik pa kljub svoji stvarnosti ohrani poetičnost, zato se v njem kaže ustvarjalna poetika avtorja. Avtorjeva avtonomija med delom pa je, čeprav zavoljo politične korektnosti zmanjšana (kot spoznamo iz Jančarjevega eseja Pisatelj ugovori zoper politično korektnost), pri nas vseeno vsaj deloma ohranjena in podpirana. Pogosto so umetniki zaradi svoje umetnosti napadeni, vendar se nam publika oz. občinstvo, najsi bo to bralec romanov, poslušalec glasbe ali občudovalec likovne umetnosti, zavedati, da umetnost ni stvar avtorja, temveč odraz družbe. Da, družbe, katere del so tudi bralci, poslušalci, opazovalci, kritiki ... in umetniki. Umetnikom je dan dar, da to družbo opazujejo, razstavijo in ponovno sestavijo v svoja prečudovita dela, v katerih se ravno zato kaže večplastnost. V romanu Severni sij je Leopold Markini, starejši ogb-jevec, velik pristaš nacistične politike, Bukovski (spoštovan zdravnik)

pa se strinja z antropološkimi dognanji o večvrednosti arijske rase. A ta dva lika ne odražata avtorja, ki v času 2. svetovne vojne tako ali tako še ni živel, temveč predstavljata nasprotujočo si, popačeno družbo iz obdobja depresije, tesnobe in nestrpnosti – pred drugo svetovno vojno. Naloga umetnosti je, da ohrani avtonomijo tudi nad »grdim« in razžaljenim in da opominja na tako grozne kot lepe dogodke in občutke. Zgodovina je objektivna (oz. se vsaj trudi biti), umetnost pa je subjektivna in nam omogoča tudi čustveno perspektivo na družbo in svet. Umetnost bi morala biti otok z moralnimi boleznimi, ne le sodobnega, temveč sveta na splošno in cenzura »grdega« v umetnosti bo uničila veliko kvalitetnih del (kaj bo ruski urednik naredil, ko bo želel objaviti Shakespearjevega Beneškega trgovca?). Larpurlartistična dela vendarle niso elitna vrsta umetnosti in estetsko doživetje ne pomeni le občutka lepote – pomeni kakršnokoli čustvo, tudi gnev, tesnobo, strah in zgroženost, kar se spretno odkriva v Jančarjevih delih (pa tudi starejši umetnosti, a izgublja v sodobni, »hitri«, broadwayski umetnosti. Morda W. Gombrowicz ravno zato pravi, da umetnost ljubi ne tako priljubljene motive, medtem ko nam demokracija ponuja same prijetne podobe. Umetnost razlaga in širi in čeprav je danes komercialna, njen prvotni pomen ne bi smel biti to, ali bo prodajna uspešnica, temveč to, da bo imela višji smisel, jasno sporočilo in visoko kvaliteto iz – v primeru literature – jezikovnega aspekta. Politiko in politične ureditve pa je treba preko idej »prodati« ljudstvu, zato kakršnakoli kritika - sploh demokracije - ni zaželeno. To, kar daje umetnosti vrednost, so uveljavljeni kriteriji in pravila, kar pa daje vrednost političnim idejam, so trenutni trendi. Prav to je Jančar izvrstno prikazal v romanu *To noč sem jo videl*, saj prikazuje vzpon partizanov in njihove politične moči. Jeranek je zaradi svojih osebnih zamer prestopil na njihovo stran in preprečil tragičen konec zakoncev Zarnik. Način, na katerega je avtor to predstavil, tudi z metaforo vlaka, ki je peljal čez Veroniko, je nedvomno mojstrski in poetičen in potrjuje tudi njegove misli o nesmiselnosti mešanja političnih idej in literature. V romanu *To noč sem jo videl* mu je nazorska zgodba omogočila ohraniti objektivni pristop, s katerim je vedno vzpostavljala distanco med umetnostjo in zgodovino. S tega vidika lahko roman primerjamo ne le s Severnim sijem, temveč tudi z drugimi Jančarjevimi deli - v vseh se trudi prikazati ljudi in njihova življenja objektivno, torej takšna, kot so bila. Poleg konkretnjših dejstev, npr. da v svojih delih razvija podobne teme in ohranja celo isti literarni svet (npr. stik med Stevom Radovanovičem in Josipom Erdmanom, ki je prikazan v obeh romanih), je tudi to eden izmed razlogov, zakaj Jančar pravzaprav vse življenje piše eno samo besedilo.

Kot sem že omenila, se Drago Jančar v svojih delih trudi ohraniti objektivno pozicijo, prav pri prikazovanju različnih perspektiv, kar se kaže tako v romanu *To noč sem jo videl* (preko rašomonske zgradbe) kot tudi v romanu *Severni sij* (preko različnih jezikov, ki jih opisuje Tone Peršak).

S tem se najbolj približa pravi zgodovinski resnici. V zgodovini (kot akademski vedi) se trudimo spoznati vse zorne kote, ki (če jih seštejemo) prikazujejo ravno nevtralno ljudstvo, družbo (nevtralnost je povprečje vseh ekscesov). Podobno velja za politične in ideološke usmerjenosti oseb iz zgodovine, zato se s kritikom in pisateljem Janijem Virkom strinjam. Roman *To noč sem jo videl* pa je po eni strani tudi tak, da prikazuje resnico kot metafizično. To pomeni vsestransko, brezčasno. Včeraj, ko sem pregledovala svoje zapiske o obeh Jančarjevih delih, mi je na misel prišla skovanka »medčasno« ali »interčasno«, ki prav tako povzame to vsesplošnost. Kot je v svojih delih poudaril Jančar sam, je za literaturo najboljše, če lahko prenaša med časom. Tako je italijanska absolventka občutila isto tesnobo, kot jo je Jančar občutil v Jugoslaviji, med pisanjem Velikega briljantnega valčka. Resnica romana *To noč sem jo videl* tako opiše resnico dogodkov med drugo svetovno vojno (čeprav preko literarnih, zato ne povsem resničnih likih – zakonca Zarnik – bazira na zakoncih Hribar), prav tako pa načne temo nemoči in surove želje po življenju in vsem lepem, ki ga prinaša. Ta občutek pa je neodvisen in svoboden, zato ni vezan le na roman ali na specifično obdobje v zgodovini, temveč se povezuje in prepleta z bralci, družbo in literarnimi, zato je resnica tega romana tudi metafizična. Jeziki. Drago Jančar je za prikaz te prave, zgodovinske resnice izbral tako povprečne in nevtralne ljudi, kot ljudi z ekstremnimi pogledi na svet in prav s tem omogočil nepolitično in neideološko zgodbo romana. Po drugi strani pa je ravno zgodovinsko ozadje, ki ga je izbral tisto, ki romana v očeh kritikov hitro spreminja v »zgodovinska romana«, zato njuno idejo pogosto posplošimo na prvo polovico 20. stoletja in pogosto niti ne pomislimo, kako močno je ideja povezana tudi z nami, ki živimo skoraj sto let kasneje.

Oba romana se razpleteta zelo tragično, čeprav se mi razplet Severnega sija vseeno zdi malce bolj katarzičen za bralce, saj potrdi domneve, ki si jih ustvarjamo med branjem cele knjige.

Za ciklični občutek poskrbi tudi ponovno povzemanje pomembnejših motivov ob koncu zgodbe – tam, kjer Erdman opisuje svojo zgodbo sodniku in kjer zgodbo obnavlja svoji materi. Razplet dogodkov je ne le logičen in pričakovan, deluje tudi kot potrditev in izpeljava, zato je zelo učinkovit.

Po drugi strani v romanu *To noč sem jo videl* narašča občutek tesnobe in »suspensa«.

Razplet deluje precej grozljivejše, čeprav ga bralci vseeno lahko pričakujemo. Obnovi v nas mešane občutke nemoči in zmedenosti, saj mu prava resnica pravzaprav ni razkrita, kar deluje še bolj grozljivo – ugibanje vaščanov in zgodba pijanega Bogdana je bolj strašljivo ravno zato, ker niso dokončni in potrjeni. Podoben občutek nemoči se odraža tudi v priloženi pesmi Daneta Zajca, kjer lirski subjekt ne more izraziti tiste-

ga, kar si želi, zato ustvari svoj jezik. To si interpretiram kot umetnost. Ker družba in znanost nimata besed, s katerimi bi opisala in izrazila dogajanje, potrebujeta umetnike, da to storijo namesto njih. Dejstvo, da je umetnik v tem primeru metafora za družbo in prikazuje družbeno nemoč, vsekakor poglobi razumevanje obeh romanov, se pa z dijakom K. H. ne strinjam, saj svoja občutja ob branju romanov vsekakor lahko primerja tudi z drugimi literarnimi deli – že večkrat izpostavljena Smoletova Antigonja je izvrstna, saj se v njej prav tako zbirajo in stopnjujejo pričakovanja – morda prav zaradi odsotnosti Antigone, glavnega lika, kar lahko prav tako povežemo z Veroniko Zarnik, ki z bralci neposredno ne spregovori na noben način. Občutek nemoči in dokončnosti sem prepoznala tudi v romanu Andreja Blatnika Plamenice in solze, kjer se junaku Maksu Brodu ob koncu – podobno kot Erdmanu – psihično stanje zelo poslabša – zmeša se mu.

Osebo sta se mi oba romana zdela vrhunsko dodelani literarni deli. Poleg nadvse zanimivih zgodb me je navdušil tudi avtorjev liričen slog in njuno medsebojno povezovanje. Mojstrska uporaba slogovnih prijemov, npr. menjave perspektive, kopičenj metafor in alegorij, celo vključenih pesmi v proznem besedilu, oba romana dviga visoko nad povprečno literaturo, ki izhaja v zadnjih 50-letih. Oba romana govorita o naključjih, zato na prvi pogled s pregovo-

rom: »Posledica sledi vzroku.« nista tako zelo povezana. V romanu *To noč sem jo videl* se vsak dogodek zgodi zaradi določenih naključij, ki pa seveda služijo kot vzrok (to, da je Jeranek videl Veroniko, kako se spreha s Horstom Hubmayerjem je služilo kot vzrok in povod za smrt zakoncev Zarnik). Podobno je tudi z romanom *Severni sij*. Vzrok za smrt Marjetice Samsa in Borisa Bussolinija je bilo dejstvo, da ju je Erdman seznanil z Ivanom Glavino – kar se je več ali manj zgodilo po naključju. Vzrok za to je dejstvo, da je Erdman vse te osebe poznal. Vzrok za to pa je to, da je v Mariboru stopil dobesedno z vlaka, v prenesenem pa tudi iz toka zgodovinskih dogodkov in postal ujet v lastni zgodbi. Posledica tega je to, da je na koncu razvil resno shizofrenijo. Tako sta si vzrok in posledica vedno sorodna, v obeh danih romanih prav z naključji. In ker so slednja res zavita v tančico skrivnosti, prav pri romanu *Severni sij*, moram priznati, da se mi je ta roman zdel precej bolj prepričljiv.

Nobena skrivnost ni, da je Drago Jančar vrhunski pisatelj. S svojo »kompozicijo« je ustvaril več brezčasnih del, ki še danes odpirajo nova vprašanja o družbi, zgodovini in literaturi. In prav zato so njegova dela tako učinkovita in niso le dela o družbi, temveč so tudi družbena dela. Z njimi razkri-va, prikazuje, pa zopet skriva vse skrivnosti družbe, literature, sveta in umetnosti.

Jan Volf | *Srednja šola tehniških strok Šiška Ljubljana*

Mentorica | **Adelina Kofol Filak**

Literatura nam je vedno prižigala neko luč o dejanski resnici, včasih tudi neresnici, nestvarnosti sveta.

Pa naj bo to roman, drama ali pesem, tisti, ki hoče, bo vedno našel nek skrit, globlji pomen. Literatura se je vedno nanašala na stanje družbe v času, v katerem je nastajala. Drago Jančar, slovenski pisatelj, esejist in dramatik, je to še kako dobro vedel. V svojih delih je vedno rad izpostavil svoje mnenje in kritiko družbenega sistema, nemalokrat tudi na celo malo predrzen način, brez dlake na jeziku. Zgodilo se je tudi, da je moral zaradi kritike sistema, takrat še jugoslovanske partije, celo prestat krajšo zaporno kazen. Vendar kljub vsemu velja, da je eden najpomembnejših slovenskih ustvarjalcev, ki je ponesel slovensko književnost v sam

vrh evropske, celo svetovne književnosti. Za svoja dela je bil večkrat nagrajen, med drugim je dobil nagrado kresnik prav za roman *To noč sem jo videl*, pa tudi Prešernovo nagrado, nagrado Prešernovega sklada in celo nagrado za Evropsko književnost leta 2011 v Strasbourgu.

Kot sem že navedel, v svojih delih Jančar vselej rad kritizira sistem, kar se zelo odraža v načinu njegovega pisanja. V zbirki esejev je predvsem poudaril, kako založbe in uredniki zdaj jemljejo svobodo ustvarjalcem. Kako morajo vselej paziti, kako se bodo izražali, kajti bojijo se odziva družbe na dela, ki kritizirajo. Mogoče se bojijo nastanka novih ekstremističnih gibanj, kot se je to dogajalo pred in po drugi svetovni vojni, o kateri Jančar zelo rad piše. Prej sem že

omenil roman *To noč sem jo videl*, naj sedaj namenim še nekaj besed romanu *Severni sij*. Ta moderni roman, ki se prav tako dogaja v času pred svetovno katastrofo, v katerem se čuti ta napetost v celotnem romanu, opisuje življenje posameznika, natančneje Erdmana, ki pada in pada, drsi proti reki, kot pravi avtor in se na koncu dokončno zlomi zaradi represije družbenega in političnega sistema. Tudi v romanu, ki na kratko govori o mladi Veroniki, ženski, ki hoče »samo živeti« v svetu, kjer se vse vrti samo okoli tega, ali si levi ali desni, njihov ali naš, rdeč ali bel. Ona pa hoče samo nadaljevati svojo zgodbo, stran od vseh pritiskov, stran od vseh nesmislov vojne, ki jih avtor v tem romanu dobro poudari. Prav s temi nesmisli kritizira takratno družbo, kjer se res ni dalo »samo živeti«, ampak si moral dobro premisliti vsako odločitev, Jančar kritizira vojno in predvojni čas. A njegova ideja za temi romani je, da je današnja družba na las podobna takratni in – po pravici povedano – sem se skozi potovanje nevidnih svetov obeh del moral z avtorjem strinjati. Takrat je po ulicah hodil gestapo in preverjal dejanja ljudi, danes pa, predvsem umetnikom, to dela cenzura. Šokiran sem bil, ko sem v enem izmed Jančarjevih esejev prebral, da so mu ob prevodu romana *Severni sij* v ruščino zbrisali celo poglavje, v katerem avtor zelo opazno ironizira takratno mišljenje o judovski rasi. Vendar se zdajšnja družba več kot očitno boji odziva publike, kot pravi avtor sam, zdaj je pomemben samo še »entertainment«, ki jo do nas prišel z zahoda oz. iz Amerike. Nobene prave duše in pravih, kritičnih vložkov ne vidimo več v delih, bodisi romanu bodisi dramski igri. V literaturi bi se po mojem in Jančarjevem mnenju moralo ustvarjalcem pustiti več svobode in pravice do izražanja, kajti konec koncev je literatura še vedno pravi odraz realnega sveta.

Kot sem že zapisal, v časih med vojno se je vse vrtelo okrog tega, na čigavi strani si. Junaki se morajo za nekaj odločiti in zato kritiki in bralci mislijo, da junaki odražajo stališče avtorja. Junak naj bi bil avtorjev »alter ego«, gotovo bi se avtor enako odločil. Sam se s to trditvijo ne strinjam. Svoje stališče bom skušal razložiti na podlagi zapisa Janija Virka, ki je dejal, da je Jančarjeva prava resnica nevtralna v romanu *To noč sem jo videl* in pa na podlagi same zgradbe romana in avtorjevega odkrivanja resnice v celotnem romanu. Sam menim, da se je Jančar izjemno dobro odrezal, da se ni postavil na nobeno stran zgodbe, nikoli v romanu ni bilo zaznati direktne kritike nacističnega sistema niti komunističnega ali fašističnega. Svojo glavno junakinjo, ki je sicer nikoli na spoznamo kot prvoosebne pripovedovalca, je postavil na mesto, kjer je, kot sem že omenil, hotela »samo živeti«. Že ko je roman postavil v čas, kjer so bili vsi nujno na eni strani, on pa je svojo junakinjo postavil na sredino, je dokazal, da se noče opredeliti in s tem v svojem že značilnem slogu spet pokritiziral takratni sistem ureditve, ko si se moral za nekaj odločiti. Zelo dobro nalogo je opravil tudi, ko

je z rašomonsko zgodbo romana uporabil pet različnih pripovedovalcev, prav vsi pa so bili iz drugačnega družbenega reda. Veroniko smo spoznavali z očmi srbskega poveljnika Steva, njene duševno bolne mame, nacističnega zdravnika Horsta, njene služkinje in partizana Jeranka. Tako je Jančar vključil vse poglede družbe, od nacistične do komunistične in z očmi navadnih ljudi, ki jih je vojna tako ali drugače prizadela. Zato se mi zdi, da se avtor na vsak način tukaj ni želel opredeliti, njegova ideja je res bila neideološka, nepolitična, njegov cilj je bil predstaviti družbo in usodo ljudi, ki so hoteli samo živeti.

Rad bi se dotaknil še razpleta obeh romanov, ki sem se ju danes dotaknil: *Severnega sija* in *To noč sem jo videl*. Kot sem že večkrat poudaril, gre za družbena romana s kritikami družbe in sistema. Med njima lahko potegnemo kar nekaj paralel, v romanu lahko celo beremo nekaj o dogajanju v zgodbi *Severnega sija*, ko se srečajo s trgovcem in z Erdmanom, poslušamo o groznem umoru, ki se je zgodil na Pohorju, kar je bilo zaključno dejanje romana *Severni sij*. Drago Jančar ima navado, da v vsakem svojem delu doda neko povezavo, paralelo s prejšnjim. Tukaj lahko govorimo tudi o razpletu obeh romanov, med katerima bi prav tako našli kakšno podobnost. Jaz se bom posebej opredelil do konca *Erdmana* in *Jeranka*, partizana, ki se je zaradi ljubosumja odločil izdati Veroniko in njenega moža, včasih celo njegovega delodajalca. Jeranka je ljubosumje in pritisk družbe pripravilo do tega, da izda Veroniko partizanom, ki jo, skupaj z njenim možem, likvidirajo zaradi domnevne izdaje in sodelovanja z nacisti. Jeranek se prepozno zave posledic svojega dejanja in ne more več ustaviti tega, kar je začel. Dejansko se počuti in tudi je, kriv za umor mladih zakoncev, ki sta bila ubita zaradi nesmisla vojne, še en Jančarjev izrazit motiv pisanja. Na drugi strani pa imamo *Erdmana*, trgovca, ki ga mesto Maribor posrka vase in ta mu ne uide več. Tudi tukaj zaznamo razpad junaka zaradi represije družbe in sistema, spet tipičen motiv Jančarjevega ustvarjanja. Erdman se zlomi, diagnoza mu potrdi shizofrenijo, ves roman pa se meni zdi malo blazen, raztresen, tako kot Erdmanova duša. Na koncu romana *Severni sij* se zgodi nekaj nepričakovanega, kar naenkrat beremo o brutalnem umoru dveh oseb. Ena izmed njih je tudi Marjeta, ki je bila v romano edina svetla točka *Erdmanovega sveta*. Erdman se počuti krivega za njen umor, saj je bil on tisti, ki jo je osebno predstavil njenim morilcem. To ga dokončno pogubi in zgubi se v nevidnem svetu svojih občutkov in nesmislov. Če bi primerjal oba konca romanov, v obeh zaznamo totalno nesmiseln umor in se počutita kriva in na nek način tudi sta. Zgubita se v svoji krivdi in tega ne omenjata več. To bi lahko primerjal tudi s kratko pesmijo Daneta Zajca z naslovom *Kepa pepela*, ki govori o neizrečeni besedi, ki se kmalu pozabi, zavrže, ostane pa vseeno grenak priokus. Tako sta se tudi Erdman

in Jeranek odločila to pozabiti in zavreči, pa vendar bosta s seboj nosila kepo pepela v grlu, zaradi tiste neizrečene besede oz. celo krivde.

Drago Jančar je znan po kritikah in opevanju eksistence posameznikov v družbah, tudi romanih Severni sij in To noč sem jo videl zaznamo močan motiv kritik sistemov, pa vendar nas zelo lepo pelje skozi te nevidne svetove komunističnih partij, fašističnih gibanj, nacističnega gestapa in življenja ljudi, ki se trudijo »samo živeti«. Trudi se ne opredeliti in nam predstaviti takratno ureditev sveta; meni pa, da je današnja družba zelo podobna, čutijo se še večji pritiski družbe in posamezniki vsak dan propadajo, dogaja se mnogo nesmislov. Zame je bil roman To noč sem jo videl bolj prepričljiv, bolj sem se našel v teh svetovih; zelo mi je bil všeč njegov pristop k odkrivanju resnice, ki se iz poglavja v poglavje stopnjuje oz. od pripovedovalca do pripovedovalca se zgodba dopolnjuje, kar pa izpusti, izvemo pri drugem. Latinski pregovor pravi: »Posledica sledi vzroku.« Pri roma-

nu To noč sem jo videl sem to zelo zaznal, kajti Veronika in njen mož Leo sta umrla prav zaradi nezavedanja o dejanjih, mogoče tudi nonšalantnosti. Res je, da je bil njun umor nesmiseln, vendar te je v tistih časih najmanjša napaka stala življenja. Nezavedanje situacije, to je po mojem mnenju ubilo Veroniko in Lea. To je bilo vzrok, čemur je sledila posledica – njuna smrt.

Za konec bi rad dodal le svojo misel, ki se mi je utrnila ob branju obeh romanov: »Res sem vesel, da ne živim v tistih časih.« Pa vendar moramo paziti, kajti svetovna družba se vse bolj pomika nazaj v preteklost in ne v prihodnost. Mogoče še ena misel avtorja Draga Jančarja: »Človek je naredil opazen napredek na področju znanosti in tehnologije, nikakršnega pa na področju eksistenčnosti.« Popolnoma se strinjam s to mislijo in upam, da bomo vsi skupaj začeli strmeti proti prihodnosti, ki si jo želimo, in ne bomo živeli, kot pravi Jančar ... »v svetu, kjer nihče ne želi živeti, pa vendar živimo vsi«.

www.zrss.si/stiki-s-prakso/aktualno/varno-spodbudno-ucno-okolje/

PODPORA PRI SAMODESTRUKTIVNEM VEDENJU

Samopoškodovanje lahko prepoznamo po kombinaciji različnih vedenj/stanj, kot so:

- slabo pojasnjene in pogoste poškodbe;
- prikrivanje poškodb z oblačili (npr. z dolgimi rokavi ali hlačami pri športni vzgoji ali v toplem vremenu) ali z modnimi dodatki (npr. z rutami, trakovi ipd.);

lahko vidne

PODPORA UČENCEM V STISKI

pomoč učitelja
samopoškodovanje • hospitalizacija
zasvojenost STISKA
samomorilnost duševne motnje
anksioznost
prijateljstvo v šoli
depresija
smrt bližnjega
telesno zdravlje
motnje hranjenja
panični napad
podpora

LJUBLJANA

ti si mi prijatelj,
a se brez besed.

in samem.

potabljenjiva
samo hviten mod

presto,
in zveza

DIDAKTIČNI IZZIVI

Vanja Kavčnik Kolar | **Razvijanje kritičnega branja pri
pouku slovenščine v osnovni šoli** | 35

Anja Sobočan | **Snovanje domačega branja na romanu
Dušana Čatra Ekstradeviško** | 44

Bojana Modrijančič Reščič | **Pesnik Nabrežine** | 49

Vanja Kavčnik Kolar | Zavod RS za šolstvo

Razvijanje kritičnega branja pri pouku slovenščine v osnovni šoli

Developing Critical Reading in Primary Slovenian Language Lessons

Ključne besede:

slovenščina, kritično branje,
osnovna šola, neumetnostno
besedilo, problemsko učenje

Izvleček

V zadnjih letih vse bolj prepoznavamo pomembnost razvijanja kritičnega branja tudi v osnovni šoli. Kritično branje ni le veščina, temveč je tudi ključni element za učenje. Kritično branje v najširšem smislu zajema različne strategije za odkrivanje informacij in idej v katerem koli besedilu. V prispevku razmišljamo o tem, kako lahko učitelj razvija kritično branje pri učencih pri pouku slovenščine v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Predstavljene problemske naloge so povezane z razvijanjem kritičnega branja neumetnostnih besedil, zato jih lahko pri delu s pisnimi viri (npr. učbeniki ipd.) smiselno uporabijo tudi učitelji nejezikovnih predmetov.

Abstract

Keywords:

Slovenian, critical reading,
primary school, non-fiction
text, problem-based learning

Recently, the importance of developing critical reading in primary school has increased. Critical reading is more than just a skill; it is also essential for learning. In its broadest sense, it encompasses a variety of strategies for discovering information and ideas in any text. This paper reflects on how a teacher can improve students' critical reading skills in the Slovenian language classroom in the third educational cycle. The presented problem tasks are related to the development of critical reading of non-fiction texts and can, therefore, be used by teachers of non-language subjects when working with written sources (textbooks, etc.).

Uvod

Potreba po razvijanju kritične ravni sporazumevalne zmožnosti se je že leta 2010 izrazila tudi v didaktiki slovenskega jezika, ko je Vogel kot cilj izobraževanja pri prvem jeziku opredelila razvito sporazumevalno zmožnost, ki naj vključuje funkcionalno in kulturno zmožnost ter ju nadgradi s kritičnim sporazumevanjem. Pri kritičnem sporazumevanju gre za to, da so uporabniki jezika občutljivi tudi na širši kontekst, upoštevajo čustvene/emotivne razsežnosti ter se zavedajo potrebe po prizadevanju za načrtno presojanje na podlagi meril, preseganju čustvene ne-/naklonjenosti, predsodkov, ustaljenih perspektiv ter po razmisleku o lastnem sporazumevanju (metakogniciji), pa tudi lastne etične oz. družbene odgovornosti (Vogel, 2021, str. 6).

Kritično raven sporazumevalne zmožnosti lahko eksplicitno razvijamo s kritičnim branjem. Pri tej vrsti branja učenec odkriva mnogotere pomene v besedilu, morebitno pri-

stranskost avtorja, povezuje brano s predhodnim znanjem, presoja in vrednoti besedilo po različnih kriterijih ipd. Kritično branje ima tudi potencial, da spreminja mišljenja in posledično tudi dejanja posameznika, s tem da predstavlja orodje za odkrivanje zmot, indoktrinacij, načinov vodenja, razkrivanje neenakosti, nepravilnosti v družbi ipd. (Manarin, Carey, Rathburn in Ryland, 2016, str. 8, 9; v Licardo in Krajnc Ivič, 2020, str. 244).

Oprelitev kritičnega branja

Kritično branje razumemo kot večino uporabe različnih strategij za odkrivanje informacij in idej v besedilu, kamor sodita vrednotenje in vzpostavljanje kritičnega odnosa do prebranega. Pomeni aktivno, razmišljujoče, analitično branje (Licardo in Krajnc Ivič, 2020, str. 249) in se v tem pogledu razlikuje od razvijanja bralnega razumevanja.

Razvijanje kritičnega branja in bralnega razumevanja sta procesa, ki spodbujata bralčevo aktivno sodelovanje pri analizi in interpretaciji besedila. Oba procesa sta usmerjena v razvijanje bralnih veščin, imata pa različne poudarke: razvijanje bralnega razumevanja se bolj osredotoča na razumevanje besedila na osnovni ravni, razvijanje kritičnega branja pa to še nadgradi, saj vključuje tudi analizo in vrednotenje prebranega ter oblikovanje lastnega stališča o prebranem.

Poučevanje kritičnega branja v osnovni šoli

Poučevanje kritičnega branja v šoli naj bi vključevalo sistematično voden bralni dogodek, pri katerem učenci odkrivajo prezrte ali nejasne sestavine besedila ter jih pojasnjujejo, se na prebrano kritično odzivajo s svojim osebnim mnenjem, ki ga znajo utemeljiti. To je preskok iz »naivnega« branja v razmišljujoče branje, kjer učitelj postavi tiste elemente besedila, ki predstavljajo priložnost za razmislek, kritično presojo in izražanje stališč (Saksida, 2014, str. 30; v Licardo in Krajnc Ivič, 2020, str. 242).

Pri pouku slovenščine naj razvijanje kritičnega branja poteka diferencirano in ob besedilih, ki so učencem zanimiva in ne pretežka. Ena od možnosti za izvedbo je, da učitelj sestavi več problemskih nalog, nato pa učencem ponudi, da izberejo sami, katero bodo reševali in kako: individualno ali skupinsko oz. v dvojicah. Tej dejavnosti naj v šoli namenijo tudi dovolj časa, (najmanj dve strnjeni uri, lahko pa tudi več, če učenci s kritičnim branjem še nimajo veliko izkušenj).

Učitelj naj pri razvijanju kritičnega branja pri predmetu slovenščina v osnovni šoli izhaja iz ciljev v veljav-

nem učnem načrtu za slovenščino (Program osnovna šola slovenščina. Učni načrt, 2018). Te cilje najdemo na več mestih, najbolj zgoščeno pa na dveh, in sicer: 1. v sklopu razvijanja enosmernega sporazumevanja, kjer je vključeno tudi t. i. razmišljujoče in kritično sprejemanje raznovrstnih besedil: tu izpostavljamo cilje, ki so povezani predvsem z usmerjanjem učencev k prepoznavanju vodilnih idej v besedilih in oblikovanju kritičnih stališč do njih, ter z vrednotenjem prebranega po različnih kriterijih (npr. glede na zanimivost, verodostojnost, razumljivost, uporabnost) in z utemeljevanjem lastnega mnenja o prebranem; 2. v sklopu razvijanja metajezikovne in slogovne zmožnosti: tu lahko učenci analizirajo jezikovne prvine na vseh jezikovnih ravneh in jih ovrednotijo glede na učinek pri naslovniku.

Ugotavljamo, da je v veljavnem učnem načrtu za osnovno šolo več ciljev za razvijanje bralnega razumevanja kot za razvijanje kritičnega branja. Obe vrsti branja se sicer prepletata, obstajajo pa tudi specifične, ki jih bolj pripisujemo kritičnemu bralcu kot razmišljujočemu, in so pri izgrajevanju kakovostnega in poglobljenega znanja v procesu učenja ključne.

Naloge za razvijanje kritičnega branja so praviloma problemske in povezane z branjem avtentičnih besedil. Ta besedila ne ustrezajo zakonitostim ene same besedilne vrste, niso napačna oz. neustrezna, kadar dosegajo svoj namen, temveč so načeloma kompleksnejša (2018, str. 69).

V nadaljevanju podrobneje predstavljamo šest problemskih nalog, s katerimi lahko učenci ob branju treh neumetnostnih besedil (to so besedilo 1, besedilo 2 in besedilo 3) razvijajo predvsem kritično branje v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Te naloge jih usmerjajo k poglobljenemu branju, razbiranju in povezovanju podatkov iz več besedil, analitičnemu razmišljanju ter utemeljenim sintetiziranim zapisom. Pri vsaki nalogi navajamo tudi cilj(e) iz učnega načrta in standarde znanja. Minimalni standardi znanja so zapisani v krepkem tisku.

V prvi problemski nalogi se učenci učijo razbrati temo, izluščiti bistvene informacije, povzeti sporočilo ter ugotovitev predstaviti v preglednici. Iz besedila 1 izvedo nekaj podatkov v povezavi s filmom (npr. o številu gledalcev, nagradah, igralcih ipd.), iz besedila 2 spoznajo režiserjev pogled na ustvarjanje filma, v besedilu 3 pa je predstavljeno utemeljeno mnenje gledalca.

V drugi problemski nalogi se učijo obdelati informacije iz različnih vrst besedil na isto temo. Analizirati morajo podatke in jih uporabiti pri oblikovanju relevantnih vprašanj.

V tretji problemski nalogi je v ospredju poglobljeno branje vseh treh besedil hkrati, ločevanje dejstev od mnenj, presojanje o verodostojnosti trditev na podlagi sklepanja iz podatkov iz različnih besedilnih vrst in uporabi prebrane-

ga pri sklepanju in oblikovanju mnenja. Učenci morajo pri tem izkazati dobro razumevanje vsebine prebranih besedil, kritično presoditi navedene podatke in na podlagi prebranega oblikovati zaokroženo mnenje.

Četrta problemska naloga je zastavljena tako, da upošteva predhodne izkušnje učencev v povezavi z besedilom 3. V nalogi 4. A se učenci učijo iz navedenih podatkov prepoznati namen, svojo ugotovitev podkrepiti s primeri iz besedila ter oblikovati svoje mnenje o njegovi prepričljivosti. V nalogi 4. B pa lahko izhajajo iz svoje izkušnje in jo povežejo s prebranim. Pri tem imajo možnost, da razmišljajo tudi o morebitni pristranskosti (svojega in/ali avtorjevega) mnenja in jo kritično ovrednotijo.

V peti problemski nalogi morajo učenci razumeti vsebino vseh treh besedil, jo primerjati med seboj glede na izražen

namen ter presoditi, katera izmed navedenih trditev ga povzame najbolj celovito. Pri tem morajo presojati tudi med morebitnimi protislovnimi trditvami.

Šesta problemska naloga je oblikovana na dveh ravneh zahtevnosti. Pri nalogi 6. A se učenci učijo oblikovati lastno mnenje o avtorjevem slogu pisanja tako, da izhajajo iz kriterijev, ki jih oblikujejo sami, ter jih pojasnijo. Pri tem morajo strniti svoje metajezikovno znanje, analizirati jezikovne prvine in slog ter zapisano ovrednotiti. Pričakujemo, da bodo med kriteriji navajali ustrezno rabo besedišča glede na razumljivost, presojali o učinku uporabljenih slovničnih struktur ter o slogovni ustreznosti besedila 3 glede na okoliščine sporočanja. Naloga 6. B sledi istemu cilju kot naloga 6. A, je pa nekoliko manj zahtevna, ker so v navodilu kriteriji za vrednotenje zapisanega mnenja že navedeni.

1. PROBLEMSKA NALOGA

O čem predvsem govorijo besedilo 1, besedilo 2 in besedilo 3? Podatke predstavi v preglednici.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34):

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenci berejo kompleksna avtentična besedila in strukturirano povzamejo temo, bistvene podatke in logična razmerja med njimi (izdelajo preglednico).

Standardi znanja iz Učnega načrta za slovenščino v osnovni šoli (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, str. 57:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenec svoje razumevanje besedila dokaže tako, da **strukturirano povzame temo in bistvene podatke** (7., 8., 9. r.).

2. PROBLEMSKA NALOGA

V razredu ste se odločili, da boste na šolsko prireditev povabili filmskega režiserja Miha Hočevarja. Pripravite se na pogovor z njim tako, da preberete izhodiščna besedila in razmislite, katera vprašanja bi mu glede na prebrano lahko zastavili.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34):

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenci berejo avtentična besedila ter jih vrednotijo glede na zanimivost, verodostojnost, razumljivost in uporabnost.

Standardi znanja iz učnega načrta za slovenščino (2018), str. 57, 58:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenec svoje razumevanje besedila dokaže tako, da **povzame bistvene podatke in logična razmerja med njimi** (7., 8., 9. r.);

vrednoti besedilo in utemelji svoje mnenje (7., 8., 9. r.).

Skladenjsko zmožnost pokaže tako, da **tvori pomensko in oblikovno ustrezne vprašalne povedi** (7., 8., 9. r.).

3. PROBLEMSKA NALOGA

Preberi besedilo 1, besedilo 2 in besedilo 3. Nato reši naloge A, B in C.

A. Pojasni, o čem govori spodnja poved iz besedila 3.

»Zadnji dober mladinski film, ki sem si ga ogledal – in po službeni dolžnosti svojega brata sem si jih ogledal kar nekaj – je bil ... Tako je, ne spomnim se.«

Kakšno mnenje ima avtor o slovenskih mladinskih filmih? Po čem tako sklepaš? Kakšno mnenje imaš o njih ti?

B. Kako razumeš spodnjo poved iz besedila 1? Pri razlagi si lahko pomagaš tudi z besedilom 2 in besedilom 3, če presodiš, da ti bo to pomagalo.

»Mnogi zabavni in čustveni zapleti stkejo himno naravi, čisti otroški duši, zdravi pameti, ljubezni, humorju, prijateljstvu in optimističnemu pogledu na življenje.«

Ali je v tej povedi izraženo deinstvo ali mnenje? Po čem to veš?

C. Ali je režiserju Mihi Hočvarju (glede na besedilo 1 in besedilo 3) uspelo »ustvariti huronsko in napeto komedijo«, ki bo »združevala otroke in starejše več generacij«? Svoje mnenje utemelji v zaokroženem besedilu z vsaj tremi podatki iz besedil.

Pojasni tudi, ali je tebi pomembno, da film združuje mlajše in starejše generacije med seboj, in zakaj meniš tako.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenci berejo avtentična besedila, prepoznajo dejstva in izraze, s katerimi sporočevalec razodeva svoje doživljanje in vrednotenje predmetnosti, povzamejo bistvene podatke in logična razmerja med njimi, vrednotijo besedila ter utemeljijo svoje mnenje.

Standardi znanja iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, str. 57, 58:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenec svoje razumevanje besedila dokaže tako, da povzame **bistvene podatke in logična razmerja med njimi** (7., 8., 9. r.); v besedilu **loči dejstva od sporočevalčevega mnenja in čutenja ter utemelji svoje trditve** (8., 9. r.), **vrednoti besedilo in utemelji svoje mnenje** (7., 8., 9. r.).

4. PROBLEMSKA NALOGA

4. A - Preberi besedilo 3. Napiši zaokrožen zapis, v katerem upoštevaš naslednje usmeritve: Ali avtor vabi k ogledu filma? Po čem to veš? S primeri iz besedila razloži, ali te je besedilo prepričalo, da si film ogledaš.

4. B - Če film že poznaš, napiši svoje mnenje o njem. Nato preberi besedilo 3 in svoje mnenje primerjaj z avtorjevim. V čem se strinjaš z njim in v čem se ne?

Cilj iz UN 2018, tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenci določijo namen sporočevalca ter povedo, po čem so ga prepoznali, ter v besedilu prepoznajo dejstva in izraze, s katerimi sporočevalec razodeva svoje doživljanje in vrednotenje predmetnosti, vrednotijo besedila ter utemeljijo svoje mnenje.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, str. 37:

Razvijanje metajezikovne zmožnosti: Učenci svoje poznavanje načel uspešnega pisanja in meril za vrednotenje besedil uporabijo pri vrednotenju besedil drugih.

Standardi znanja iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 57, 58:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenec svoje razumevanje besedila dokaže tako, da **povzame bistvene podatke in logična razmerja med njimi** (7., 8., 9. r.);

v besedilu **loči dejstva od sporočevalčevega mnenja in čutenja ter utemelji svoje trditve** (8., 9. r.); v besedilu **prepozna manipulativne (npr. propagandne) prvine in izrazi svoje mnenje o njih** (8., 9. r.) ter **vrednoti besedilo in utemelji svoje mnenje** (7., 8., 9. r.).

5. PROBLEMSKA NALOGA

Katera od spodaj navedenih izjav je najbolj resnična glede na besedila 1, 2 in 3? Svoje mnenje utemelji s primeri iz besedil.

1. Želeli smo sporočiti, da je pomembno biti zvest svojim sanjam in se z njimi podati na pogumno pot.
2. Želeli smo gledalcem sporočiti, da je v življenju pomembno, da se ne obremenjuješ z mnenjem drugih.
3. Želeli smo, da gledalci po ogledu filma razmislijo o svojih ciljih in o tem, kako premagati ovire na poti do njih.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenci berejo avtentična besedila, vrednotijo verodostojnost prebranega in utemeljijo svoje mnenje.

Standardi znanja iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, str. 57, 58:

Razvijanje zmožnosti enosmernega sporazumevanja: Učenec svoje razumevanje besedila dokaže tako, da **povzame bistvene podatke in logična razmerja med njimi** (7., 8., 9. r.) in **določi sporočevalčev namen** (7., 8., 9. r.).

6. PROBLEMSKA NALOGA

6. A - Ali je avtor 3. besedila jezikovno spreten? Po katerih kriterijih si oblikoval mnenje o tem?

6. B - Ali je avtor 3. besedila po tvojem mnenju jezikovno spreten? Pri utemeljitvi se osredotoči na besedišče, povedi in razumljivost besedila.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 33, 34: Razvijanje metajezikovne zmožnosti: Učenci berejo avtentična besedila in v njih opazujejo jezikovne pojave, navedene v razdelku Vsebine (2. Jezikoslovni izrazi na str. 38, 39), te razumejo, uporabljajo in ponazarjajo s primeri iz besedil.

Jezikoslovni izrazi, ki jih opazujejo v rabi, so npr.: knjižni zborni jezik, knjižni pogovorni jezik, narečje, stalna besedna zveza s prenesenim pomenom oz. frazem, povedni naklon oz. povednik, velelni naklon oz. velelnik, pogojni naklon oz. pogojnik, sleng, slogovno zaznamovana beseda, slogovno nezaznamovana beseda, domača beseda, prevzeta beseda, glagolski vid, nedovršnik, dovršnik, veznik, vezniška beseda, enostavčna poved, dvostavčna oz. zložena poved, podredno in priredno zložena poved, medmet, členek, tvorini in trpni stavek.

Cilj iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, prirejeno po str. 37: Razvijanje metajezikovne zmožnosti: Učenci uporabijo jezikovno znanje pri vrednotenju besedil drugih.

Standardi znanja iz učnega načrta za slovenščino (2018), tretje vzgojno-izobraževalno obdobje, str. 59: Metajezikovno zmožnost pokaže učenec tako, da **razume, uporablja** in ponazori **jezikoslovne izraze, navedene v učnem načrtu za slovenščino 2018** (7., 8., 9. r.) ter **povezuje temeljno jezikovnosistemsko znanje v zaokroženo celoto** (8., 9. r.).

Slogovno zmožnost pokaže učenec tako, da **v besedilih drugih prepozna slogovno zaznamovane besede, besedne zveze ali oblike ter slogovne neustreznosti** (7., 8., 9. r.).

Kot je razvidno iz predstavljenih problemskih nalog, je kritični bralec v svojem bistvu raziskovalni bralec, ki prebrano presoja z več vidikov. To pomeni, da:

- analizira bistvene avtorjeve misli in podrobnosti, s katerimi predstavlja vsebino, kakšen pomen ima prebrano za bralca, ali so v besedilu izjave, ki vzbujajo čustva ter
- presoja in vrednoti, s katerimi jezikovnimi sredstvi je avtor predstavil vsebino, katere argumente je uporabil in kako učinkovit je bil pri tem. Kritičnega mišljenja ob tem ga je potrebno učiti in ga stalno sistematično nadgrajevati. Predpostavka, da je v šoli dovolj učiti vsebinska znanja, učenci pa bodo prej ali slej razvili tudi procesna znanja, se je namreč v večini izkazala za neutemeljeno (Rupnik Vec in Kompare, 2016, str. 69).

Zaključki

Pri učenju niso pomembne le vsebine, ki se jih učimo ali naučimo, ampak tudi sam proces učenja (iskanje informacij, razmišljanje o in ob njih, reševanje problemskih nalog). To pomeni, da je pouk vse manj pridobi-

vanje znanja in vse bolj načrtovanje takšnih učnih okoliščin, ki spodbujajo kakovostno učenje (Marentič Požarnik, 2000, str. 282-283).

Del kakovostnega učenja je tudi razvijanje kritičnega branja. Kritično branje je v veljavnem učnem načrtu za slovenščino povezano s cilji, ki učencem omogočajo raziskovanje globljih plasti neumetnostnih in umetnostnih besedil ter oblikovanje lastnih kritičnih misli oz. mnenja.

Učenec izkaže kritično branje pri predmetu slovenščina tako, da skladno z veljavnim učnim načrtom analizira in argumentirano vrednoti vsebino besedila, razlikuje med dejstvi in mnenji, oblikuje lastno mnenje, ki ga zmora podpreti z argumenti in informacijami iz besedila, kritično presoja različne dele besedila in se jih uči vrednotiti. Razume pojem kriterij za presojo besedila, ki je lahko podan s strani učitelja ali si ga učenec postavi sam. Na podlagi podatkov iz besedila samostojno oblikuje domneve, lastne sklepe, predvidevanja, smiselna vprašanja. Zna uporabljati različne vire – tudi za razumevanje konteksta, v katerem je besedilo nastalo.

Iz primerov nalog lahko razberemo, da so dejavnosti praviloma taksonomsko zahtevnejše, saj vključujejo kompleksnejše miselne procese (tj. analizo, sintezo in vrednotenje). Glede na kompleksnost so zato zelo primerne za učence, ki so motivirani za poglobljeno delo z besedili, in za nadarjene učence.

Reševanje problemskih nalog ne more potekati frontalno, saj se učenci v sposobnostih in tempu reševanja preveč razlikujejo (Marentič Požarnik, 2000, str. 85). Učiteljeva vloga v šoli je, da problemskim nalogam namenijo dovolj časa pri pouku ter da formativno spremlja njihov napredek s sprotno in kakovostno povratno informacijo; pri tem se lahko osredotoči na to, kako učenci uporabljajo znanje o besedilnih vrstah in jeziku pri avtentičnih nalogah, katere strategije uporabljajo pri razvijanju bralnega razumevanja, katere vrste znanja uporabljajo pri vrednotenju prebranega, po katerih kriterijih presojuje učinek pridobljenega vsebinskega in procesnega znanja na kritično sporazumevalno zmožnost ipd. Po kritičnem branju naj učitelj spodbuja učence tudi k aktivnemu sodelovanju v razpravah in debatah o prebranem (tudi v obliki medpredmetnega povezovanja) – tako bodo imeli priložnost, da pri delu z besedili celostno in osmišljeno usvajajo tudi procesno in samoregulacijsko znanje.

Sklep

Prispevek osvetli pomembnost razvijanja kritičnega branja v osnovni šoli (tudi pri nejezikovnih predmetih). Podrobno predstavimo šest problemskih nalog za pouk slovenščine v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju, pri katerih učenci osmišljeno izgrajujejo tudi procesno in samoregulacijsko znanje. Pri načrtovanju takšnega pouka je v ozadju več načrtovanja in strokovnih razmislekov, kot je videti na prvi pogled. Ključna je tudi ustrezna izbira strategij za razvijanje kritičnega mišljenja (npr. postavljanje vprašanj, analiza argumentov, prepoznavanje pristranskosti, vrednotenje informacij glede na različne kriterije ipd.) – brez njih namreč kritičnega branja ne moremo razvijati. Pomembno je, da imajo učenci dovolj časa za to v šoli in dovolj priložnosti ob različnih vsebinah; domače naloge naj bodo prej izjema kot pravilo. Problemske naloge za razvijanje kritičnega branja dosežejo svoj namen, če pouk poteka diferencirano, redno (npr. v sklopu utrjevanja in nadgrajevanja že usvojenega znanja) in ob besedilih, ki so učencem zanimiva in ne pretežka. Vloga učitelja je pretežno usmerjevalna in mentorska s poudarkom na formativnem spremljanju napredka učencev s sprotno in kakovostno povratno informacijo. Tako učitelj spodbuja njihovo motiviranost za branje, zavzetost za samostojno problemsko učenje in smiselno povezovanje usvojenega jezikovnega znanja tako na ravni predmeta kot tudi medpredmetno.

Priloge

Besedilo 1

Uspeh filma Gremo mi po svoje
Ljubljana, 12. 11. 2010

Mladinska komedija v režiji Mihe Hočevarja *Gremo mi po svoje* je v prvem tednu privabila več kot 30.000 gledalcev. S tem izpolnjuje pogoje za priznanje zlata rola, ki ga slovenskim filmom za vsakih doseženih 25.000 gledalcev podeljujeta Društvo filmskih ustvarjalcev Slovenije in podjetje Kolosej. Podelitev zlate role bo najverjetneje v prihodnjem tednu, kinematografi pa so zaradi izjemnega zanimanja v prihajajočih dneh za to mladinsko komedijo, v kateri je v glavni vlogi nastopil igralec Jurij Zrnec, ponudili dodatne predstave, je sporočila Urška Grabnar iz distribucijske hiše Cinemania group. *Gremo mi po svoje* pripoveduje zgodbo o Aleksu, ki s prijatelji tabori ob Soči. Starešina preresno jemlje taborništvo in vzgojo otrok ter s tem povzroča številne komične zaplete. Mnogi zabavni in čustveni zapleti med zanimivimi otroškimi in odraslimi liki se odvijajo na lokacijah Triglavskega narodnega parka ter stkejo himno naravi, čisti otroški duši, zdravi pameti, ljubezni, humorju, prijateljstvu in optimističnemu pogledu na življenje. Film je na zadnjem Festivalu slovenskega filma v Portorožu dobil nagrado občinstva, Jurij Zrnec pa vesno za najboljšo glavno moško vlogo.

Vir: https://www.24ur.com/ekskluziv/film_tv/uspeh-filma-gremo-mi-po-svoje.html

Besedilo 2

Izjava režiserja Mihe Hočevarja o filmu Gremo mi po svoje

Naša ideja ni bila narediti samo še en mladinski film, ampak ustvariti huronsko in napeto komedijo na privlačnih lokacijah z odlično produkcijsko kondicijo, ki bo lahko kar se le da dolgo kljubovala času in združevala otroke in starejše več generacij. Vsem razumljiva tekoča zgodba z mnogimi zanimivimi in novimi obrazy, ki nevsiljivo, med avanturo in humorjem pove še kaj več o življenju, tekmovanju, ljubezni in naravi bo pritegnila ne samo mladine ampak tudi malo starejše.

Vir: <https://www.kolosej.si/filmi/film/gremo-mi-po-svoje/> (15. 1. 2024).

Besedilo 3

Gremo mi po svoje pelje slovenski film v svojo smer

Avtor: Nevtron & Company, d. o. o.

5. novembra, 2010

Leto 2010 nam je več kot očitno dalo prvo kul mladinsko komedijo v Sloveniji nasploh. Priznam, bil sem nekoliko skeptičen. Zadnji dober mladinski film, ki sem si ga ogledal – in po službeni dolžnosti starejšega brata sem si jih ogledal kar nekaj – je bil ... Tako je, ne spominjam se. Zato lahko iskreno rečem, da sem bil po ogledu tega filma prijetno presenečen. *Gremo mi po svoje* predstavi taborniško mularijo na taboru nekje sredi doline Trente. Od prvega dviga zastave in jutranjega prepevanja taborniške himne gredo vse stvari na takem taboru po predvidenem vrstnem redu, brez kritičnih odstopanj, strogo rodovno urejeno na lisičke, medvedke in ježke. Na začetku filma lahko zaslutimo, da v *Gremo mi po svoje* nimamo opravka s čisto navadnim taborom. Zmedeno vodstvo brez prave avtoritete, hormonov polna mladina in kamp lepih deklet, ki se utabori le nekaj metrov od tabora mladih Svizcev, pripeljejo do poldrugo uro dolge zabavne avanture, ki drži svoj tempo od začetka do konca. Večina mladih igralcev se je na velikem platnu pojavila prvič, tudi glavni igralec Jurij Zrnec nima veliko izkušenj s celovečernim filmom. Kakor je bilo pričakovati, je nivo igre nekoliko slabši, saj gre za zelo mlade in neizkušene igralce. Kljub temu pa režiser Miha Hočevar tega ne poskuša kompenzirati z banalnimi pristopi k mladinski komediji, kakor to počnejo tudi pri filmih posnetih onkraj luže, četudi z neprimerljivo višjim budžetom. Prikaže le otroke, ki se trudijo po najboljših močeh. In veste kaj, uspeva jim! Roko na srce, tudi uveljavljene hollywoodske igralce smo že videli igrati slabše od glavnine mladih igralcev v tem filmu. Še en podatek, ki govori igri v prid – Jurij Zrnec je na 13. festivalu slovenskega filma prejel vesno za najboljšo moško vlogo.

Vir: Prirejeno po besedilu *Gremo mi po svoje pelje slovenski film v svojo smer*. <https://www.student.si/zabava/film/gremo-mi-po-svoje-pelje-slovenski-film-v-svojo-smer/?cn-reloaded=1>

Viri in literatura

Boekaerts, M. (2013). Motivacija in čustva imajo ključno vlogo pri učenju. V: *O naravi učenja. Uporaba raziskav za navdih prakse*. Zavod RS za šolstvo.

Holcar Brunauer, A., Bizjak, C., Cotič Pajntar, J., Novak, L., Borstner, M., Kerin, M., Komljanc, N., Zore, N., Kregar, S., Zajc, S., Margan, U., Eržen, V., Rutar Ilc, Z. (2017). *Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Licardo, M., Krajnc Ivič, M. (2020). Kritično branje – razvijajoča se veščina bralne pismenosti v vrtcu, osnovni in srednji šoli. V: *Gradniki bralne pismenosti. Teoretična izhodišča*. Haramija, D. (ur.). Univerzitetna založba Univerze v Mariboru in Pedagoška fakulteta; Zavod RS za šolstvo. str. 237–258. <https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DJZY95XH/962b65>

04-db10-4193-a25b-78111fa32cbb/PDF

Marentič Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. DZS.

Pečjak, S., Gradišar, A. (2012). *Bralne učne strategije*. Zavod RS za šolstvo.

Rupnik Vec, T. (2016). *Kako spodbujati razvoj učenja. Od temeljnih miselnih procesov do argumentiranja*. Zavod RS za šolstvo.

Učni načrt za slovenščino v osnovni šoli (2018). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Vogel, J. (2021). Kritična sporazumevalna zmožnost – osrednji koncept sodobnega pouka prvega jezika. *Jezik in slovstvo*, 66(1), 3–15.

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

Priročnik za kvalitetno pripravo in izvajanje **razširjenega programa osnovne šole** je sestavljen iz dveh delov: **Kurikuluma za razširjeni program osnovne šole** in **Navodil za uvajanje razširjenega programa**.

Kurikulum za razširjeni program osnovne šole temelji na:

- teoretičnih in empiričnih raziskavah,
- petih letih izkušenj uvajanja novega koncepta razširjenega programa na 144 šolah,
- didaktičnih strategijah za razvoj prečnih veščin in vseh
- vrst pismenosti,
- načelih osnovnošolskega izobraževanja in ciljih, med katerimi sta pomembna povezovanje obveznega in razširjenega programa ter ustvarjanje pogojev za **spodbudno učno okolje** ter za **zdrav in celostni osebni razvoj učencev**.

Cena: 11,00 €

Kurikulum je strokovno besedilo, namenjeno učiteljicam in učiteljem, ravnateljicam in ravnateljem ter drugim strokovnim delavcem, ki načrtujejo, izvajajo in evalvirajo dejavnosti razširjenega programa v osnovni šoli.

Priložena navodila za uvajanje razširjenega programa skupaj s splošnimi didaktičnimi priporočili podajajo pomembe usmeritve za načrtovanje, organizacijo in izvedbo dejavnosti razširjenega programa z učenci.

Priročnik lahko naročite po pošti (Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana), elektronski pošti (zalozba@zrss.si) ali na spletni strani www.zrss.si/spletna-knjigarna/. Priročnik je na voljo tudi brezplačno v PDF obliki na spletni strani ZRSS.

Snovanje domačega branja na romanu Dušana Čatra *Ekstradeviško*

Home Reading Based on Dušan Čater's Novel Ekstradeviško

Ključne besede:
srednja šola, družbena
vprašanja, tabu, kritično
mišljenje

Keywords:
secondary school, social
issues, taboo, critical thinking

Izvleček

V prispevku je obravnavan primer, kako sodobni roman *Ekstradeviško* avtorja Dušana Čatra obravnavati pri pouku slovenščine v sklopu domačega branja. Roman je priporočljivo kot domače branje obravnavati v srednjih šolah, saj književno delo odpira številna večplastna družbena (in včasih celo tabujska) vprašanja. V prispevku je predstavljen predlog, kako lahko učitelj domače branje poveže s snovjo iz jezika: pisanjem ocene. Predstavljen model obravnave romana predpostavlja, da so dijaki osnove ocene že spoznali predhodno v sklopu pouka jezika, a ta učna snov (ocena) še ni bila ocenjena.

Abstract

This paper presents a case study on the approach to the contemporary novel *Ekstradeviško* by Dušan Čater in the Slovenian language classroom. It is recommended for home reading since it addresses several societal concerns (and taboos). The paper suggests how a teacher can link home reading to a language matter, i.e., writing a review. The model presupposes that students have already acquired but have not been assessed on the fundamentals of writing a review in language classes.

Roman *Ekstradeviško* morebiti ob prvem branju deluje kot mladinsko leposlovje, a ga portal Cobiss denimo razvrsti v leposlovje za odrasle. Zanimivo je, da se takšnemu razvrščanju izogne tudi avtor sam (Beletrina). Zaradi dolžine romana (450 strani) ter zaradi tematik in vprašanj, ki jih roman odpira (dotika se tudi vprašanja spolnosti izven partnerske zveze, smrti partnerja itd.), je roman primeren predvsem za srednješolce. A kriterij primernosti vsebine ni edini, s katerim presojava, ali bomo posamezno delo obravnavali v šoli. Treba je presoditi, ali roman zares ponuja to, kar naši dijaki potrebujejo, k čemur stremijo, za kaj sploh obiskujejo posamezen izobraževalni program. Glede na to, da izbor književnih del v gimnazijskem programu sledi predvsem cilju, da bi dijak postal kultivirani bralec, bi to delo nekoliko težje vpleti v učni načrt. Ker *Ekstradeviško* ni kanonsko čtivo in sta besedišče ter struktura romana precej enostavna, je roman v svojem bistvu lahko odlično izhodišče za kritične razmisleke in pogovore o širših družbenih vprašanjih, ki se v delu odpirajo. Obravnava romana *Ekstradeviško* v sklopu domačega branja se tako

zdi zares primerna za dijake poklicno-tehniškega izobraževanja (kjer je cilj pouka književnosti motivirani bralec) in srednjih strokovnih šol (kjer je cilj, da dijak postane razmišljujoči bralec).

1 Dejavnost pred branjem

Glede na to, da gre za 450 strani dolg roman (Čater, 2020), je pomembno, da se dijake pred začetkom branja nad delom navduši. Učitelj lahko ob uvodni uri domačega branja dijakom postavi vprašanje, kaj njim pomeni ekstradeviško oz. kaj si predstavljajo pod to besedo. Pomembno je pustiti nekaj časa za razmislek, priporočljivo pa je njihove odgovore zapisovati na tablo. Nato učitelj dijakom prebere dva kratka odlomka iz književnega dela. Pozove jih, naj prisluhnejo, da bodo potem delo lažje umestili v literarno obdobje. Priporočljivo je, da so izbrani odlomki provokativni, saj to dijake dodatno pritegne k branju.

Primer 1

V trenutku, ko je otoški far končal z mornarskimi pregovori in začel s svojo že stokrat povedano mašo za umrlim, je naveličani pes naskočil grdo psico, v hipu opravil in stekel nekam proti morju. Morda je bilo to dovolj za to, da bo psica dala mir, vsekakor pa dovolj za novo leglo otoških baštardov, ki se bodo potikali po otoku, nadlegovali turiste in žicali hrano. Fuk ob maši zadušnici!

No ro. (Čater, 2020, str. 13–14)

Primer 2

»Predlansko poletje smo imeli nesrečo,« mu je razložil Ivo. »Neki turist, Italijan, se je z ogromnim gliserjem zaletel v Benota, našega prijatelja, ki je lovil ribe ... Direkt vanj je trčil, z vso močjo. Njegov čoln je razpadel na kose, potem pa ga je tisti Italijan še s propelerjem presekal na pol ...«

»Benota ... ne čoln,« je rekla pankerica in dodala:

»Kreten!«

»Šit,« je rekel Maj.«

»Baje je v kabini natepaval eno babo,« je rekel eden od tistih dveh, ki sta notri pila vino. (Čater, 2020, str. 109)

Po prebranih odlomkih dijaki skupaj roman uvrstijo v sodobno slovensko književnost. Na to nakazuje že jezik, uporabljen v romanu.

Nato dijaki v zvezek zapišejo naslov in avtorja dela ter podatek, v katero literarnozgodovinsko obdobje sodi. Sledi lahko individualno delo – brskanje za podatki o avtorju na spletu. V zvezek si samostojno zapišejo ključne informacije o avtorju. Pri presojanju, kaj je ključno, lahko po potrebi pomaga učitelj. Poleg splošnih podatkov (datum rojstva, kaj ustvarja ipd.) si v zvezek napišejo tudi eno dejstvo o avtorjevem življenju, ki jih je presenetilo. Po končanem individualnem delu dejstva preberejo. Ob tem mora učitelj poudariti, katere avtorjeve podatke si morajo dijaki zapomniti, saj pridejo v poštev za ocenjevanje. Zlatih 15 minut šolske ure se naj nameni razlagi ciljev in navodil za potek domačega branja. Priporočljivo je, da si dijaki navodila zapišejo in da se jih skrbno držijo.

Dijaki roman prebirajo doma, v šoli pa se vsak teden prebranemu delu nameni 1 šolska ura. Domače branje naj poteka po principu etapnega branja (Krakar Vogel, 2020, str. 151). Sprva dijaki dobijo za prebrati le prvo poglavje (skupno 24 strani), o katerem se bi v razredu pogovarjali že pri naslednji uri slovenščine. Potem se domače branje nadaljuje tako, da imajo za vsako novo poglavje (prihajajoča poglavja so obširnejša) teden dni časa. Poglavji Četrta in Peti dan se lahko prebereta skupaj, saj je zadnje poglavje nadvse kratko.

V času prebiranja si dijaki v zvezke oz. dnevnik domačega branja sproti zapisujejo, o čem govori zgodba, imena likov, vse ključne trenutke v zgodbi ... Dnevnik domačega branja tokrat naj ne bo ocenjen, gre le za njihove zapiske, ki jim bodo pomagali pri pomnjenju vsebine in ostalih podrobnosti.

2 Dejavnost med branjem

Z izrazi srečanje bodo v nadaljevanju označene tiste ure slovenščine, pri katerih se obravnava prebrano besedilo.

2.1 Prvo srečanje

Prvo srečanje poteka takoj za uvodno uro oz. naslednjič, ko je na urniku pouk slovenščine. Na tem srečanju se obravnava prvo poglavje oz. del knjige poimenovan *Prvi dan* (Čater, 2020).

Sprva se naj obnovi prebrano – učitelj pokliče nekoga, da pove, kaj je prebral (na tak način tudi preveri, ali je dijak poglavje zares prebral), nato da besedo drugemu dijaku z navodilom, naj sošolca dopolni ... Ko razred obnovi prebrano, sledi skupinsko delo.

Dijaki se razdelijo v skupine. Vsaka skupina dobi delovni list z enakimi navodili. Za skupinsko delo učitelj odmeri 10 minut časa, nato sledijo predstavitve dela v skupinah.

Navodila od dijakov zahtevajo, da v prvem poglavju poiščejo *primer 1*, ki ga je učitelj prejšnjo šolsko uro prebral v sklopu uvodne motivacije. Dijaki odlomek ponovno preberejo in odgovorijo na vprašanja.

- Zakaj je avtor v besedilu uporabil besedo *fuk*?
- Je besedo *fuk* dovoljeno uporabljati v tiskanih književnih delih v Republiki Sloveniji?
- Kako to veš?
- Se ti zdi uporaba te besede primerna?
- Zakaj jo je avtor uporabil?
- Kaj je želel s tem doseči?
- Zakaj je avtor besedo *noro* zapisal narazen (kot *no ro*)?
- Kako je beseda *fuk* označena v SSKJ 2 in kako v Slovenskem pravopisu? (Pomagaj si s telefonom.)

Po delu v skupinah sledi diskusija, ki jo vodi učitelj – diskusija naj se naslanja predvsem na tista vprašanja, ki imajo več možnih odgovorov. V sklopu diskusije se lahko s tabelsko sliko ponovi socialne zvrsti jezika. Učitelj naj ob koncu diskusije osebo zares oblikovati kot najstnika z vsemi pripadajočimi lastnostmi, tudi mladostniško govorico. Učitelj za konec zastavi vprašanje, ali so v prebranem delu romana opazili še kakšno drugo besedo, ki jo je izrekel Maj in zelo odstopa od knjižnega jezika – je nadvse pogovorna, je vulgarna ...?

2.2 Drugo srečanje

V drugem poglavju se odvije kar nekaj prelomnih trenutkov: Maj odkrije dedkov dnevnik, bralec izve, da se Majeve starša ločujeta, bralec ugotovi, da ima Maj v Ljubljani punco ... Tudi tokrat je smiselno poseči po skupinskem delu. Delo oz. pogovor naj poteka ob izbranih odlomkih in smiselno zastavljenih vprašanjih. Učitelj naj izbere tematsko različne odlomke, hkrati pa naj poskrbi, da vsak odlomek pokriva eno izmed ključnih tem, ki se odpirajo v analiziranem poglavju. Odlomki naj predstavljajo izhodišče za pogovor o prebranem, pa tudi pogovor o družbenih vprašanjih izven knjižnega okvirja. Ob koncu skupinskega dela naj vsaka skupina strni misli v kratek zaključek, ki ga predstavi sošolcem.

Primer, zasnovan na podlagi odlomka o pisanju dnevnika (Čater, 2020, str. 65–68)

Vprašanja:

Ste kdaj pisali dnevnik? O čem ste pisali v njem? Kako bi vam bilo, če bi dnevnik nekdo prebral, ne da bi vi to vedeli? Kaj pa po smrti? Mislite, da je Majeve dedek slutil, da bo nekdo nekoč ta dnevnik prebral? Zakaj tako mislite?

2.3 Tretje srečanje

Na tem srečanju učitelj skupinam razdeli odlomke in naslove diskutabilnih tem, ki jih priloženi odlomki (p)odpirajo:

- Majeve dedek se zaljubi v Marijo, a ta ljubezen ni dovoljena ... Maju pa nihče ne omejuje ljubezni, a vseeno prevara svojo punco¹,
- tematika zgodnjega starševstva²,
- smrt partnerja pri mladih,
- mlada mati samohranilka,
- spolnost kot akt ljubezni ali nekaj naučenega³.

Dijaki v skupinah na podlagi naprej pripravljenih usmerjalnih vprašanj diskutirajo o prebranem, nato pa pogovor razširijo izven knjižnega okvirja. Na tem srečanju bi se dijaki namerno soočili z različnimi tabu temami. Sprva naj o njih razpravljajo sami, po tem pa naj obvezno zaključek poda učitelj – pomembno je, da pod učiteljevim vodstvom dijaki predelajo tiste odlomke, ki bi jih lahko razumeli preveč površinsko in poenostavljeno oz. kot edine pravilne razlage sveta – roman namreč nadvse lahkotno razpravlja o mladostniškem starševstvu (mamica Maja redno pije in kadi), spolnosti kot dejavnosti, ki jo mora mladostnik obvladati, preden jo prvič poskusi z ljubljeno osebo ...

2.4 Četrto srečanje

Četrto srečanje naj bo posvečeno izražanju vtisov o prebranem. Učitelj dijakom razdeli listke z vsemi tematikami, ki se pojavijo v zadnjih dveh poglavjih – na nekaterih so lahko samo besede, drugod povedi ali kar celotni odlomki. Vsak dijak prejme drugačen listek. Nekateri tako dobijo odlomke iz knjige, drugi samo kakšno tematiko, ki povzema prebrano, tretji kakšno provokativno poved (npr. *Majeve dedek se poroči s sosedo, čeprav je ni ljubil. A se nauči ljubiti. S časoma jo začne spoštovati, a potrebuje čas.*) Na enem lis-

1 Ta skupina dobi dva odlomka: enega o ljubljenju med Majevevim dedkom in Marijo Kovačevič, drugega pa o spolnem aktu Maje in Maje.

2 To temo bralec najbolj neposredno zazna v delu zgodbe, kjer Maj vstopi v Majino sobo in tam zagleda otroka. Seveda to ni edini možni izbor.

3 To temo najbolje odpira poved: »Zdaj boš lahko svoji puncici pokazal, kako se to dela ...« (Čater, 2020, str. 271).

tku lahko piše *Kakšna je razlika med ljubeznijo in zaljubljenostjo, kako jo razumeš ti?* Učitelj nekaj minut nameni individualnemu delu. Nato vsak dijak pred razredom prebere, kaj je dobil, na kateri del iz nazadnje prebranih dveh poglavij se to navezuje in kaj o tem misli on sam. Učitelj dijakom pusti nekaj časa za izražanje vtisov o prebranem. Povsem na koncu lahko učitelj deli svoj vtis in poudari pomembnost lastnega mnenja ter nenazadnje kritičnega mišljenja. Za domačo nalogo učitelj dijakom naroči, naj si v zvezek napišejo nekaj vprašanj, ki bi jih zastavili avtorju, če bi imeli to priložnost.

3 Dejavnost po branju

Dejavnostim po branju se naj nameni 4 šolske ure, saj pokrivajo različna področja (od področja ustvarjalnosti do usvajanja nove učne snovi). V prvi šolski uri se naj posluša intervju z avtorjem, kjer je v središče pogovora postavljena prav knjiga Ekstradeviško (Beletrina, 2020).

Po koncu intervjuja naj učitelj z dijaki preveri, ali je avtor odgovoril na kakšno vprašanje, ki bi mu ga zastavili dijaki. Zadnjih 5 minut naj bo namenjenih navodilom za domačo nalogo: vsak izmed dijakov izžreba listek, na katerem je zapisana kakšna poved. Primeri povedi:

1. Luz ga presenečeno pogleda: »Kako si lahko?«
2. Končno počitnice ... Tako dolgo jih je čakal, da bo le lahko odšel na svoj najljubši jadranski otok. A ravno, ko se je želel vkrcati na trajekt ...
3. Maja mu poda pepelnik, sama pa spiže požirek Aperol Spritza ...
4. Kaj je smisel življenja?
5. Kako koga imam raje?« presenečeno vpraša Maj.

Za domačo nalogo dijaki predrugačijo konec zgodbe in v njem uporabijo poved(i), ki so jo izžrebali.⁴

Drugo šolsko uro se nameni branju izdelkov, ki so jih ustvarili doma. Učitelj naj tukaj ne pozabi na pomen povratne informacije.

Po ustvarjanju pa lahko učitelj temo naveže na snov s področja jezika – pisanje ocene. Predpostavimo, da ne gre za novo učno snov, ampak da so dijaki s to snovjo že seznanjeni.

Tretjo in četrto šolsko uro naj se nameni utrjevanju stare snovi – ocene. V začetku tretje šolske ure se lahko prebere literarno kritiko knjige Ekstradeviško, ki jo je za radio Ars spisal Mare Cestnik (2021). Po prebranem naj učitelj vpraša, kaj so dijaki sploh brali in počaka na odgovore. Nato skupaj ponovijo, da gre za literarno kritiko, da je to nadgradnja ocene in s tabelsko sliko ponovijo sestavne dele ocene.

Na tem mestu je v pouk smiselno vpeljati diferenciacijo:

V tej in naslednji šolski uri se bodo dijaki posvečali ocenam. Gre za izdelek, ki so ga nekaj tednov nazaj že obravnavali, a še ni bil ocenjen. Tokrat bo snov povezana s prebranim romanom in njihova ocena romana bo na koncu ocenjena.

V skupini na osnovnem nivoju naj dijaki to uro samostojno ali v paru prebirajo delovne liste z razlago, kaj je ocena in kako jo napisati, nato pa naj preberejo čim več ocen. Naslednjo šolsko uro naj za vajo sami napišejo oceno za poljubno delo, ki so ga v tem letu prebrali. Ta ocena služi za vajo, zato naj jo učitelj preveri in dijakom poda povratno informacijo.

Druga skupina naj bere čim več različnih ocen, tudi takšne na višjem nivoju oz. tudi literarne kritike. Ukvarjajo naj se s slogi pisanja posameznih priznanih literarnih kritikov in drugo šolsko uro namenijo pogovoru s kakšnim literarnim kritikom (osrednja tema pogovora je lahko, kako razviti lasten slog pisanja). S to skupino se pri osnovah – kaj je to ocena in kako je sestavljena – učitelj naj ne zadržuje predolgo, ampak naj večinski del pozornosti posveti vprašanju, kako razviti svoj slog pisanja. Pozornost naj posveti razliki med oceno in literarno kritiko. V prvi šolski uri naj bo poudarek na prebiranju čim več različnih ocen in literarnih kritik, nato pa naj dijaki za domačo nalogo sestavijo vprašanja, ki jih bodo v drugi šolski uri zastavili intervjuvancu.

Čas za pisanje ocene v šoli pri tej skupini ni predviden, imajo pa dijaki možnost pisanja ocene doma.

Namen je, da skupino nadarjenih z diferenciranim poukom učitelj dodatno motivira in jim ponudi tudi vpogled v literarno kritiko. Učitelj mora poudariti, da sklop literarna kritika ne bo ocenjen ne na internih in ne na eksternih tipih ocenjevanj, saj ni del učnega načrta. Učitelj da dijakom priložnost, da lahko oceno, ki jo bodo pisali naslednji teden za ocenjevanje znanja, poskusijo razširiti v smer literarne kritike, kar jim bo prineslo zgolj dodatne točke pri ocenjevanju.

Naslednji teden pri pouku slovenščine sledi pisno ocenjevanje: pisanje ocene romana Ekstradeviško.

⁴ Povedi so izmišljene.

4 Sklep

Zastavljen model domačega branja je le en možni način, kako delo Ekstradeviško obravnavati v razredu srednješolcev. Predstavljen model od dijakov zahteva kar nekaj ustvarjalnosti in kritičnega mišljenja, od učitelja pa velik časovni vložek (saj predvideva izredno veliko povratnih informacij). Ob zaključku je treba poudariti, da je model nastal v sklopu študija slovenistike pri seminar-skem delu pri predmetu Didaktika književnosti 2 (nosilka predmeta je prof. dr. Alenka Žbogar) in ni bil preizkušen v razredu. Model je le osnova, ki jo učitelji lahko prilagajajo glede na razred, v katerem ga bodo izvajali.

Viri in literatura

Beletrina. <https://beletrina.si/dogodki/beletrina-v-zivo-dusan-cater-i-n-toni-cahunek>

Cestnik, M. (2021). Dušan Čater: Ekstradeviško. MMC portal. <https://www.rtvlo.si/kultura/beremo/dusan-cater-ekstradevisko/584662>

Cobiss. <https://www.cobiss.si/>

Čater, D. (2020). Ekstradeviško. Beletrina.

Kraker Vogel, B. (2020). Didaktika književnosti pri pouku slovenščine. Rokus Klett.

Digitalna bralnica ZRSŠ

Trajnostni razvoj

Bojana Modrijačič Reščič | Šolski center Nova Gorica,
Elektrotehniška in računalniška šola

Pesnik Nabrežine

Poet of Aurisina

Izvleček

Ključne besede:

Igo Gruden, Nabrežina, pesmi,
meja, zamejci, dijaki

Prispevek govori o Igu Grudnu, pesniku, ki je v pesmih nekoč že predstavil svoj svet za mejo. Naselili so ga tudi tujci, a še vedno izžareva slovensko bit. Premetavala ga je kraška burja, ki je iz kamnolomov in morja vzvalovala od pesnikove rojstne Nabrežine čez ves Kras, se pomešala med ožjo in širšo pesnikovo družino in v modernem svetu pripihala v tudi v srednješolsko učilnico strokovne šole, v kateri so mladi zopet posegli po Grudnovih pesmih in jih ponesli tudi drugam, v drugo kulturno in bralno ustanovo.

Abstract

Keywords:

Igo Gruden, Aurisina, poems,
border, Slovenian national
minorities in bordering
countries, students

The article is about Igo Gruden, who, in his poetry, depicted the world beyond the border, which - although inhabited by nonnatives - emanates the Slovenian soul even today. It has been swept through by the bora, flowing from the quarries and the sea in Gruden's birthplace of Aurisina (Slovenian: Nabrežina), across the Karst, mingling among the poet's immediate and extended family, and, in the modern world, finding its way into the vocational secondary school classroom, where young minds once again reached for Gruden's poems and took them elsewhere, to a different cultural and reading institution.

Predstavitev pevca zamejcev

Kako predstaviti slovenskega pesnika, ki se je rodil na drugi strani slovenske meje? Kaj o njem povedati? Kako brati njegove pesmi? In ob vsem tem ne ostati hladen? Retorična vprašanja bi ponujala odgovor, a ta ima globlji pomen. Mogoče ga začutimo tisti, ki smo ostali na slovenski strani, a ne moremo popolnoma razumeti vseh, ki jih je meja potisnila na italijanski del. Nekoč mi je svojo bolečino zaupala mlada slovenska novinarka, ki je, Slovenka, živela v Italiji: »Italijani nas ne marajo, ker smo Slovenci. Slovenci nas ne marate, ker živimo v Italiji. Kdo sploh smo? Kako naj živimo, delamo?« Tudi sama sem bila takrat še mlada in verjela sem, da stvari niso tako hude. Kot bi rekel Prešeren »... pozabi koj nesreč prestanih škode, / in ran, ki so se komej zacelile ...« (Prešeren, 1985, str. 72) in Cankar »Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti ...« (Cankar, 1986, str. 91). Z branjem pesmi Iga Grudna sem spoznavala ne le njega in njegovo ožjo ter širšo družino,

Slika 1: Doprsni kip Iga Grudna v Nabrežini
Foto: Renato Reščič, 2024.

pač pa sem začutila tudi klic slovenske zemlje s kamnolommi, morjem in burjo. Upam, da bo opomnila vse tiste, ki ne vedo, kje je nekoč živel, čeprav govorijo slovensko. Ob obisku njegovega rodnega kraja me je italijansko govoreča domačinka usmerila od njegovega doprsnega kipa sredi vasi do ceste, ob kateri še vedno stoji Grudnova hiša. V bližnji gostilni so mi prijazno postregli tujci ...

Pesnik

»V Nabrežini blizu Trsta se tvoj oče je rodil: ...« (Gruden, 1949, str. 217) izpovedujejo verzi, ki so me prevzeli že kot osnovnošolko nižjega razreda takratne osemletke. Name so delovali skrivnostno, a sem si lahko predstavljala, da hodim s pesnikom po njegovem svetu. Nato sem jih potisnila v ozadje, kjer so kljubovali pozabljanju, saj je bil Trst zame na koncu sveta. Priplavali so na površje nenadoma, v šolskih klopih, v katerih je sedelo že mnogo generacij sredn-

ješolcev, ki jih še vedno poučujem. Ne vem, zakaj me pesem še danes prevzame. Čeprav preprosta, predstavi pesnikovo življenje: da je v šolo hodil v Gorico, lovil z ribiči, trpel zaradi tujcev, ki so vdrli v njegov kraški svet, v srce pa pesem Sinku polaga Slovencem, ki živijo ob meji:

»Naj kdor koli kdaj te vpraša,
kdo živi na zemlji tej,
vedi: zemlja ta je naša,
tvoji dedi spijo v njej,
zanjo bori se naprej!« (Gruden, 1949, str. 217)

Če mu je Oton Župancič nadel vzdevek Narcis širokega srca in je njegov taboriščni tovariš Lino Legiša zapisal, da je bil večni mladenič, ki se je rad menil o literaturi ter otroško zaverovan v svoj pesniški poklic, se je Filipu Kalanu v povojnem času zdel kot pravi južnjaški grande, evropski in ljudski in »pravi sin primorske dežele«. (Gruden, 1983, str. 116) Matej Bor je njegovo ljubezensko liriko postavil ob bok Prešernovi in Puškinovi erotični pesmi, njegov rojak na drugi strani slovenske meje, Miroslav Košuta, pa ni mogel mimo Grudnovih mojstrskih pejsažev primorskih krajev, pretresljivih socialnih in vojnih podob, tudi ljubezenskih in živih otroških pesmi. Tisti, ki zopet vzamemo v roke njegovo poezijo, bi pritrdili dejstvu pesnikov in literarnih zgodovinarjev, da ga je v življenju zaznamovalo veliko usodnih stvari, a je želel biti le pesnik, s svojimi pesmimi pa prepričati bralce, da se za hip ustavijo v njegovi rodni Nabrežini, pokimajo tujcem, ki so se naselili v slovenskih krajih ter skušajo poiskati sled nekdanjih slovenskih ribičev, delavcev v kamnolomih, predvsem pa v njegovih pesmih začutiti pesnikovo srce, ki ga je široko odprl svoji družini in vsem Slovencem, še posebej tistih v zamejstvu.

Popotovanje z Grudnovim letopisom

Kot prvorojenec Dutkovega Franca in Dovanerjeve Justine, kot se je obema reklo po domače, se je Ignacij oz. Igo Gruden, ki so ga klicali Cutko, rodil v aprilu leta 1893. Danes bi rekli, da ga je poezija poiskala že v osnovnošolskih klopih, a se je pod pesmimi najprej podpisoval s psevdonimi Zorislav, Zlatko in Ognjeslav. Čeprav se je vpisal na študij prava na Dunaju, ga je zaznamovala že 1. svetovna vojna, a mu volje do pisanja ni odvzela niti italijanska oblast, ki ga je strpala v zapor, niti taborišča ne samo blizu njegove Nabrežine, pač pa tudi v daljni Afriki. Pesnikovo srce, prepolno otroških, ljubezenskih pesmi, verzov o trpljenju v zaporih in taboriščih, o lepotah domačega kraja, se

je prezgodaj ustavilo 1949: »Skozi srce so mi šle vse tegobe svetá, / narodov vseh bolečine sprejelo je vase, / sredi samot in viharjev je težke te čase / vedno iskalo v človeku le pot do srcá ... / Verno ljubilo je svet od človeka do bilke ... / Kdor mu prislunil je, kakor zvonjenju zvoná / v tihem večeru popotnik brez dóma na cesti, / sklonil je glavo, pozabil na lastne boleti: ...« (Gruden, 1949, str. 5) Ljubljansko pokopališče Žale mu je nudilo zadnji dom. V pesmi z istim naslovom se je tako poklonil arhitektu Jožetu Plečniku, a ne samo z akrostihom Plečniku Jožetu: »Pokojnim in živečim tihe Žale / Ljubezni so nemoteno svetišče ... / Kdor svoje drage v miru žal obišče, / Uteho bodo mu v lepoti dale ... / Tolažbo živim, mrtvim mirno spanje / Ustvarile so tu nam mojstra sanje.« (Gruden, 1949, str. 235) Pesniške zbirke pesnika Iga Grudna *Narcis*, *Primorske pesmi*, *Miška osedlana*, *Dvanajsta ura*, *Pesnikovo srce*, *V pregnanstvo*, *Na Krasu* ne tonejo v pozabo. Čeprav je vseh pesmi, ki jih je napisal, skoraj tisoč, kot je zapisal Fran Albreht v Urednikovi beležki k izboru Grudnovih pesmi v zbirki *Pesmi*, ki je izšla leta 1949 pri Slovenskem knjižnem zavodu v Ljubljani. Iz njih je, tako kot pri Prešerenu, čutiti tri vrste ljubezni: ljubezen do dekleta, ljubezen do naroda, obe pa povezuje ljubezen do pisanja, do poezije. Druga brez druge ne morejo, pač pa se povezujejo v enoten spev, ki poziva tudi na boj za slovensko zemljo, po kateri hodijo njegovi Nabrežinci, njegovi dragi, a tudi tujci. Vendar so tudi slednji ljudje, ki imajo srce in domovino ter svoje ljubljene, kar jih naredi mehkejšje. In v tem je čar Grudnove poezije. Pesnik sprejme svet, ki ga obdaja, v katerem ustvarja, a tudi trpi. Zato pa lahko z verzi zgradi nov, boljši prostor ne samo Slovencev ob meji, pač pa za vse narode sveta.

Hana, Adela, Pepca ter Marija, Primož in Aleš

Na poti pesništva so Grudna zaznamovale tri ženske. Burno ljubezen, češko operno pevko Hano Pirkovo, zasleduje v t. i. ciklu *Mlade pesmi*: »Ko sredi hrupa ulic in noči / mi šum svilenih kril je begal kri, – / o, nisi že takrát ti tam bilá? / ... Odpusti, Hana, blodnje mladih let! / Saj tebe sem iskal vse križem svet / v prepadih razočaranj in gorjá; ...« (Gruden, 1949, str. 13) Kako rad je imel hčerko Marijo, ki je bila sad ljubezni v zakonu z Adelo oz. Ado Hayne, pranečakinjo velikega nemškega pesnika Heinricha Heineja, izpovedujejo verzi pesmi *Naročilo hčerki*: »Hčerka moja, / vem, da ti hudó je po očetu: / saj me vsak dan spremlja misel tvoja ... / ... Naj ti sanje / bodo lepe, v noč se smehljajoče: / v spanju živi srečne dni nekdanje, / buden jaz zasanzam naj bodoče ... / ... Če zdihuje / ti srce, ker so me zdaj zaprli, / znaj, da drugim je otrokom huje, / v mukah so očetje jim umrli ... / ... Bratstvo vseh ljudi je vera moja, / naj še tebe dviga k sončni luči ...« (Gruden, 1949, str. 219) V pesmi s preprostim naslovom *Hčerki* pa se retorično sprašuje: »Kako naj ti svoje tegóbe razjasnim, / ki sleherni dan me s pogledom prejasnim, / in, preden greš spat, vsak večer izprašuješ: / <Zakaj si pa žalosten? Kaj ti je, tata?> ... / ... Preveč je gorjá nad človekom se zbralo, / da bi ga do jelo srce tvoje malo; / a meni življenja ukaz je usodni ... / ... ne zase živeti, a peti za druge.« (Gruden, 1949, str. 240) Svoji drugi zakonski ženi, Pepci Zajc, preprosti natakariči, ki mu je »navdihnila vrsto epsko-lirskih, zelo znanih epistul« (Gruden, 1999, str. 12), kot v spremni besedi k dvojezičnemu izboru pesmi *Balada naših dni*:

Slika 1: Spominska plošča na pesnikovi rojstni hiši v Nabrežini
Foto: Renato Reščič, 2024.

Slika 3: Pesnikova rojstna hiša v Nabrežini
Foto: Renato Reščič, 2024.

izbrane pesmi ob petdeseti obletnici Grudnove smrti zapiše Marija Pirjevec, v usta položi Pesmi natakarike Pepce: »Od kod prišla sem, ste izpraševali ... / ... Pepita pravite mi in Pepina / in tudi Pepca kličete me včasih, / kot klicali so me domá na vasi, / kjer v griče vzpne savinjska se dolina. / ... O Vinska gora, kdaj bom spet oblekla / v preprosto nošo tvojih se deklet? / ... Med vami, ki gosposki ste mi gosti, / komú naj človek bi vse to povedal? / ... Ti ljubi moj, zakaj sem te spoznala / v nemiru svojih devetnajstih let! / ... Vse dni zdaj nate mislim do večera ... / ... Kako težko mi pred ljudmi je skriti / omamnost to, ki mi srcé razganja, / natakariča biti le vsakdanja, / v brezupni sreči te skrivaj ljubiti. / ... Saj nič od tebe nočem, ti moj ljubi, / sebičnosti nobene v meni ni: / tegob me reši ali pa pogubi, / lepo bom nate mislila vse dni.« (Gruden, 1949, str. 39–43) Pesnik ji v Pesnikovi izpovedi odgovarja: »Ljubezen najina je skromna in preprosta ... / ... sem nad življenjem zdvomil, mrko vase tonil: ... / ... V očeh sem tvojih našel vero v sočloveka ... / ... S človekom vsakim zdaj soutripam skozi tebe / in vem, da vsak ljubezni drugega je vreden ...« (Gruden, 1949, str. 44–45)

Sin Primož, ki mu je oče posvetil pesem Sinku, mi je zaupal, da je za očetovo pesem Balada o otroku Boris Pahor zatrdil, da je to najboljša pesem s socialno tematiko: »Sem rodila te v baraki: ... / Ko sem te na prsi vzela, / nič ti iz njih ne mogla dati ... / Ni takrat postava bela / že prišla ob pógrad stat? / Ko sem s krilom te pokrila / in hotela blodna vstati, / si zajokal zadnjikrat: ...« (Gruden, 1949, str. 186) Čeprav v pesmi Pismo tovariša sinu nagovarja Marka, verzi doživeto izpovedo ne samo ljubezen očeta Grudna

do obeh sinov, ampak tudi tragiko vseh očetov, ki zaradi vojne niso mogli gledati svojih ljubljenih otrok: »Veš, da mislim, dragi Marko, na tvoj god: ... / a ti dobro veš, da rad imam te močno. / ... Zdaj pomlad je ... / ... Vojna je, moj sin, ti veš le to o nji, / da po očku že prav dolgo se ti toži. / ... nas v šotoru, kjer dežja poslušam pesem, / sredi polja – samo v enem – spi do sto. / ... včeraj čriček spal z menoj je pod odejo, / švigne včasih skozi šotor plah martinček, / hrošč zvečer na pógrad sede kot na vejo. / ... Breskve, češnje, mandeljni – že vse je v cvetu; / v murvah liščki; v noč so slavci gostoleli: ... / ... Bova v Trst šla k morju, v sončno šla Gorico, / konec vojne bo, lepó nam vsem živeti. / ... Iz šotora vidi se na vrh Triglava, / nanj v nedeljo zjutraj, Marko, se ozri: / čul od tam šepet boš mojega pozdrava, / vse, kar oče tebi in nam vsem želi.« (Gruden, 1949, str. 175–176)

V boj za pravico in lepši svet

Igo Gruden je bil upornik v verzih, čeprav ni pisal uporniških pesmi. Opozarjal je na vojno vihro, trpljenje človeka, a si je želel miru in sožitja med narodi. V hudih časih trpljenja je izbral »kulturni molk kot obliko protesta proti tuji okupaciji«. (Vogrič, Tassin, 2023, str. 96) Vključil se je v ilegalni boj s pomočjo literarnih delavcev in odvetnikov. Po službeni dolžnosti je na sodišču zagovarjal antifašiste in bil na črni listi kot primorski emigrant. Postal je interniranec, ki je jokal po svoji zemlji, kot pravi pesem V pregnanstvo: »Odprla se je v soncu Nabrežina: / zvonik, pod njim moj dom – in kot

Slika 5: Avstro-ogrsko vojaško pokopališče pri Nabrežini
Foto: Renato Reščič, 2024.

Slika 6: Taborišče Visco
Foto: Renato Reščič, 2024.

bi trenil, / se zabliščala je morjá gladina. / Ko vlak čez most je iz postaje krenil / nad polje, polno mandeljnovih cvetov, / s solzó v očeh se zanje nisem zmenil: ...» (Gruden, 1949, str. 165–166)

Kot labod, ki poje svoj zadnji spev, je v Labodji pesmi izpovedal grozo pred mračnimi dnevi: »Naproti gremo nečloveškim bojem, / med narodi bo grozna smrt vihrala, / v nočeh ožarjena s krvavim sojem.« (Gruden, 1949, str. 142) Refren v pesmi Ob meji opozarja na nesmiselno morijo: »Vojaki v vrstah venomer / korakajo v zapadno smer / ves božji dan in vsak večer.« (Gruden, 1949, str. 147) V bližini svoje rojstne hiše je izven vasi lahko gledal pokopališče vojakov, ki so nekoč davno žrtvovali svoja življenja. V pesmi Na vojaškem pokopališču sprašuje svojo Nabrežino, zakaj je živel na svetu in sanjal o sončni bodočnosti, če pa pet tisoč ubitih vojakov spi spokojno med molčečimi cipresami: »Nemci, Slovenci, Taljani, Madžari, Hrvati, / borci vseh narodov, ver iz pokrájin nešteti: / še so jim matere žive, otroci in brati, / radi prižgali bi luč jim v spomin o vseh svetih, / a nad grobovi se s križev ne dajo razbrati / mrtvih imena, pod zvezdo nesrečno spočetih.« (Gruden, 1949, str. 149)

A je tudi sam okusil ječo, ko so ga aretirali. Njegovi sorodniki in znanci so skušali doseči, da bi ga izpustili, a so bili neuspešni. V pesmi Celica številka pet se sprašuje: »Dušan, kaj si ti zagrešil? / Komaj ti je petnajst let. / Lačen s smehom si se tešil, / nam s čebljanjem ure spešil / kakor ptiček, v kletki ujet ...» (Gruden, 1949, str. 153) Nasproti te celice je bila tudi t. i. celica smrti, kjer so ujeti partizani čakali na smrt. Igo Gruden je od tod začel odisejo po taboriščih. S svojimi sotrpini je postal pregnanec kot v istoimenski pesmi: »V skupnih verigah, pripeti z obroči, / mračni gredó kakor

val mrmrajoči ... / v Padovo, v Gonars, v Renicci, na Rab.» (Gruden, 1949, str. 155) Stražila jih je bodeča žica, nanje so gledali žarometi, ki so imeli velike, sovje oči. V pesmi Sove nas seznani, da so nad njimi bdeli mrki vojaki z bajonetami ter žarometi: »Kličejo po utah se vojaki, / žarometi so vso noč med nami; / komaj usnulega iz sna predrami / klic zategnjen me ob uri vsaki, / straž budio trdi nas koraki.« (Gruden, 1949, str. 179) A kot da vedeti v pesmi Tuji vojak, ko vidi v linici »mil obraz, / svetle v njem oči, zaskrbljen izraz« (Gruden, 1949, str. 159) in v pesmi Trobentač, ko trobentač trobi k počitku vsem, »ki za stražo so zaprti z nami / in zvečer, kot, mi, neskončno sami / sanjajo o domu v šepetanju ...» (Gruden, 1949, str. 161), tujih vojakov, ki so ga stražili, ni obsojal, saj je zaupal v ljudi in renesanso človeškega rodu.

Preprosti kraški kraji med kamnolomi in burjo

Ne samo pesniku, tudi tistim, ki živimo na slovenski strani Grudnovih kraških krajev, se zazdi, da hodimo z njim v njegovih t. i. primorskih pesmih po Nabrežini, Šempolaju, se pomudimo v Barkovljah in pod Kontoveljem, pokukamo v Devin, slišimo zvok kamnolomov in klic ribičev, ob tem pa občutimo ne samo tramontano, pač pa tudi glas domovine. Še med poetično izrisane pejsaže primorskih krajev je zarezala bolečina, krik zaradi tujca na preprostih vaških tleh. Že v pesmi Spomin na staro mater izriše spomin na mladostni svet, a ga preljuje v izjemen čut do človeka, ki je na njem pustil globok pečat, dotakne se tudi slovenske zemlje: »O Sveti križ v okolici tržaški, / v njem hiša stare matere ponosna: / po bregu pnejo se zidovi vaški, / na vrhu se odprejo hribi kraški, / mornarjem vidni skozi jutra rosna. / ... O Sveti križ, ti sèn mladosti moje ... / ... zvenele v jadrnih so daljin skrivnosti, / odpeval sem jim s pesmijo mladosti / in s tiho žalostjo slovenske zemlje. / Zdaj mrtva je Terezija Košuta, / z njo legle v grob so davne, mlade sanje: ...» (Gruden, 1949, str. 220–221) Če je v pesmi Pomladni veter šumel iz juga, pobožal cvetoči breg pod Nabrežino, »cvetje v Brdih in Vipavi« (Gruden, 1949, str. 75), je vendarle dal vedeti, da »tam v pesteh koščeno-trdih / narod stiska bolečino«. (Gruden, 1949, str. 75) Slikoviti opisi krajev in ljudi v sonetih Pod Šempolajem »Še muren spi; ne oglasi se ptica; / kobilice vzduh strižejo po travi ... / Od Šempolaja dol hiti kmetica, / z bariglo v roki, s jerbasom na glavi / gre bosa čez vrzel – in topla v lica ...» (Gruden, 1949, str. 78) in je v nabrežinskih kamnolomih slišati pesem Kalabreža in Furlana, a sam bi kriknil od Nabrežine do Sosljana, se v pesmi Pri Svetem Križu preprost delovni človek zlije s svojim okoljem: »Na pragu sključen ribič mreže šiva, / razveša jih po drogih in po plotih; / otroci v srajčkah skriti v mračnih kotih, / po hiši curek

sonca se preliha.» (Gruden, 1949, str. 82) Toda v isti pesmi je zaznati trpko bolečino trdega življenja »*Odšla je žena v Trst ... ž njo hčerka mlada / ponuja žajbelj, tublje po vsem mesti: / pri Svetem Križu šest otrok ji strada, / ni ognja v hiši, nimajo kaj jesti; / še sebe, hčerko bi prodala rada ...*» (Gruden, 1949, str. 82) Če bi pesnik v sonetu Kriška dekleta lahko opozoril, kam zatava beda, saj se dekleta lepo opravljena rada veselijo »*kot grešne misli mimo bi hitele ...*» (Gruden, 1949, str. 85) in čeprav so med tednom pletle mreže in nosile ribe v Nabrežino, je z njimi hitel do Trsta, »*a ko sem v noči srečal jih po mesti, / takrat nad njimi jokali bi najraje*» (Gruden, 1949, str. 85), je v sonetu Barkovlje postavil izrazito nasprotje med liričnim opisom domačinov in tragiko slovenstva: »*Mož v plavžih škedenjskih ves dan se trudi, / v tržaški luki žaklje fant prenaša, / dekle na Rdečem mostu rože nudi: / iz Bárkovlj, kjer moj jezik ne ugaša, / ker izdajic dojile niso grudi, / zajeda v Trst se kri in zemlja naša.*» (Gruden, 1949, str. 84) Ta tragika pa ne kliče na boj z orožjem, pač pa opozarja na tujce, ki so zarezali v preprost slovenski svet in na boj z besedo tako v pesmi Begunci »...*kriknili med nje – o, strašno sem zatulil, / čez ves Kras / dvignil svoj glas, / vpil in rjul, / da bi ves svet me trpečega čul: / ,Zemlja je naša, o , bodi vam sveta!*« (Gruden, 1949, str. 90) kot ciklu sonetov Devin: »*Grofo nemški je odšel ... grad – razvaline; / šla groza preko nas, šla vojska mimo, / trpel moj narod je, zdaj v robstvu gine. / Taljan naj grad le zida! – mi molčimo ... / a ko čez Kras nam prvi zubelj sine, / na meji Furlanije ga zdrobimo.*» (Gruden, 1949, str. 88) In tako kot z verzi zaključuje misel v Pesmi minerjev, je prepričan tudi sam – njegov narod ne bo klonil, sam ga bo klical s svojimi pesmimi in mislijo na boljši svet, kot sta to že storila Orfej in veliki Prešeren: »*Ko se razvleče poslednji oblak, / zadnji v daljavi poleže se jek, / ne več minerji, zidarji svobodni, / bomo gradili na zemlji tej rodni, / v soncu svobode nov ustvarili vek ...*» (Gruden, 1949, str. 101)

Kako Grudna približati mladim?

Tistim srednješolcem, ki so sicer še na začetku svoje poti, a že posegajo po poeziji, jo berejo in jo skušajo razumeti s pomočjo učitelja, ki mora biti zanje zgled kultiviranega bralca. Ne, za Grudna pa še nismo slišali, pravijo ... A so nekateri dijaki skušali razvozlati njegove umetniške stvaritve, čeprav so opazili narečne izraze med zbornimi besedami. Pesmi so predstavili na večeru zamejske in izseljeniške poezije ter na večeru slovanske poezije v Goriški knjižnici Franceta Bevka v Novi Gorici. Tako so iz učilnice vstopili v drug bralni prostor. Lepo je zazvenela slovenska beseda iz mladih ust. Mehko je zaplavala med poslušalce, kot da bi se pesnik gibal med Devinom, Sosljanom, Barkovljami, Križem, med ribiči, minerji, delavci v kamnolomih ter med kraško burjo in prodrom. Mladi so skušali spoznati, kako je klical Slovence,

vpil po slovenski besedi, prinašal s seboj mejo, ki je krivično zarezala med ljudi, in opozarjal na sožitje med narodi. A je svoj zadnji počitek našel daleč od svoje rodne Nabrežine.

Sklep

V prispevku sem skušala predstaviti pesnika Iga Grudna. Z njegovo poezijo sem se prvič srečala v osnovnošolskih klopih v nekdanji državi Jugoslaviji, ko sem brala njegovo pesem Sinku. V njej lahko vsak začuti tisti preprosti vaški svet, ki je pesnika oblikoval, a mu je pokazal tudi kruti obraz v podobi tujcev, ki so zasedli Kras. Gruden je v svojih verzih hkrati enostaven, a globok za vse, ki živimo ob meji. V prispevku je le nekaj Grudnovih pesmi, s pomočjo katerih sem skušala zgraditi tokokrog, ki se začne z njegovo mladostjo, nadaljuje v zrela leta, a se prehitro zaključuje s poetovo smrtjo. Ta obdobja življenja nadgrajujejo verzi, v katerih se zrcali ljubezen do ženske, naroda in poezije. Podton vsemu temu je izpoved o ljudeh, ki so mu bili blizu, pa tudi o taboriščnih dnevih. Dopolnjujeta jih kamen in prod, ki vse povezujeta z burjo in morjem ter z ribiči in ljudmi v kamnolomih. A nad vsem bedi tisti Kosovelov Človek, ki je že opral svojo krivdo in srce. In tako se krog sklene kot verzi v pesmi Preko vseh meja: »*Človek, brez imena človek je povsod! / En objem, pogled še nem iz roda v rod / v srcih naj kot plamen vzplapola, / da nam bodo znamenja prižgana / v brzem vlaku Sofija–Ljubljana / in v vseh vlakih preko vseh mej.*» (Gruden, 1949, str. 137)

Viri in literatura

- Cankar, I. (1986). *Dela IV*. Cankarjeva založba.
- Gruden, I. (1949). *Pesmi*. Slovenski knjižni zavod.
- Gruden, I. (1939). *Dvanajsta ura*. Slovenska matica.
- Gruden, I. (1946). *V pregnanstvo*. Državna založba Slovenije.
- Gruden, I. (1949). *Na Krasu*. Mladinska knjiga.
- Gruden, I. (1983). *Zasanjanost*. Založništvo tržaškega tiska.
- Gruden, I. (1999). *Balada naših dni: Izbrane pesmi ob petdeseti obletnici Grudnove smrti = Ballata dei nostri giorni: raccolta di poesie nel cinquantesimo anniversario della morte del poeta*. Kulturni dom Gorica, Kulturna zadruga Maja.
- Prešeren, F. (1985). *Poezije doktorja Franceta Prešerna*. Prešernova družba.
- Vogrič, I., Tassin, F. (ur.). (2023). *Sognando la libertà: le poesie di Igo Gruden dal campo di Visco – 1943 = Sanje o svobodi: Pesmi Iga Grudna iz taborišča v Viscu leta 1943*. Editrice Goriška Mohorjeva = Goriška Mohorjeva družba.

Ljubezen na daljavo – predstavitev gradiva za roman v pismih

Love From a Distance – *Presentation of Materials for Epistolary Novel*

Izvleček

Ključne besede:

aleksandrinstvo, pisma, Egipt, Aleksandrija, Vipavska dolina, 19. stoletje, migrantstvo, ustno in pisno izročilo

Stem presenetljivim in redkim literarnim delom (doslej sta znani samo dve knjigi, pisani na ta način, kot pisma moža ženi aleksandrinki) me je v drugem desetdnevju januarja 2023 seznanila moja idrijska sestra Majda Mozoli, ki je informacijo našla v Idrijskih novicah (Idrijske novice, 2023). Naslov imenovane knjige mi je hote zatajila, saj je predvidela, da me bo njej lastna opisna predstavitev povlekla vase, kar se je dejansko tudi zgodilo. Omenila je le, da gre za »pogled meških na žene aleksandrinke«, kot je, ko sem ob naključnem obisku pri njej brala novičko tudi v fizični obliki omenjenega lokalnega glasila, avtor novice Damjan Bogataj tudi predstavil to knjigo kot posplošeno podobo tedanjih so-progov na zahodu Slovenije. Gradivo in novo delo, ki ga je urednici, ddr. Mariji Stanonik, predstavil Ivan Brescian, vnuk avtorja pisem Ivana Vetriha, ob obisku pri njej v njeni nadlogi, ki jo je za nekaj časa odtujila od njenega dela na ZRC SAZU, češ da ima Bresciani doma na podstrešju polno dedkovih pisem na omenjeno tematiko, jo je pritegnilo do te mere, da je zdaj pred nami okoli 600 strani obsegajoča knjiga predstavitev in pisem, ki so, kot bo razvidno iz kasnejšega pisanja, na trenutke zelo ganljiva v svoji iskreni preprostosti in ljubezni do oddaljene žene aleksandrinke. Knjiga z naslovom *Ljubezen na daljavo* »gradivo za roman v pisnih« je pritegnilo tudi mene, zato ga v nadaljevanju tudi predstavljam.

Abstract

Keywords:
labour migration to
Alexandria, letters, Egypt,
Alexandria, Vipava Valley, 19th
century, migration, oral and
written tradition

This unusual and unique literary work (only two volumes exist so far as letters from a husband to his wife in Alexandria) was brought to my attention in the second third of January 2023 by my soul-sister from Idrija, Majda Mozoli, who discovered the information in the Idrija Newsletter. She had deliberately concealed the book's title from me, hoping that her evocative presentation would entice me. And indeed, it did. She only suggested that it was "on men's views of Alexandrian women," which is also how (on a chance visit to her, when I read it in the print edition of the local newsletter) the author of the article, Damjan Bogataj introduced the book - as a generalised image of the then husbands in Western Slovenia. The material and the latest project introduced to the editor, Dr Maria Stanonik, by Ivan Brescian, grandson of the author Ivan Vetrih, on a visit during her undertaking, which for some time alienated her from work at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, saying that he had an entire loft of his grandfather's letters on the subject captivated her to the extent that we now have before us a volume of about 600 pages of presentations and letters, at times deeply poignant in their sincere simplicity and love for his wife in the distant Alexandria. The book, entitled *Ljubezen na daljavo, gradivo za roman v pismih* (Love from a Distance: Materials for Epistolary Novel), also piqued my interest, so I present it in what follows.

Uvod

Namesto predgovora je opisana seznanitev avtorice prispevka s knjigo, o kateri dr. Urška Strle pove, da gre za monografijo, doc. dr. Urška Lampe pa jo dopolni, saj gre za znanstveno monografijo. Drugi del opisuje poglede različnih akterjev na pisma ali knjigo, tretji del prikaže vsebine nekaterih od vseh objavljenih pisem, ta pa povzame vse zapisano.

Gre za moderen naslov Ljubezen na daljavo, saj je v 21. stoletju vsa komunikacija sloneča na stikih in informacijah na daljavo; kaj ne bi bila v ta pojem zajeta še krajevno tako oddaljena pisma, ki se pač ne pišejo samo v drugo državo, temveč tudi na drugo celino.

Prvi piše vnuk, kako da so mu pisma prišla v roke, kako je preko njih spoznal svojo preteklost in zgodovino svojega rodu. Drugi avtor ugotavlja, da se je aleksandrinstvo razpotegnilo na obdobje stotih let, da je žene tja gnala volja reševanja svojih domačij in družine pred propadom. Zakaj prav tja? Ker so bili tam zaslužki nekajkrat višji kot v Evropi. Kaj da so bile? V glavnem gospodinjstva pomoč in guvernante tujim otrokom. Tretja avtorica to opiše nekoliko drugače in doda dimenzijo ustnega izročila, ki gre iz roda v rod, od ust do ust, v sodobnem času pa tudi od medija do medija.

Naslednja avtorica izpostavi takrat odprt Sueški prekop in dejstvo, da so bile te žene kljub neizobraženosti zaradi hitrega učenja in empatije zelo cenjene. Nato so opisane dialektološke značilnosti in posebnosti teh pisem, urednica pisem pa piše o mnogih manj na prvi pogled vidnih lastnostih tistega časa, ko se je zaradi večje higiene zmanjšala umrljivost otrok in so se žene odločile rešiti družine lakote, skrbele pa so tudi za cerkve in zvonove. Pisma da govorijo o bolečini ločitve, ki je nastala zaradi migrantstva, ob »črkicah« so tudi ustavi ipd.

Pisma sama pokažejo razpoznavno težo ločenega življenja, na seznanjanje žene z rodno grudo in razmerami na njej, z življenjem okrnjene družine, pogrešanjem itn.

Vsebina

Dvodelnost je nakazana že na začetku knjige, v kazalu. Prva je predstavitev knjige, druga je njena vsebina.

Knjiga je dvokomponentna na ta dva podrobnejša načina: v prvem delu so zapisana mnenja sorodstva in strokovnjakov o knjigi, v drugem sledijo pisma obeh avtorjev pisem, ki so potovala v obe smeri.

Do delitve je prišlo, ker je čas izpred sto in več let že tako oddaljen, da je le stežka razumljiv današnjemu bralcu. Zato je v pismih spet najti dvodelnost: originalni faksimile ročno napisanih pisem in njihov tiskani prevod v sodobno slovenščino.

To je nastalo zato, ker so pisma pisana v starem vipavskem narečju, ki se je do danes tudi že spremenilo, zato ga verjetno razumejo le še strokovnjaki.

Skratka, gre za komplicirano in zahtevno delo slovenistične stroke z različnih področij, ki se je potrudila približati nam »stare čase« in tedanje nesrečne razmere iz obdobja avstro-ogrske monarhije in njenega konca.

Vsebina znanstvenih prispevkov

Začetna Vsebina obsega 136 strani in opisuje poglede različnih avtorjev na vernega moža, ki je, drugače kot drugi možje, ki so, potem ko so ostali doma sami z otroki, družino spravili na kant in se zapili, ohranil zakon in družino neomadeževano zaradi svoje izjemne ljubezni do žene in rodne grude.

Tako **Ivan Bresciani** (Bresciani, 2022) v svojem premišljevanju zapiše, da mu je njegova »mama Ana dala v roke zvezek starih (dedkovih – op. avt.) pisem«, ki jih je pisal svoji ženi Angeli v Egipt; ta je tam službovala štiri leta. Na to pot sta jo pognala revščina po eni in vabljliva plača po drugi strani, saj je bila ta za isto delo kar dvakrat višja kot v evropskih deželah. In kaj je tam počela? Bila je dojilja štirim majhnim otrokom, saj je pravkar zapustila enoletno hčerko Ireno, zato je lahko bila dojilja. zmožna dojenja. Skrajna revščina jo je pognala čez pravkar odprt Sueški prekop. Takrat je družinica živela v Batujah pri Dornberku.

Pisma so zapisana v faksimilu in prepisana v moderno slovenščino. To delo je opravila strokovnjakinja, etnologinja Marjeta Malešič.

Ded da je imel samo osnovnošolsko izobrazbo, ker ni živel v zavirljivih razmerah, ki bi mu omogočile nadaljnje šolanje. Bil pa je »bistrega duha in uma in je v življenju veliko naredil, celo pisal in se pesniško izražal«. (Strle, 2022).

Po ženini vrnitvi sta zakonca živela že v stari Gorici in kmalu odprla trgovinsko dejavnost. Rodilo se jima je še osem otrok.

Branje pisem je vnuku odprlo tuj svet, svet 30. let 20. stoletja na Vipavskem in Goriškem, ter dedkovo žalost in obup, toda ljubezen da je bila tista gonilna sila, ki je premagala vse ovire.

Vsa pisma preveva globoka katoliška vera, ki jo je takrat še premogla večina slovensko govorečega prebivalstva. Njegova presenetljiva pesniška duša se izrazi v naslednjih stihih:

»Hiti, hiti, oh nazaj, moj in Irenkin zlat pozdrav. Oh, valovi ga spremite in železni kači (vlak) ga izročite, ona črncu ga da, črnc gospi ga izroči, gospa ž nin vesela nasproti ti z njim prihiti, da srce se to razveseli.« (Strle, 2022)

Vnuk spregovori še o lepem odnosu moža do žene, o njeni povezanosti in njegovi neomajni, večni zvestobi, ki vliva upanje vsem tako preizkušenim parom.

Drugi avtor premišljuje o **Alekseju Kalcu** (Kalc, 2022). Izseljenci so delo iskali pretežno pri evropskih družinah v Egiptu - od sredine 19. do sredine 20. stoletja; torej je bil ta čas omejen na široko obdobje stotih let. Pred pozabo so ta emigracijski pojav rešili sodobni mediji, kajti v času po 2. svetovni vojni se je ta čas zabrisal. Z novim vekom jim je bila oprana tudi čast, ki jo je zamajalo prepričanje, da je bilo nekaj grdega v njih, ki so, zato da so služile tujim gospodom, zapustile svoj rodni kraj, svojega moža in družino. A one so reševale svoje domove pred propadom, ki bi jim sicer grozil. Izseljevanje je bila samo ena vrsta izseljevanja na omenjenem prostoru, druga je bil beg s podeželja v mesta, temu izseljevanju pa smo za razloček od aleksandrink priča še dandanašnji čas. Selitve so bile stalne in začasne narave, selijo so se tako moški kot ženske, zakonci ali celotne družine. Ta zgodovinski tok je prekinila 1. svetovna vojna.

Tretja avtorica je **Marjeta Malešič**. V svojem članku (2022) opiše pojem izseljenstva in njegove razsežnosti po časih in krajih, deželah in celinah; ta se vleče iz roda v rod. Izseljevanje ni le gospodarsko, temveč tudi politično, psihološko in drugo. Za Primorsko je značilno, da je bilo tudi politično, saj je bil to čas nasilja Italijanov nad Slovenci in raznarodovanja. Pospesila ga je novo nastala možnost prevažanja z vlaki ali ladjami, izseljevalo pa se je posamič ali v skupinah. Tudi industrializacija je potrebovala novo delovno silo. Današnja slovenska mladina išče boljše življenjske pogoje, izseljujejo pa se v glavnem izobraženci. Hkrati z izseljevanjem iz vasi v večja mesta in tuje, tudi čezoceanske dežele se je začelo aleksandrinstvo, izseljevanje deklet in žena v Egipt za večjim zaslužkom ali preživetjem nasploh. Izseljenke so praviloma opravljale nižja dela, bile so kuharice, slamnikarice, služkinje, varuške, poljedelske delavke in tudi gospodinjske pomočnice. S podeželja so se selile v večja bližnja mesta, v Trst, Gorico in Tržič, in bile tam v večini med priseljenci. Včasih so šle tja za svojimi možmi.

»Povod za izseljevanje v Egipt je bilo odprtje Sueškega prekopa leta 1869 in gospodarski razcvet te države. Množično migracijo pa sta končali 1. svetovna vojna oziroma egipčanska revolucija 1952 in Naserjeva nacionalizacija Sueške-

ga prekopa 1956« (Malešič, 2022). Do takrat pa ni cvetelo samo izseljevanje, ampak tudi trgovina. Tako so se ženske odločile potovati skupaj z evropskimi družinami trgovcev in obrtnikov. Bila sta dva selitvena vala: pred in po 1. svetovni vojni. Pred njo zaradi kmetijskega nazadovanja zaradi zastarelosti dela na kmetih in visokih davkov, po njej pa zaradi političnih in ekonomskih razlogov, fašističnih pritiskov in industrializacije. Veliko mož se ni vrnilo s fronte in tako so bile ženske primorane prevzeti krmilo v roke. Mlajši so si hoteli tam ustvariti novo življenje.

Pojem aleksandrinke je obudila leta 1993 novinarka Dorica Makuc (2022). Pojav zaznamuje dekleta, žene in vdove, ki so pred propadom reševale družine in posestva. »Njihova identiteta je bila »drugačnost«... (Makuc, 2022). »V nekatereh vaseh... skoraj ni družine brez aleksandrink, običajno je migracija zajela tudi več generacij...« (Škrlić, 2010, str. 23)

»Omenjene delovne migracije žensk v 19. in 20. stoletju le še potrjujejo ženo tudi kot »delavko«, njeno aktivno gospodarsko in družbeno vlogo, enakovredno moškemu.« (Makuc, 2022)

Prišlo je do obrnjenih odnosov: žene so delale zunaj na delu, možje so doma skrbeli za družine. Bile so visoko spoštovane, skrbne so za ali pa bile vplivne tudi pri tamkajšnjih državnih voditeljih. Z varovanci so stkale močna čustva, ki so jih povezovala, domačim otrokom pa so vcepile ljubezen do otrok in rodne grude. Za ravnotežje so take ženske razvile tudi moške kvalitete. Obratno se je dogajalo z njihovimi možmi, kar je bogatilo in plemenitilo ves kolektiv, v katerem so nekateri otroci uspevali, drugi pa bili ranjeni. Uspevali so predvsem tuji otroci, saj so te ženske pridobivale vedno višji nivo, tako duhovno kot intelektualno, estetsko in mnogotero drugače, ker so se morale prilagajati novim razmeram in učiti novih jezikov.

Stiki to- in onstran so se vzdrževali predvsem z dopisovanjem – živ primer tega so pričujoča pisma.

»Iz pisem so razvidni vrednote, čustvovanje, ambicije, želje in strahovi dopisovalcev.« (Makuc, 2022) Taka žena in mati je pravo nasprotje cankarjanski mučenici, to je pogumna ženska, ki rešuje svet. Pisma obsegajo »vsa tri območja kulture – materialno, socialno in duhovno« (Makuc, 2022).

Četrta je **Urška Pirjevec**, ki piše nekako tako:

Pred pol stoletja je zemlja pomenila prebivalcem zahodne Slovenije vir preživetja. Ker je človek kljub današnjemu individualizmu in globalnemu hitenju družabno bitje, so takrat vasi živele družabno življenje, vsa vas je bila kot ena sama družina.

Od srede 19. stoletja in nadaljnjih sto let pa je prihajalo do selitev ali migracij, ker je postajal narod vse revnejši in tako

prisiljen k reševanju svojega imetja. Ženske so hotele reševati svojo družino pred lakoto, zato so se začele odločati za selitev v bogatejše kraje, kar je pomenilo pravi preobrat. Z razvojem, predvsem železniškim, so ženske namreč najprej ciljale predvsem na tržaški »imperij«, ki je zaradi ladjarstva in trgovskih panog zacvetel in bogatel, za svoje delovanje pa je potreboval tudi žensko delovno silo.

Z odprtjem in življenjem Sueškega prekopa se je začela migracija v še bogatejši in obetavnejši Egipt in Aleksandrijo. Italijanske družine, ki so ju naseljevale, so jemale s seboj tudi svoje služkinje iz Vipavske doline ali z Goriškega, ki so po nepotrjenih domnevah, a edino možni razlagi, tako postale »aleksandrinke«. Zaslužek čez morje je bil, kot se lahko prebere, štirikrat večji kot v Trstu. Italija je z nastopom 1. svetovne vojne in vzponom fašizma delala pritiske na »drugorazredni narod« in pogojevala prodajo kmetijskih pridelkov z vstopom med fašiste, kar pa je bilo za Slovence nesprejemljivo. Nič nenavadnega torej, da so ženske gravitirale v oni urbani svet, ki je bil diametralno nasproten njihovemu ruralnemu. Obetale so si srečno preživetje za svoje družine, kar pa se je v resnici sprevrglo v svoje pravo nasprotje. Ločitev od družin je bila težka, a neizogibna.

Najbolj tragično pri vsem tem je bilo, da so otroci izgubljali roditelje – svoje mame.

Ženske so v polikulturi različnih narodov in verstev ostale zveste svojemu krščanskemu Bogu.

Čeprav so bile zaradi svoje kmečke preteklosti manj izobražene, pa so s svojimi delovnimi in drugimi lepimi navadami pririle do točke, ko so bile izredno cenjene. Z zaslužkom so plačevale dolgove, hrano, obleko, dediče, obetale pa so si tudi boljše hišico in lažje življenje, saj je kmečko življenje bilo trdo in nezanesljivo, kot je videti iz teh zapisov.

Še zdaj potomci s ponosom kažejo na posest, ki so jo prislužile babice, nekateri neodgovorni in naveličani možje pa so spravili premoženje na kant, ker so se nacejali po vaških gostilnah. Žrtve takega početja so bili predvsem otroci. Brezskrbnega otroštva niso imeli. Očetje so se znašli v dvojni vlogi in sami skrbeli za družine in kmetije tudi po več let. Za svoje uspehe so svoje otroke dajali v varstvo k sorodnikom, rejnikom ali zavodom. Stiki so se zaradi oddaljenosti vzdrževali predvsem s pismi.

Snidenja so bila težka, saj so otroci mame dojemali le kot gostje, znanke ali celo tujke, s katerimi se niso uspeli niti pogovarjati, kaj šele pokazati jim svoja nežnejša čustva, zato si kljub izjemnemu trudu niso mogli pomagati, kajti travme so zaznamovale njihova življenja.

Dr. Danila Zuljan Kumar je raziskovala jezik in rabo narečij v njih. Ugotovila je, da se pojavljata kraško in notranjsko narečje. Avtorica navaja nekaj oblikoslovnih, besedotvornih, skladenjskih in besedoslovnih značilnosti obravnavanih narečij in dodaja primere nekaterih značilnosti iz pisem.

Ddr. Marija Stanonik, urednica knjige *Ljubezen na daljavo* v Uvodu piše, da se je zaradi boljše higiene in zdravstvene oskrbe na deželi zmanjšala smrtnost otrok, zato podeželje ni moglo več preživljati čedalje večjega števila ljudi. Zaradi tega so se začela na našem ozemlju izseljevanja, ki so zajela okoli 300 000 ljudi, od tega okoli leta 1900 v Egiptu okoli 5 000. Stanonikova tudi navaja, da so te izseljenke skrbale še za nakup zvonov in obnovo cerkva.

Leta 1975 je bil, na podlagi objav novinarke Dorice Makuc, posnet film *Žerjavi letijo na jug*, ki je umestil pojem aleksandrink v slovensko zavest. Označene so kot »žene, ki so odhajale v Egipt po srečo zase in za dom«. Odtlej se vrstijo knjige in filmi o njihovem življenju in delu. Zaradi narave človeške umrljivosti je po sto letih vse manj preverjenih virov in vse več zatekanja v domišljijo.

»Zato so pisma o teh življenjskih pretresih in tragedijah izjemno dragocen posredni vir.«

Že opravljeno delo je naredil pisatelj Marjan Tomšič v romanu *Grenko morje*, še pove.

Kontekst: kruti čas

Kruti čas je pustil v ljudeh globoke sledove. Čudno se jim je zdelo, da so sploh še živi ob vsej krutosti časa, ampak v ljudeh je živelo upanje, da se vse obrne na bolje, čeprav letine niso bile dobre zaradi vremenskih razmer in vino ni šlo v promet tako zaradi državnih odlokov kot zaradi slabše kakovosti. Upali pa so, da ne bo preganjanj in da bodo po stari slovenski navadi ob prazniku Janeza Krstnika še goreli kresovi.

Viri

Pojem aleksandrink se je doslej že dodobra »usidral« v družboslovju, a le z ženske strani, kako je bilo možem, pa je doslej še nedognano in zahtevnejše opravilo. Tu gre za pisma moža, ki ni živel v eksotičnem kraju dobro, temveč v domačem banalno, kjer so življenje pretresali strah, pomanjkanje, bolezen in smrt. Pisava je lepopisna, verjetno s črnolom ob sveči, čeprav je v tistih časih že obstajala elektrika. Koliko časa mu je vzela! Tu so na delu vera, upanje in neizmerna ljubezen. Papir je iztrgan in zvezka, bloka ...

Pisma je v računalniško formo postavila etnologinja, mag. Marjeta Malešič, torej sta za prihodnje raziskovalce na voljo nekdanja stara in sodobna nova različica. Evidentiranih je 46 pisem, ki jih je pisal mož ženi Angeli Vetrih. Vsa so zgledno dokumentirana, le takrat ne, ko je imel mož težave z novo nastanitvijo.

Duhovna kultura

Pisma so pisana v dialektu, od katerega nepoznavalcem le-tega nekaj besed sploh ni poznanih. Ker se slovenščina pod okupacijo ni smela uporabljati, je vmes tudi nekaj italijanskih besed. Bila je prisotna tudi zadrega, saj se na kmetih ni pisalo, razen če je bil pri hiši kak študent. Angela je bila pri pisanju bolj zbrana.

Črkice

Ivan je gledal kritično na svoje pisanje, se je pač zavedal svoje preizkušnje izobrazbe, kar mu pri pisanju seveda ni prihajalo na pomoč. Je pa kar nekajkrat zapisal: Moram ti napisati par črkic tudi danes ...

Krščanska duhovnost/vera

Možu je bilo bridko, ker je ostal tako sam s svojimi skrbmi, stisko ... Ženo ljubkovalno imenuje Moja majnica, iz pisem pa veje tudi ljubezen do krščanskega Boga.

Poezija

V poetični obliki je Ivan domišljijsko zapisal pozdrav, ki ga namenja ženi in mami. Z njim jo želi ganiti, da bi začutila njegova čustva in se nanje odzvala:

*»Hiti, hiti, oh nazaj
moj in Irenkin zlat pozdrav.«*

Nadalje je spet v zadregi, ko ji sporoča, da se mami zdravje hudo slabša:

*»O, Draga Moja.
Oh, zlata moja,
kje si, da ti obrišem solzo?«*

In spet:

*»In tudi
tvoja mama v tem postu
uboga trpi. Ne bolečin, pravi,
ali žeje, oh, hude žeje.«*

Refleksija:

*»Saj kaj (je) ta svet.
To je le zmeda.
Poskus človeka in slepota.«*

Ljubezen na daljavo

Ta besedna zveza je nastala zdaj, ko se vse ureja na daljavo, ko trpijo medčloveški odnosi zaradi odtujevanja; celo v službi ni treba več biti fizično prisoten, ampak se večino dela opravlja preko domačih računalnikov kar iz foteljev.

Sad ljubezni

Kot že omenjeno, sta imela Ivan in Angela hčer Ireno, za katero je oče lepo skrbel in pisal ženi o njenem razvoju in napredovanju. »Irenka je vesela s čokolado in bonbonami.«

Rodbina

Z novimi imeni vpleta mož v pisma člane razširjene družine, ki so ji včasih pravili rodbina: Renka, Nute, Krmel ...

Materialna kultura

Mož potoži ženi, da v okolju ne najde človeka, ki bi mu prišel pomagati delat. Včasih se mu zdi njegovo naprezanje nesmiselno. Za kmeta je namreč vreme najpomembnejša postavka za dober pridelek. Da ga pospravi, pa potrebuje dodatno, sezonsko delovno silo.

Domačija

Zelo je navezan nanjo, rad jo ima. Čeprav mu žena svetuje, naj jo zapusti, pa mu je vendar to težko storiti.

Hipoteka

Ženi omenja, da si ona želi varčevanja, on pa ve, da imata s hčerko majhne potrebe, da sta tako rekoč gola in bosa, a pokonci ga drži zaupanje v Boga, češ on da že ve, kaj dela.

Denar

Na začetku je imel deklo, s katero pa ni bil zadovoljen, zato jo je odpustil. Denarna stiska ni edini, je pa glavni motiv vseh Ivanovih pisem. Kako je bilo v duši možu, ki se je moral tako poniževati pred ženo?

Sklep

Očarljiva so pisma, ki jih je pisal mož ženi. Saj so ohranjena po materini strani tudi pisma drugim, pravi sin, toda tista so zelo povprečna. Škoda, da ta pisma niso prišla do Alojza Rebule, bi iz njih naredil odličen roman.

David Bresciani v Spominih na deda Ivana napiše, da ga je izgubil pri osmih letih, da se je na pogrebu zbrala vsa vas in še nekaj ljudi iz sosednjih, v srce pa se mu je najbolj vtisnila žalujoča mama. Vsako leto je ded poskrbel za jaslice v hiši. Sprva jih je postavljaj sam, potem pa kot dober gospodar narekoval potomcem, kako naj jih postavijo. Podobno je bilo z velikonočnim zajtrkom.

Franček – Francesco Bertolini v Spominih iz daljnega otroštva sporoča, da mu je bil to ded po materini strani in da se spominja velike hiše s poslopji v Gorici. Spomni se, kako jih je z bratranci vozil iz Moš v Gorico in nazaj. Novica z druge strani meje je odjeknila: ded da je umrl v svoji rojstni hiši v Batujah. Zaradi mladosti ni veliko vedel o njem, šele kasnejše pripovedovanje sorodnikov mu ga je približalo. Bil je steber, ki je nosil veliko težo zato, da je bilo vsem bolje.

PISMA

Med zakoncema

Prvo je poslano iz Batuj dne 3/5 1931. Nagovor je ljubeč: »Moja mainica!« V njem piše, da je dal za mašo, ki bi »sprosila rešenje«. Spregovori o svojih skrivnostih in trpljenju, kar pa je njej že znano. Le misel na Boga ga drži pokonci. Sovaščani da si želijo, da bi prišli na kant, on pa da ni izgubil veselja do kmetovanja. Zaupa, da se bo z božjo pomočjo vse uredilo, kot se mora. Potoži o dežju, ki da da uničenje vsemu – tudi njo da je voda vzela! Vse se nekoč konča, toda zdaj je tu. Ne, se ne konča, le v nebesa se preseli. Moški da si najamejo dekle. Zbudila se je hči Irena, on da jo mora nahraniti. Pove, da se rada igra, kjer koli že sta. On nedeljah da ženo najbolj pogreša.

V desetem pismu, datiranem iz Batuj 7/12 1933, jo ljubkovalno nagovarja z Aiglo. Pove, da jo oba s hčerjo pozdravlja, objemata in poljubljata, da je mala bolna in da bo z njenim zdravjem, kakor bo hotel Najvišji. Da ji je za Miklavža pripravil lepo darilo, malo pobožno, malo sadno. Irena da ga je vprašala, ali je on Miklavž, vreme pa da je deževno. Rad da bi jo spravil domov, morda bi šel v Jugoslavijo živeti, a mu preveč pomeni rodbina. Brez nje da mu je gorje in želi, da mu odpiše.

V dvajsetem pismu, tudi poslanem iz Batuj, tokrat 22/2 1934, jo nagovarja z »Draga Moja. Oh, zlata moja ...«. Vesel in ganjen je prejel njeno pisemce, na katero je nestrpno čakal. Tašča da je slabo, je oslabela tako zelo in zato kaže, da bo kmalu šla v večnost. Tudi on da gre za njo, da je slab in suh in žalosten brez nje. »Vidiš, saj vsi bomo morali je(t) v domovino počitka in tam bomo božji, če si ga zaslužimo.« Da je »žalosten do groba«, da pa ona samo zaradi denarja ne more domov, čeprav si jo on srčno želi. Vreme da je lepo že štirinajst dni, a da se bo zagotovo pokvarilo. In spet je beseda o trpljenju obeh ločenih oseb. Hčerka pa da hoče biti v Batujah in ne drugje, ker dom je pa le dom.

V tridesetem pismu, iz Batuj odposlanem 29/3 1934, jo prosi, naj piše sorodniku Lojzetu, češ da je zbolel. Prosi še za pošiljko denarja, ki da ga krvavo potrebuje. France da mu je pisal, da je zelo reven, zato da naj ga ona potolaži. Konča v pesimizmu, češ da je minevanje človekova usoda.

V štiridesetem pismu, poslanem iz Trsta 22/5 1935, piše, da se ji verjetno čudno zdi, da se potika po svetu, da pa bo pri njej, ko se vrne. Kupil da je seme, da je namenjen v Dolino, kjer da ga čaka njeno pismo, in da si želi njene vrnitve vsaj 12/3 naslednjega leta. »Ako si moja, me ubogaj«, doda.

Sorodniki in drugi

Pismo mame Angeli, Črniče (maj 1933 - Lojzetova vojaščina)

Najprej jo mama lepo pozdravlja, nato se obzirno opravičuje za prejšnje pismo, ki da ga morda ni dobila, saj je pozabila zapisati kraj pošiljanja, ker da je vnukinja Renka kričala nanjo in jo spravila ob zbranost. Lojzetove vojaščine pa da ne bo, češ da je dobil vse zavrnjeno. (Kasneje je le postal vojak – op. avtorice tega zapisa.)

Pismo svaka Franca Angeli

Poslano je bilo iz Arezza 10. 10. 1934. Začenja s pozdravi in zahvalo za pismo. Opravičuje se, da ni hitro odpisal, ker je bil doma in je njeno pismo prejel šele ob vrnitvi. Zahvali se za denar, a nima potrebe po njem, saj mu ga je doma dal Nute. Bil je doma na desetdnevem dopustu, ker je bil Nute uspešen pri prošnji zanj. Doma da je bolje kot na polju, je še samo za kosilo in večerjo, kave da ni, oficirji pa da imajo vsega v izobilju. Doma da je trta slabo obrodila, tako da bo vino slabo, kar pomeni uboštvo. To je mnoge spravilo na boben, tudi zaradi alkoholizma, kar je možna posledica pridelanega vina.

Sledijo pisma duhovnikov, zanimivejše pa je pismo *Angele Ivanu*, ki nosi datum 27. 1. 1933 in je odposlano iz Aleksandrije.

S hčerjo da sta šli na parcelo in videli tam ležati Nuta. Misli-la je, da je mrtev, a se je izkazalo, da je živ, ker jo je ogovoril. Bala se je njegovega dotika, ker da je bil mrzel. Šli so v hišo, kjer so mu ženske pripravile topel obrok, da bi mu pogrel želodec.

Zadnje njeno pismo v pričujoči knjigi je namenjeno z **Ange-line strani prijateljici Mirki** in je brez kraja in datuma od-pošiljanja, a je iz leta 1934.

Izrazi bojazen, da jo je prijateljica pozabila, ker ji že dve leti ni pisala. Kako da je mogla pozabiti na prijateljico v Afriki, ki jo ima rada že od otroških let. V začetku da so pisma pri-hajala, a čedalje redkeje, proti koncu le še kaka razglednica. Ali jo je užalila? Če ji bo odpisala, se bo že vedelo, kako in kaj. Bolelo pa da bi jo, če bi se to prijateljstvo končalo. Želi jo razveseliti z dolgim pismom.

Sklep

V prispevku predstavljam knjigo *Ljubezen na dalja-vo*, ki jo je zasnovala in uredila ddr. Marija Stano-nik, izšla pa je pri Slovenski matici in Annales v Kopru, in sicer leta 2023.

Gre za dvodelno vsebinsko zasnovo: strokovne prispevke o migrantkah (aleksandrinhah) in moževa pisma ženi v se-verno Afriko.

Knjiga s predstavitevjo časa in prostora ter pisemskih do-kumentov zanimivo priča o življenju takratnega kmečkega prebivalstva na Goriškem.

Literatura

Stanonik, M. (ur.). (2022). *Ljubezen na daljavo. Moževa pisma ženi alek-sandrinki v Egipt*. Slovenska matica in Annales ZRS.

Viri

-pisni:

Idrijske novice, št. 517, torek, 28. 2. 2023, str. 20.

Na: <https://www.idrija.com/wp-content/uploads/2023/08/Idrijske-novi-ce-ABC-februar-2023.pdf>.

Urška Strle, platnica (zadnja stran ovitka) *Ljubezni na daljavo*. 2022.

Ivan Bresciani, Tebi vedno zvesti Ivan, LND 2022.

Aleksej Kalc, Sto let aleksandrinstva na Goriškem, LND 2022.

Marjeta Malešič, Aleksandrinke v spominih družine iz Vipavske doline, LND 2022.

Dorica Makuc, novinarka, LND 2022.

Urška Pirjevec, Aleksandrinstvo v spominskih pripovedih, LND 2022.

Danila Zuljan Kumar, Narečni jezik obravnavanih pisem, LND 2022.

Marija Stanonik, *Moževa pisma ženi aleksandrinki v Egipt*: gradivo za roman v pismih, LND 2022.

David Bresciani, Spomin na nonota Ivana, LND 2022.

Franček - Francesco Bertolini, Spomini iz daljnega otroštva, LND 2022.

-ustni:

Majda Mozoli, 11. 1. 2023.

K zborniku *Jezik kot temelj narodne identitete*

Zbornik z naslovom *Jezik kot temelj narodne identitete* je nastal ob in po izvedbi istoimenskega simpozija, mednarodnega strokovnega posveta, ki je bil 18. 11. 2023 v Cerknici na Osnovni šoli Notranjskega odreda. Pripravilo in izvedlo ga je društvo Katoliških pedagogov Slovenije.

Enodnevni simpozij, peti po vrsti, ki je bil organiziran na šoli gostiteljici in na daljavo, je vsem zainteresiranim ter tudi s Slovenijo notranje povezanim ponudil možnost udeležbe in dejavnega sodelovanja – vključitve v dogajanje in predstavitev oz. obravnavo strokovne teme.

Tema je k sodelovanju pritegnila različne ustvarjalce, strokovne delavce šol, raziskovalce, predavatelje visokih šol, družbene delavce doma in po svetu. Če nam je blizu misel, da jezik določa in je temelj narodne identitete, bomo z veseljem segli tudi po zborniku, ki je bralcem z enakim naslovom dostopen na spletnih straneh; izšel je namreč takoj po konferenci kot e-zbornik: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2023.pdf

Že v Uvodu publikacije je vidna dvodelna, notranja struktura zbornika, njegova zasnova z vabljenimi predavanji in s tematsko oblikovanimi poglavji.

Vabljeno predavanje *Jezik – duša naroda* ddr. Marije Stanonik je pregledni, analitični znanstveni članek, ki predstavlja slovenščino in njeno rabo v času in prostoru v najširšem smislu. Obenem z umeščanjem v čas in prostor ter zgodovinskorazvojnem kontekstom bralcu ponuja možnost ne le seznanitve, enciklopedičnega znanja in razumevanja slovenščine in slovenstva, pač pa se tudi sprašuje, kako bo s slovenščino in njeno vlogo v prihodnje.

Predavanje dr. Andreja Finka z naslovom *Jezik kot orodje* in izraz naše samobitnosti je prispevek strokovnjaka, pravnika, ki spregovori o vlogi jezika pri posamezniku, nenehno, v rabi, pri delu, osebnem, tudi intimnem razmisleku o pojavih in stvareh, ki jih (lahko) izražamo v materinščini. Pri tem nismo sami – odgovore, tako kot predavatelj, vidimo tudi v skupnosti, z drugimi.

Drugi del zbornika sestavljajo tematsko naslovljena podpoglavja, in sicer:

V človeku vtisne globoko sled...,

... na vsakem področju je drugačen.

Poskrbimo, da bo pravilen...

... in ga bodo mladi radi uporabljali...,

... saj se dolgo oblikuje in gradi iz korenin.

Tematski sklop **V človeku vtisne globoko sled** prinaša pričevanja o slovenščini in njeni rabi pri slovenskih izseljencih in zamejcih (Jevnikar, 2023, str. 52), o prepričanem vztrajanju pri ohranjanju, negi in oblikovanju slovenske besede vselej in v vseh okoliščinah, tudi tam in takrat, ko okoliščine za ohranitev, pisanje in poučevanje, komunikacijo niso najboljše. Poznavanje in spoštovanje lastnega jezika je lahko tudi most k sočloveku, pogosto spoznavanje večkulturnosti in večjezičnosti, predvsem pa vraščanje vanjo (Hren, 2023, str. 119). Jezik nas povezuje tudi z drugimi, odpira nam vrata v svet – tudi drugačen, zanimiv in privlačen (Oblak, 2023, str.71).

Prispevki v tem sklopu dokazujejo, da je slovenščina lahko vez s preteklostjo, ki jo, potem ko smo jo odkrili in spoznali, želimo ohraniti in tudi ubesediti, uglasbiti. Jezik namreč ni le materialna dediščina naših prednikov, je tudi slovenska pesem, dostopna vsem stanovom in poklicem, za učenje in raziskovanje, spoznavanje in veselje (Šturbej, 2023, str. 123).

V svoji socialni in zvrstni pestrosti, besedoslovnem in besedotvornem bogastvu, se nam v zborniku jezik v 2. sklopu – **Na vsakem področju drugačen** – razkriva kot prvina, ki jo lahko vedno znova odkrijemo v šoli, bodisi pri spoznavanju narečij (Torul, 2023, str. 190), prevzetih besed – pod vplivom tujih jezikov (Šircelj Istenič, 2023, str. 198) ali rabe zahtevnejših terminov v osnovni in srednji šoli (Miljančič Ruter, str. 258). Morda tudi primerjalno, pri spoznavanju jezika v umetnosti, v gledališču in pri uprizarjanju starejših besedil (Jozelj Kranjc, 2023, str. 240). Jezik je v tem tematskem sklopu viden kot funkcionalno izrazno sredstvo v sinhroni, sodobni podobi.

Dragoceno je npr. pričevanje gospe Severjeve, njenega spoznavanja, razumevanja in rabe jezika Inuitov, s katerimi živi in dela že več kot dvajset let in ki nas s svojo drugačnostjo lahko pritegne tudi na drugi, bivanjski ravni – namreč – kako ob vprašanih v drugem jeziku vselej vem, da sem in bom doma tudi v jeziku domačinov.

3. tematski sklop **Poskrbimo, da bo pravilen** nakaže pomen in vlogo pravilne rabe jezika. Če naj nas slovenščina resnično povezuje, poskrbimo, da bo pravilna, saj približevanje njeni književni normi vsem uporabnikom, zlasti govorcem in piscem, omogoča prvi resnični stik, s tem pa tudi možnost iskanja odgovorov o svetu, pri drugih in v sebi. Avtorji so v tem tematskem sklopu prepričani, da je raba tesno povezana z vzpostavitvijo skrbnega odnosa do jezika, prispevki pa tudi z mislijo, da se ta odnos ne oblikuje sam po sebi, pač pa ga lažje pridobimo pri sistematičnem učenju, počasi in postopno (Lovše Matos, 2023, str. 295; Vlaović, 2023, str. 305).

4., najobsežnejši tematski sklop ... **in ga bodo mladi radi uporabljali**, je pester pregled prispevkov tem, kje vse in kako se je mogoče srečevati s slovenščino. Običajno v stiku, v šoli, ki želi bogatiti otrokovo in učenčevo spoznavno, pomensko, besedoslovno, besedoslovno in metajezikovno vedenje o jeziku, zlasti pa čim bolj celovito in zgodaj, na več ravneh vplivati na razvoj posameznikove jezikovne zmožnosti v slovenščini. Pri tem so upoštevane različne ravni in perspektive – od učenca, ki se s prvimi pojmi in predmetnimi referencami srečuje v 1. VIO osnovne šole s pogovorom, razumevanjem, branjem in prepoznavanjem različnih virov (Pisk, 2023, str. 327; Ademoski, 2023, str. 335; Jovičević, 2023, str. 341), z bogatenjem besedišča in strokovnih terminov (Kranjc, 2023, str. 346), do funkcionalne rabe slovenščine na šolskem odru ali spoznavanja slovenskih klasičnih avtorjev in njihovega umetnostnega jezika (Knežević, 2023, str. 382), s folklornimi in gledališkimi uprizoritvami, pri katerih se učenci lahko seznani z etnografsko in etnološko dediščino, slovensko ljudsko pesmijo (Truden, 2023, str. 420; Šparmbek, 2023, str. 428).

Sistematično, z raziskovalne perspektive ta sklop zaključujeta dva prispevka: dr. Natalije Ivaniškine in dr. Tadeja Kralja, ki

spregovorita tudi o skrbi obče, družbene skrbi za jezik, prvi v domačem okolju; drugi v izseljenstvu slovenske diaspore. Prispevek dr. Hozjana in sodelavcev o vlogi in pomenu, zlasti pa zastopanosti narodne identitete v vzgojnih načrtih slovenskih javnih šol pokaže, da je ta upoštevana, a zelo pogosto in največkrat na deklarativni ravni, manj pa izvedbeno oz. operativno; opozarja na to, da je za to še veliko možnosti.

V zadnjem, 5. tematskem sklopu zbornika ... **saj dolgo se oblikuje in gradi iz korenin**, avtorji pišejo o slovenščini kot delu slovenske jezikovne in družbene dediščine, slovenskem kulturnem prostoru, vidnem v seznanjanju s starejšimi slovenskimi besedili (Canjko, 2023, str. 482), strokovno razpravo o vlogi in pomenu križarskih vojn, o slovenski heraldiki in njeni uveljavitvi v šoli (Kokošinc, 2023, str. 495) ali pa strokovnima razpravama in raziskavama jezika naših sosedov, Hrvatov, njegovi zgodovinski vlogi in funkcionalni rabi v javnosti (Hamm, 2023, str. 511; Vulić, 2023, str. 501).

Prispevek Matjaža Pereniča strnjeno zaključuje 5. tematski sklop in misel, izraženo že na začetku, da ima jezik veliko vlog, a je vedno pomembna tudi prva, odnosna, ki prihaja iz človekove osebnosti in je najprej namenjena njemu.

Zborniku je na koncu dodan tudi podroben **program konference**, ki je potekala hibridno, neposredno in na daljavo, kar bralca lahko vodi pri pregledovanju, branju prispevkov.

Zbornik Jezik kot temelj narodne identitete prinaša 62 prispevkov, v katerih je predstavljen njegov zgodovinski in družbeni razvoj in različne vloge slovenščine, povsod, kjer se uporablja. Doma in po svetu, tam, kjer živijo Slovenci. Zanje je slovenščina res temelj osebne in narodne biti.

Viri:

Ašič, E.(ur.). (2023). *Vzgoja za ljubezen do domovine in države: JEZIK KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE*. Zbornik. 5. mednarodna konferenca. Društvo katoliških pedagogov Slovenije: Cerknica, 18. 11. 2023. Društvo katoliških pedagogov Slovenije. https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2023.pdf

Pedagoški forum ob evropskem dnevu jezikov v letu 2023 – z učenjem jezikov širimo obzorja

Na pobudo Sveta Evrope vsako leto 26. septembra praznujemo evropski dan jezikov. To je priložnost, ko seznanjamo javnost s pomembnostjo znanja več jezikov ter medkulturnega razumevanja. Pri tem izpostavljamo jezikovno in kulturno pestrost Evrope ter spodbujamo vseživljenjsko učenje jezikov v šoli in izven nje.

Praznovanje evropskega dneva jezikov koordinira Evropski center za moderne jezike, ki deluje v okviru Sveta Evrope in ima sedež v avstrijskem Gradcu (<http://edl.ecml.at/Home/tabid/1455/language/sl-SI/Default.aspx>). Vsaka država, ki je članica Sveta Evrope, ima za praznovanje evropskega dneva jezikov imenovanega nacionalnega koordinatorskega. V Sloveniji je to Zavod RS za šolstvo oz. njena predstavnik. Naloga nacionalnega koordinatorskega so objava in razširjanje informacij ter učnih gradiv o evropskem dnevu jezikov med strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju ter promocija učenja jezikov prek različnih javnih dogodkov. V Sloveniji se je prav za to priložnost uveljavila praksa organizacije osrednje prireditve ter aktivacije pedagoškega foruma za vzgojitelje in učitelje. Pedagoški forum je nastal z namenom, da so na enem mestu zbrani in objavljeni prispevki, ki opisujejo pedagoške dejavnosti, ki se ob evropskem dnevu jezikov izvajajo v vrtcih in šolah. Ker je forum dosegljiv na spletnem naslovu <https://www.zrss.si/evropski-dan-jezikov/>, je dostopen vsem, hkrati pa strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju omogoča medsebojno izmenjavo pedagoških izkušenj in praks na področju razvijanja raznojezičnosti in medkulturnosti.

Razpis za oddajo prispevkov v pedagoškem forumu poteka vsako leto od oktobra do novembra. Tematski poudarki se spreminjajo, a so vedno povezani s spodbujanjem učenja jezikov in medkulturnega razumevanja. Prispevke kot opise večjezičnih in medkulturnih dejavnosti vzgojitelji in učitelji oddajo v spletnem obrazcu. Vpisati je treba imena avtorjev in sodelujočih, čas, kraj, vrsto in cilje dejavnosti, potek, rezultate ter refleksijo o izvedbi. Možno je dodati tudi fotografije. Po zaključenem razpisu strokovna komisija

z Zavoda RS za šolstvo prispevke pregleda in izbere deset najboljših. Pri tem upošteva kriterije navezovanja dejavnosti na temo, prenosljivosti dejavnosti na druge šole, dostopnosti nastalega gradiva, števila udeleženi učencev in učiteljev, števila raznolikih jezikov, jasnost in jedrnatost zapisa.

V dosedanjih enajstih letih delovanja se je v pedagoškem forumu ob evropskem dnevu jezikov nabralo 240 prispevkov, večinoma iz osnovnih šol, pa tudi srednjih šol, dijaških domov, vrtcev in dopolnilnega pouka slovenščine v tujini. Analiza prispevkov je pokazala, da večjezične dejavnosti lahko potekajo v okviru celotnega vzgojno-izobraževalnega zavoda (v nadaljevanju VIZ) kot skupni šolski projekt (npr. v obliki dneva dejavnosti, projektnega ali kulturnega dneva, mednarodnega sodelovanja), kot medpredmetno povezovanje med jezikovnimi in nejezikovnimi predmeti ali v okviru pouka enega predmeta oz. oddelka na razredni stopnji. Večjezične in medkulturne dejavnosti lahko povežejo VIZ s starši učencev ter ustanovami in posamezniki v lokalnem, čezmejnem in mednarodnem okolju. V večjezične dejavnosti se vključujejo tudi jeziki, ki se na VIZ ne poučujejo, so pa na primer jeziki, ki jih učenci, učitelji, starši in drugi govorci v okolju uporabljajo ali jih (po)znajo.

Tematski poudarek pedagoškega foruma v letu 2023 je bil, kako učenje in znanje jezikov otroku, učencu in dijaku **širi obzorja** ter odpira nove svetove. Prispelo je 29 prispevkov, od tega dvajset s osnovnih šol ter devet s srednjih šol. Zaradi boljše preglednosti prispevke s posameznega leta zberemo in jih uredimo v enem dokumentu. Za leto 2023 je objavljen na naslovu <https://www.zrss.si/evropski-dan-jezikov/files/Prispevki-2023-pedForumEDJ.pdf>.

Za posamezne kategorije večjezičnih in medkulturnih dejavnosti navajamo nekaj primerov prispevkov iz leta 2023. Tako v kategorijo večjezičnih dejavnosti v okviru šole oz. **na ravni celotne VIZ** štejemo lahko prispevek z naslovom *Jezikovni dan na Gimnaziji Ravne Jezik povezuje*.

Praznujte z nami
evropski dan jezikov
26. septembra

Pedagoški forum Zavoda RS za šolstvo ob evropskem dnevu jezikov 2023 od 3.10. do 30.11.2023

 [Pedagoški forum Zavoda RS za šolstvo ob evropskem dnevu jezikov 2023 - PRISPEVKI](#)

Z UČENJEM JEZIKOV ŠIRIMO OBZORJA

<http://www.zrss.si/evropski-dan-jezikov/>

Učitelje in vzgojitelje vabimo, da sodelujete v pedagoškem forumu, posvečenem evropskemu dnevu jezikov. Opišite dejavnosti, ki pri otrocih, učencih oz. dijakih aktivirajo znanje jezikov, spodbujajo **učenje različnih jezikov** ter tako pri njih **širijo obzorja** ter odpirajo nove svetove. .

Evropski dan jezikov
Pedagoški forum
2023
2022
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015
2014
2013

Gre za šolski projektni dan na temo jezikov z aktivnimi prispevki dijakov. Nadalje sem sodi prispevek »Evropski dan jezikov – z različnimi jeziki na isti poti« Srednje šole Izola, kjer so v obliki šolskega projektnega dne na temo jezikov aktivno sodelovali vsi dijaki te šole. V kategorijo dejavnosti na ravni celotne šole sodita tudi dva prispevka iz osnovnih šol, ki sta bila izvedena v obliki šolskega projektnega tedna. Na OŠ Bistrica so si zastavili cilja spodbujanja branja knjig in učenja tujih jezikov ter spoznavanja vrstnikov čez mejo (naslov prispevka je »Šolski mednarodni knjižni sejem ali Frankfurt pred Frankfurtom«). Na Osnovni šoli Idrija pa so s prispevkom »Ne vrag, le sosed bo mejak!« spoznavali sosedске jezike.

Večjezikovne dejavnosti, ki so jih izvajali na šolah, so potekale tudi kot **medpredmetno povezovanje med jeziki**, ki se poučujejo na šoli. Tako so na Ekonomski šoli Murska Sobota dijaki dejavno raziskovali obmejno mesto in pri tem povezovali znanje nemščine in angleščine (naslov prispevka »Discovering Bad Redkerburg; Bad Radkersburg entdecken; Raziskujemo Bad Radkersburg«). Na Šolskem centru Velenje, Gimnazija Velenje, pa so z medpredmetnim povezovanjem angleščine, nemščine in slovenščine raziskovali temo znanja o jezikih in ugotovitve predstavljali v obliki elektronskih plakatov (naslov prispevka: »Svetovalni center jezikovnih skrivnosti: ali zanimivosti o jezikih in prikaz le teh na plakatih«).

Med prispevki v pedagoškem forumu so tudi opisi večjezikovnih dejavnosti, ki poudarjajo materno oz. **prve jezike učencev** na šoli. Tako so na Osnovni šoli I Murska Sobota

učenci, katerih prvi jezik ni slovenščina, imeli predstavitve o sebi, svojem jeziku in kulturi (prispevek z naslovom »Dan jezikov - na naši šoli govorimo veliko jezikov in si dopisujemo«), na Podružnični OŠ Šentvid pri Grobelnem pa so s prispevkom »Različnost nas bogati« poleg maternih jezikov učencev in njihovih staršev spoznavali še sosedске jezike.

Večjezikovne dejavnosti so tudi priložnost za **povezovanje šole** z drugimi ustanovami ali posamezniki v **lokalnem okolju**. Tako so se na Srednji zdravstveni šoli Murska Sobota prek poučevanja in učenja tujih jezikov povezali z domovi za starejše (naslov prispevka »Jezikovna simbioza«). Prispevek »The Human Library ali živa tujejezična knjižnica« Srednje gozdarske, lesarske in zdravstvene šole Postojna pa je odličen primer večjezikovne dejavnosti na prostem, kjer so dijaki spoznavali priseljence v svojem lokalnem okolju in prisluhili njihovim zgodbam.

Prispevki s pedagoškega foruma ob evropskem dnevu jezikov predstavljajo pedagoške dejavnosti, ki pri učečih se razvijajo raznojezično in raznokulturno zmožnost, zato vabimo vse strokovne delavce v VIZ, da ob iskanju idej na šoli, v vrtcu ali dijaškem domu prebrskate bogato zakladnico večjezikovnih in medkulturnih dejavnosti na spletni strani pedagoškega foruma <https://www.zrss.si/evropski-dan-jezikov/>. Prav tako ste dobrodošli, da tudi sami prispevate vanj.

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

Priročnik **Elementi coachinga in supervizije v podporo kolegialnemu svetovanju: za sistemsko vodenje v praksi** je nastal iz prakse za prakso.

Avtorici dr. Mihaela Zavašnik in dr. Tatjana Ažman izhajata iz predpostavke, da trenutni čedalje hitrejši tempo sprememb in razvoja terja od ravnatelja, pomočnika ravnatelja in drugih vodij v vzgojno izobraževalnih zavodih vse več učenja s poglobljenim razmišljanjem, proučevanjem in presojanjem, za kar je praviloma premalo časa.

Glavni del priročnika predstavljajo **izbrani coachinški in supervizijski pripomočki ter orodja za kolegialno svetovanje in podpiranje**, ki jih je **mogoče uporabiti v različnih kontekstih**, kot so:

- delo z zaposlenimi,
- vodenje pedagoških konferenc in sestankov,
- individualna podpora strokovnim delavcem,
- mentorstvo,
- delo z učenci, otroki ...

22 orodij je na kratko razloženih, podani so **koraki za uporabo in primeri vprašanj**, ki jih lahko uporabite za izvedbo podpiranja s pomočjo izbranega orodja. Uporabiti jih je mogoče na primer za:

- zastavljanje močnih vprašanj za razjasnjevanje problemov,
- reševanje konfliktov,
- vodenje refleksije,
- analizo stanja,
- ugotavljanje vpliva,
- usmerjanje v in načrtovanje prihodnosti,
- ustvarjanje ravnovesja,
- omogočanje oddaljenega pogleda na problem ...

Priročnik lahko naročite po pošti (Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana), elektronski pošti (zalozba@zrss.si) ali na spletni strani www.zrss.si/spletna-knjigarna/

Cena priročnika je 27,00 EUR

